

# **TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE YARGI SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ\***

## **İSTİŞARİ ZİYARET RAPORU 13 Haziran- 22 Haziran 2005**

**Hazırlayanlar: Kjell Björnberg  
Ross Cranston**

**Avrupa Birliği Komisyonu  
Brüksel**

---

\* AB Komisyonunun görevlendirdiği uzmanlar tarafından İngilizce olarak hazırlanan ve orijinal metni 79 sayfa olan bu rapor, Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Erdoğan İshakoğlu; Tetkik Hakimleri Ceyda Ümit, Hülya Çetin, Ali Bilen, Seval Akkaş, Celalettin Dönmez, Ömer Serdar Atabey, Sıtkı Hasan Söylemezoğlu, Okan Taşdelen, Ulvi Altınışık, Bircan Cihangiroğlu, Alpaslan Mamak ve Sinan Yılmaz tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş olup; tercümelerin kontrol ve düzeltmeleri Daire Başkanı Erdoğan İshakoğlu ve Tetkik Hakimi Hülya ÇETİN tarafından yapılmıştır.

## **Kısaltmalar Listesi**

**CMK:Ceza Muhakemesi Kanunu**

**AK: Avrupa Birliği Komisyonu**

**AIHS:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerin Korunması Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi)**

**AIHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**

**AB: Avrupa Birliği**

**STK:Sivil Toplum Örgütü**

**DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi**

**TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi**

**TCK: Türk Ceza Kanunu**

# İÇİNDEKİLER LİSTESİ

TCK: Türk Ceza Kanunu.....	I
1) GİRİŞ.....	1
2. YARGININ BAĞIMSIZLIĞI.....	2
Giriş .....	2
Yargı Bağımsızlığı ve Adalet Bakanlığının Rolü .....	3
Yargı bağımsızlığının Önündeki Anayasal Engel.....	3
Mesleğe giriş.....	4
Hakimlerin meslek için ve meslek öncesi eğitimi .....	5
Hakimlerin Terfisi ve Nakli.....	6
Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu .....	7
Yüksek Kurula Üyelik.....	7
Yüksek Kurulun Faaliyetleri.....	9
Adalet Müfettişleri.....	9
Dosyalara Erişim .....	10
Yeniden İnceleme İmkânı .....	11
Meslek Birlikleri Kurabilme İmkânı .....	11
Devlet Güvenlik Mahkemeleri .....	12
3.HAKİMLER VE SAVCILAR ARASINDAKİ İLİŞKİ .....	14
Giriş .....	14
Hakimler, Savcılar ve Türk Anayasası.....	15
Mahkemeler Arasında Savcıların Yeniden Görevlendirilmesi .....	15
Hakim ve Savcı Ofislerinin Ayrılması .....	16
Silahlarda Eşitlik .....	16
Hakim ve Savcıların Mahkeme Salonlarına Giriş ve Çıkışları.....	17
Savcı ve Savunma Avukatlarının Duruşma Salonlarındaki Konumları.....	18

Savcıların Hâkimlerle Birlikte Karar Müzakerelerine Katılması.....	19
Sonuç.....	19
<b>4. CUMHURİYET SAVCILARININ ROLLERİ VE ETKİNLİKLERİ .....</b>	<b>21</b>
Adli Kolluğun Kurulması .....	21
Adli Teftiş ve Takipsizlik Kararları .....	22
İddianameler için Esaslı Gerekçeler .....	23
İddianamenin Reddi.....	24
Adalet Bakanı'nın savcının takipsizlik kararını iptal etme yetkisi .....	24
Cumhuriyet Savcılığının İdari Görevleri .....	25
Sonuçlar .....	25
<b>5. AVUKATLARIN ROLÜ VE ETKİNLİĞİ.....</b>	<b>28</b>
Gözümlenilen Alınanların Derhal ve Ücretsiz Müdafiiye Erişimi.....	28
Avukatlar ve müvekkileri arasında görüşmede mahremiyet.....	31
Avukatlar ve gözümlenilen alınan müvekkileri arasında görüşme .....	31
Tutuklu şahısların avukatları ile belge alışverişi.....	33
Adliyelerdeki Nezarethanelerde Tutuklularla İletişim İmkanları.....	34
Duruşmalar Esnasında Avukat-Müvekkil Görüşmesi.....	35
Avukatların Çalışma Koşulları .....	36
Tanıkların Çapraz Sorgulanması .....	36
Avukatlara Karşı Gerçekleştirilen Takibatlar .....	37
Avukatlara Karşı Yürütülen Disiplin İşlemlerinde Adalet Bakanlığı'nın Etkisi .....	38
Baroların üyelerinin yükselmesinin resmi incelemesi.....	40
Avukatların soruşturma evrakına erişimi.....	41
Savcılara ve avukatlara eşit araçlar .....	41
<b>6. ADALET SİSTEMİNDE KALİTE VE VERİMLİLİK İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN HUSUSLAR.....</b>	<b>42</b>
Giriş .....	42

Birikmiş iş yükü ve gecikmeler .....	43
Adalet sistemine yapılan harcamalar .....	43
Hakim Ve Savcıların Artan Eğitimi .....	44
Hakim ve savcıların ücretlerinin arttırılması .....	45
Bilgi ve iletişim teknolojileri .....	45
Bölge Adliye Mahkemeleri.....	46
Alternatif Uyuşmazlık Çözümü.....	46
Cezaî Konulardaki (Yapay) Davalar .....	47
Hukukî Konulardaki Davalar .....	48
Hâkimlerin Bir Diğèrinin Yerine Geçmesi.....	50
Ceza Usulünün Çeşitli Yönleri .....	50
Mütercimler ve çevirmenler .....	52
Adlî Davranış (Etik) Kuralları.....	53
Çocuk Mahkemeleri .....	54
Aile Mahkemeleri .....	54
Ticaret Mahkemeleri.....	55
Mahkeme Binalarında İdari Görevler.....	56
Duruşmalarda İfade Edilenlerin Aynen Kaydı .....	58
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanması.....	59
Ceza Kanunu ve İfade Özgürlüğü .....	59
Ceza İnfaz Hakimlerinin Rol ve Fonksiyonları .....	61
Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.....	62
Adli Tıp konuları .....	63
Adli Tıp Muayenelerinin Yapıldığı Fizikî Binalar .....	63
Adli Tıp İdaresi.....	64
Adli Tıp Uzmanlarının Eğitimi .....	66
Hakim ve Savcıların Adli Tıp Eğitimi .....	67
Doktorların İşkenceye dair rapor verirken üzerindeki baskılar .....	68

<b>Gözaltına Alınanları Adli Tıp Doktorlarına Götüren Görevliler ve Bunların Adli Muayene Sırasından Hazır Bulunmaları.....</b>	<b>69</b>
<b>Adli tıp raporlarının gönderilmesi.....</b>	<b>72</b>
<b>Adli muayene sırasında savunma avukatının hazır bulunması.....</b>	<b>74</b>
<b>Tıp uzmanı tanıklardan sözlü delil.....</b>	<b>75</b>
<b>Adli muayene ücretleri.....</b>	<b>76</b>
<b>TAVSİYELERİN ÖZETİ.....</b>	<b>77</b>
<b>EK A.....</b>	<b>82</b>
<b>EK B.....</b>	<b>84</b>
<b>EK C.....</b>	<b>87</b>

## I) GİRİŞ

- 1.1** Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye'ye gerçekleştirdiği 3. istişari ziyaretin sonucunda hazırlanan bu raporun tarihsel geçmişi 1. ve 2. raporlarda açıklanmaktadır. 1. ve 2. istişari raporlarda açıklandığı üzere amaç, insan haklarına tam saygı gösterilen bir kültür çerçevesinde yargının bağımsızlığını güçlendirme ve ilerletmeyi de kapsayacak şekilde katılım ortaklığı önceliklerinin yerine getirilmesi hususunu değerlendirmektir.
- 1.2** 1. ve 2. rapordaki tavsiyelerin gerekçelerinde çoğu açıklandığı üzere, bu Raporda temel konular üzerine yoğunlaşan daha kısa bir rapor hazırlama olanağını bulduk. Savunma avukatları ve ticaret mahkemeleri ile ilgili tavsiyelerin yanı sıra bu raporda çok az sayıda yeni tavsiye bulunmaktadır. Bu 3. ziyaret sonucu hazırlanan raporda yeni gelişmeler de meydana geldiğinden, daha önceki mülahazalardan gelen çeşitli yeni teklifler de bulunmaktadır. Umuyoruz ki Türk makamları bu mülahazalara ciddi bir şekilde eğilecektir. 1. ve 2. Raporlardaki tavsiyelere önemli ölçüde Türkiye tarafından uyulduğundan bu tavsiyeleri daha basit bir şekilde ifade etme imkanı mümkün olmuş ve bu tarihe kadar olan gelişmeleri not etmek olanaklı olmuştur. Aynı zamanda daha önceki rapordaki tavsiyelerin bazıları değiştirilmiş ya da kaldırılmıştır. Çünkü, yeni gelişmelerin ışığı altında pozisyonumuz ve anlayışımız gereği bu yapılmıştır. Ümit ediyoruz ki bu kısa rapor Türk makamlarının bu raporun esaslı bölümlerine odaklanmalarına imkan verecektir.
- 1.3** Raporun başlangıcında değinmeyi arzu ettiğim başka çeşitli noktalar da bulunmaktadır. İlk olarak Adalet Bakanlığı'nın bu tavsiyelere karşı verdiği cevaplardan kaynaklanan bir hususa değinmek istiyorum. Cevapların bir çoğunda diğer Avrupa ülkelerindeki durum tavsiyelerimizi reddetmek için kullanılmıştır. Bu tavsiyelerin temelini yanlış anlaşılmasından kaynaklanmıştır. İlk olarak sosyal ve ekonomik çerçeveye referansta bulunmaksızın diğer ülkelerdeki durumu tümüyle anlamak asla mümkün değildir. İstişari ziyaretlerde de tam olarak çaba gösterildiği üzere bazen büyük güçlüklerle de olsa Türk hukuk kurumlarının pratikte işleyişini takdir etmeye çalışmamıza rağmen Adalet Bakanlığının cevaplarının bazılarında başka ülkelerdeki kurumların gerçek işleyişinin özünün kavranılmadığı duygusuna kapıldık. İkinci ve belki de daha önemli olarak istişari rapordaki tavsiyeler en iyi Avrupa uygulamasına dayanmaktadır. Kendi vatandaşlığını taşıdığımız ülkeler de dahil olmak üzere muhakkak hiç bir ülke bu standartları tam olarak karşılayamamaktadır. Bununla birlikte bunlar hepimizin uymak zorunda olduğu standartlardır. Eğer diğer Avrupa ülkeleri bu

standartların gerisinde bulunuyorsa tıpkı Türkiye gibi bu standartları gerçekleştirme yönünde çaba göstermek zorundadır.

**1.4** Bunu yapmaktan esef duymamıza rağmen gündeme getirmek zorunda olduğumuz diğer bir husus hakimler ve cumhuriyet savcıları ile yaptığımız görüşmelerde beklenmedik bir şekilde Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdür Yardımcısı Abdullah CEBECİ'nin hazır bulunması sonucu hissettiğimiz endişedir. Açıktır ki, kişisel seviyede hakim CEBECİ'nin bu görüşmelerde hazır bulunmasına herhangi bir itirazımız yoktur. Bununla birlikte bizim endişemiz hiç kuşku yok ki yakın bir zamanda başka bir yere tayin ya da terfi başvurusunda bulunmayı düşünen çeşitli hakim ve savcılarla yaptığımız görüşmelerde Personel Genel Müdür Yardımcısının varlığının bir sinyal olarak algılanmasıdır. Adalet alanında genel olarak kabul gördüğü üzere, görünüş sıklıkla en az gerçek kadar önemlidir. Ziyaretimiz esnasında rahatsızlık vermemek ve sıkıntı yaratmamak için bu meseleyi gündeme getirmediğimiz. Bununla birlikte Adalet Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Maksut METE'ye, Bakanlıkta yapılan kısa toplantıda, bu konudaki endişelerimiz iletilmiştir.

**1.5** Bu üçüncü istişari görev, 13 Haziran 2005, Pazartesi tarihinde Ankara'da başlamış, 22 Haziran 2005 Çarşamba günü yine Ankara'da sona ermiştir. Bu ziyaret esnasında Ankara, İzmir, Van ve Gevaş'ta pek çok hakim, savcı, hukukçu, devlet görevlisi, doktor ve insan hakları savunucusu ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen kişilerin tam listesi rapora eklenmiştir. Gittiğimiz yerlerde bizimle yapılan işbirliği ve bize gösterilen misafirperverlikten ötürü müteşekkirimiz. Bu rapor iki uzman tarafından hazırlanmıştır. Bunlardan ilki Batı İsveç İstinaf Mahkemesinde Daire Başkanı olan Hakim Kjell Björnberg'tir. Raporu hazırlayan diğer uzman ise İngiliz hukukçu QC Ross Cranston'dur. Bu iki uzmana Dış İlişkiler ve Genişleme Birimi görevlisi ve Avrupa Birliği Komisyonu Adalet ve İçişleri Genel Müdürlüğü görevlisi Tobias King; AB Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü görevlileri Manuelea Riccio ve Marie-Sofie Sveldqvist ile AB'nin Ankara'daki Komisyon Delegasyonunun Adalet ve İçişleri Sektör yöneticisi Sedef Koray-Tippkamper tarafından danışma hizmeti verilmiştir.

## 2. YARGININ BAĞIMSIZLIĞI

### Giriş



2.1. Önceki istişari ziyaretler, muhtelif anayasal teminatların varlığına rağmen, bazı faktörlerin kabul edilemez ölçüde Türkiye’de yargının bağımsızlığını Adalet Bakanlığının potansiyel müdahalesi ile tehdit ettiğini belirlemiştir. Bu kaygıyı tekrarlıyoruz.

2.2. Başlangıçta, üç temel noktanın altını çiziyoruz. İlkin, mevcut durum kaygıya yol açmaktadır. Pratikte, sözleşmelerle de tamamlanan anayasal garantiler, Adalet Bakanlığının rolünü azaltmakta ve Türkiye’deki adli bağımsızlığın teminat alındığı görünümü doğmaktadır. Ancak realite ne olursa olsun, Bakanlığın fonksiyonları düşünüldüğünde, Türkiye’deki yargı bağımsızlığının kalitesi hakkında vatandaşta kaygı uyanmasına neden olunmaktadır. İkincisi, kaygı sadece aşağıda belirtilen muhtelif faktörlerden değil, bunların kombinasyonundan kaynaklanmaktadır. Yargı mensuplarının işe alınma, terfi ve eğitimleri büyük ölçüde Adalet Bakanlığı tarafından üstlenilmekte, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Bakanlığın potansiyel etkisine maruz kalmaktadır; bu hususlar yargı bağımsızlığına tehdit oluşturmaktadır. Sonuçta, aşağıda tartışılan faktörlerin, tarafsız açıdan ele alınması beklenemez. Üçüncüsü, mevcut durumda, yüksek oranda hakim ve savcının işe alınacağı gözönüne alındığında uygun düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, bizlere, bu konuda uygun düzenlemeler yapılıncaya kadar, yeni işe alımların ertelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum, atamalarla ilgili yargı bağımsızlığını garantileyecek ve hem Türkiye’ye hem de yurtdışına konunun ciddiye alındığı yönünde bir işaret gönderilmesini temin edecektir.

2.3. Raporun bu bölümünde geçen yıl gerçekleştirilen ikinci istişari ziyaret raporundan bu yana Türkiye’deki yargı bağımsızlığının durumu değerlendirilmektedir. Ziyaret sonrası hazırlanan tavsiyelere Bakanlığın ayrıntılı yanıtları ile Bakanlık Müsteşar Yardımcısı ve diğer görevlilerle yapılan görüşmeler dikkatle incelenmiştir. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile yapılan görüşmelerde de, Kurulun konu ile ilgili tavsiyelerin çoğunu desteklediğini öğrenmekten memnuniyet duymaktayız.

## **Yargı Bağımsızlığı ve Adalet Bakanlığının Rolü**

### **Yargı bağımsızlığının Önündeki Anayasal Engel**

2.4. T.C. anayasasının 140/(6). maddesi; “*Hakimler ve Savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır*” düzenlemesini içermektedir. İkinci İstişari Ziyaret Raporu bu durumun yargı bağımsızlığına engel oluşturduğunu ayrıntılı olarak gerekçelendirmiş idi. Bu kaygının arkasında, bu durumun Bakanlığın mahkemelerin

idaresi ve bütçe ayrılması hususlarında karar alarak yargı bağımsızlığını zedelemesi ihtimali bulunmaktadır. Örneğin; bütçe prosedürü esnasında yargı üzerinde farazi baskı kurulması olasıdır. Bakanlık cevabında 140(6). maddenin yargıya talimat verme yolunu açmadığını bildirmiştir. Bakanlık, Maliye Bakanlığına bütçe teklifinin sunumunda yargı ile bir bağının olmasına ihtiyaç duymaktadır. Bakanlıktaki üst düzey kıdemli görevlilerin de kıdemli hakim ve savcılar arasından atanması, gerçekte, yargının yine yargı mensupları tarafından idare edildiğini göstermektedir. Sonuç olarak Bakanlık “ *hiçbir Avrupa ülkesinde yargının idari fonksiyonlarının yine yargının sorumluluğunda olmadığını*” vurgulamaktadır.

2.5. Adalet Bakanlığının 140(6). madde ile ilgili yanıtlarının zorlama olduğundan kuşku duyulmaktadır. Bu nedenle, argümanları kabul etmiyoruz, örneğin, Bakanlıktaki kıdemli görevlilerin hakim ve savcılar arasından atanması önemli olmasına karşın, Bakanlıkta çalışmaları karşısında, Bakanlığın çıkarlarının yargı bağımsızlığına tehdit sözkonusu olduğunda öncelik taşıyacağı gerçeğini bertaraf etmemektedir. Bu konuda, 140(6). maddenin yorumu ve pratikteki uygulaması hakkında Bakanlığın verdiği teminatları ciddiye alıyoruz. Bu teminatlar sürdüğü müddetçe ve 140(6). maddenin, yargının bağımsızlığı hakkında yapılan diğer tavsiyeleri etkilemediği müddetçe, anayasadan çıkarılmasını, arzu etmemize rağmen, bu konunun elzem olmadığı sonucuna varmaktayız.

## **Mesleğe giriş**

Yargının Bağımsızlığına Dair BM Temel Prensiplerinin 10. ilkesi ve Hakimlerin Bağımsızlığına Dair Avrupa Konseyi Tavsiyesinin 21 (2) (c) ilkesi uyarınca; Adalet Bakanlığının hakim adaylarını seçme sürecindeki rolünün kaldırılmasını tavsiye ederiz. Bu konunun, Adalet Akademisi yada Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu uhdesine bırakılmasını teklif ederiz.

Avrupa Hakimleri Danışma Konseyinin (CCJE) Yargının Bağımsızlığıyla İlgili Standartlar (23 Kasım 2001) hakkındaki 1. no’lu Görüşü (2001) uyarınca; aday hakim seçiminin, liyakat esasına dayalı olarak yetenek, verimlilik, dürüstlük ölçütleri dikkate alınmak suretiyle yapılabilmesini teminen, aday hakim seçimini yapan veya bu konuda aday hakimlerin atanmasında tavsiyelerde bulunan otoritelerin objektif kriterler belirlemeleri, bu kriterleri yayımlamaları ve uygulamaları gereğini tavsiye ederiz.

2.6. Türkiye’de yargı mensupları arasına katılmak isteyen bir başvuranın Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan yazılı sınavda başarılı

olması kriterini objektif bulmaktayız. Ayrıca, Adalet Bakanlığı görevlilerinden oluşan bir Kurul tarafından sözlü sınav yapılmaktadır. Önceki İstişari Ziyaret Raporlarında bu mülakatın yargı bağımsızlığını zedeleyeceği sonucuna varılmıştı. Paragraf 2.1’de yaptığımız değerlendirmelerin altını çizmekle birlikte, varılan bu sonuçta değişiklik yapmamızı gerektirecek yeni bir olgu ileri sürülmemiştir. Konuyla ilgili önceki tavsiyemiz, mülakatın Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, tarafından yapılması yönünde idi. Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu bu öneriyi kabul ettiklerini ve mülakatın kendileri tarafından yapılması gereğini bildirdikleri için bu öneriyi değiştirmeye gerek görmüyoruz. Bu bağlamda, yakın tarihli bir kamu açıklamasında Yargıtay Daire Başkanlarından oluşan bir Kurul, yürütme organı arasında yer alan Adalet Bakanlığı tarafından aday hakimlerin atanmasının politik isteğin etkisi nedeniyle yargının siyasallaşmasına neden olacağını ileri sürmüştür.

2.7. Adalet Bakanlığının da belirttiği üzere; Avrupa’da hakimlerin işe alınmasıyla ilgili yeknesak bir mekanizma bulunmamaktadır. Bakanlığın ifade ettiği gibi, sözkonusu kararın hakimler ve diğer üyelerden oluşan karma yapılı bir organ tarafından alınması genel bir uygulamadır. Böyle bir yapıda meslekten olmayan insanların bulunması, sürece toplumun perspektifini katacağından avantajlıdır. Eğer Türkiye’deki uygulama bu yönden olsa idi, değişik bir görüş izleyebilirdik. Paragraf 2.5’te de değindiğimiz gibi, Adalet Bakanlığından mülakata katılan görevlilerin üst düzey yargı mensupları olduğu argümanı tarafımızı etkilememiştir. Kaygımız gelecekte Bakanlık tarafından tayin edilebilecek bu kişilerin Bakanlık mensubu olmalarıdır. Bu şekilde, yürütme organının, yargısal bir kariyere başlanacak yolda sözsahibi olması imkanı yaratılmaktadır.

2.8. Mülakat sonucu verilecek kararda aleni objektif kriterlerin yokluğu kaygımızı pekiştirmektedir. Bu konuda verdiği yanıtta, Bakanlık 24 Şubat 1983 tarihli 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununu ileri sürmektedir. Ancak, bu kanun, çoğu Avrupa ülkesinde önemli kamu atamalarının yapılmasında benimsenen objektif kriterlere temas etmemektedir. Hakim atama kararında olduğu gibi karar alımlarında her zaman için yargıların önemli rol oynadığını gözönüne almakla beraber, insan ilişkileri alanındaki modern tekniklerin de kullanılması gerektiği düşünüyoruz. Bu teknikler, boş kadroların duyurulması ve atamada kullanılacak kriterlerin kamuya açıklanması ile desteklenmelidir.

## **Hakimlerin meslek için ve meslek öncesi eğitimi**

Adalet Akademisinin kuruluşu ve işler hale gelmesinden memnuniyet duymaktayız. Yargının Bağımsızlığına Dair BM Temel Prensiplerinin 9 no'lu İlkesi ve Chisinau Deklarasyonu uyarınca, Adalet Bakanlığının hakimlerin meslek içi ve meslek öncesi eğitimindeki etkisinin kaldırılmasını önermekteyiz.

2.9. Adalet Akademisinin kuruluşu ve tamamen operasyonel hale gelmesinde kaydettiği ilerleme olumludur. Adalet Bakanlığı ile yapılan toplantılarda geçen yıl Akademiye eğitime tabi tutulan hakim sayısında önemli ölçüde artış olduğunu öğrendik. Bunların bazıları ileri seviyede eğitim almıştır. Avrupa'daki kurumlara müfredat hazırlığı esnasında danışılmış, eğitime Ankara Üniversitesi de dahil olmuştur. Bir eğitim sitesi oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Geçen yıl Akademiye teknik destek sağlayan uzman-hakim Jean Jacques Heintz tarafından da bu hususlar teyit edilerek ve en iyi uygulamalar örnek alınarak yeni bir anlayışla hazırlanan müfredatın kabul edilmesinden etkilendiği bildirilmiştir. Müfredatın pratik yaklaşımı sayesinde, eğitim, eğitilenlerin günlük işlerinde kullanabilecekleri hususları kapsamaktadır.

2.10. Adalet Akademisi henüz, gelişme dönemindedir. Bakanlıkla yaptığımız toplantılarda, maddi ve usulü konularda kabul edilen yeni kanunlarla ilgili muazzam boyutlu bir eğitim yapıldığını öğrendik. Gelecekte bu eğitimlerin Adalet Akademisi tarafından üstlenilmesinin ümit edildiği de bize aktarıldı. Yeni eğitim sitesi işler hale geldiğinde, 1500 kişinin eğitilmesine imkan verecek bir kapasiteye sahip olacaktır. Yeni müfredat programının Eylül'de kabul edilmesi öngörülmektedir. Bu gelişmeler önceki İstişari Ziyaret Raporlarında dile getirilen endişeleri karşılamakta; bizi, Türkiye'nin doğru yolda olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Gelecekte bu hususta, yerine getirilenleri raporlamak için sabırsızlanıyoruz. Ancak, Adalet Bakanlığının meslek içi ve meslek öncesi eğitimdeki etkisinin kaldırılmasına dair önceki tavsiye muhafaza edilmektedir.

## **Hakimlerin Terfisi ve Nakli**

Hakimlerin Bağımsızlığına Dair Avrupa Konseyi Tavsiyesinin 1 (2) (c) ilkesi uyarınca; Adalet Bakanı ve Müsteşarının Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunda yer almamasına cevaz verecek şekilde Anayasanın 159. maddesi değiştirilmelidir. Yargının bağımsızlığına dair diğer reformların uygulanma durumuna bağlı olarak, Adalet Bakanının, Kurul'da oy hakkı olmayacak şekilde kalması durumu saklı tutulabilir.

2.11. Önceki İstişari Ziyaret Raporlarında, terfiler ve yer değiştirmelerle ilgili sorumluluğu bulunan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunda Adalet Bakanı ve Müsteşarının yer almasına dair kaygılar ifade edilmişti. İkinci İstişari Ziyaret Raporunda, birinci raporda bu konuda belirtilen muhtelif tavsiyelerin uygulanması koşuluna bağlı olarak, Adalet Bakanının oy hakkı olmaksızın Kurul'da yer almasının Türkiye'deki yargı bağımsızlığına hanel getirmeyeceği bildirilmiş idi. Bu doğrultuda ilk rapordaki tavsiyenin değiştirilebileceği düşünülmüştür. Ancak, Adalet Bakanlığı henüz, Adalet Bakanının Kuruldaki oy hakkını kaldırmak ya da Müsteşarı Kurul bünyesinden almak hususlarında herhangi bir taahhütte bulunmadığından, tavsiye muhafaza edilmekte ve tekrarlanmaktadır.

2.12. Bu tavsiyeye ilişkin cevabında, Adalet Bakanlığı Fransa'daki duruma atıfta bulunmaktadır. Bu hususun, Fransa'daki Hakimler Konseyinin fonksiyonunun yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını düşünmemize karşın, sözkonusu önerinin amacının Fransa'da mevcut durumu tartışmak olmayıp, en iyi uygulamaya ışık tutmak olduğunu vurgularız. Bakan ve Müsteşarının, oy hakkı olmaksızın Kurul'da mevcudiyeti iyi bir çözüm olabilir, bu durum dahi sorgulanmaya açıktır. En iyi örnek uygulamalar dikkate alınarak, Kuruldaki pozisyonları değiştirilmelidir. 159. maddenin diğer düzenlemeleri de önemli bir sorundur. Yargının bağımsızlığıyla ilgili diğer reformlar da hala uygulanmayı beklemektedir. Önceki rapordaki ilgili tavsiye, bu reformların, Adalet Bakanı ve Müsteşarının oy hakkı olmaksızın Kurul'a katılımlarının gerçekleştirilmesinden önce yapılmasını öngörmekte idi. Bu nedenle, ilk adım olarak, Adalet Bakanı ve Müsteşarının Kurul'da yer almaması yönündeki birinci İstişari Ziyaret Raporundaki tavsiye tekrarlanmaktadır.

## **Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu**

### **Yüksek Kurula Üyelik**

Cumhurbaşkanının Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na üye atama rolünün tamamen biçimsel ve en iyi uygulamalara göre olduğu hususunda ikna olmadığımız için, bu süreçte Cumhurbaşkanının yer almaması yönündeki tavsiyeyi muhafaza etmekteyiz.

Yüksek Kurulun idari etkiden muaf tutulması için diğer yöntemlerle birlikte, mahkemelerden seçilen üye sayısının artırılması, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

2.13. Önceki raporlarda, Cumhurbaşkanının Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna üye atama yetkisinin kaldırılması ile hakim ve savcıların Kurul'a kendi temsilcilerini seçme hususunda yetkilendirilmeleri önerilmiş idi. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ise, üyelik seçiminin yüksek mahkeme genel kurulları tarafından yapılmasını önerdi. Bu durumda yürütmenin müdahalesi sözkonusu olmayacaktır. Anayasanın 159. maddesindeki düzenlemede Cumhurbaşkanının rolünün tamamen biçimsel olduğu söylenmektedir. Bu hususun, mevcut durumda da varlığını sürdürdüğü bizlere aktarılmıştır. Ancak, Cumhurbaşkanının üç aday arasından seçim yapmasının tamamen şekli olduğu yönündeki görüşe katılmıyoruz. En iyi uygulamalar dikkate alınarak, ilgili tavsiyeyi tekrarlıyoruz.

2.14. Ziyaretlerimiz esnasında görüştüğümüz hakim, savcı ve diğer kişilere Yüksek Kurul bünyesinde daha fazla hakim ve savcılarını temsil eden kişiler bulunması konusunu gündeme getirdik. Mevcut durumda üyeler Yargıtay ve Danıştay'da görev yapan seçkin kıdemli hakim ve savcılar arasından seçilmektedir. Bu durum Yüksek Kurulun çok değerli deneyimlerden yararlanmasını avantajını yaratmaktadır ve meslekte henüz kariyer aşamasında olan, gelecekteki atanma durumu ile ilgili beklentisi olan kişilere nazaran, kariyerinin doruk noktasında olan kişilerin seçilmesi, bu kişilerin daha fazla bağımsız davranacakları izlenimini yaratmaktadır. Dezavantajı ise; Yüksek Kurul üyelerinin hakim ve savcılarının karşılaştıkları problemler ve mevcut koşulları yeterince değerlendiremeyecekleridir. Yüksek Kurulda daha fazla temsilci bulunması fikrini bazıları, Yargıtay ve Danıştay dışında diğer mahkemelerden de katılım sağlanması düşüncesiyle desteklemiş, bazıları ise mevcut durumun muhafazasını savunmuştur. Yüksek Kurul'un bu fikir üzerinde düşüncesini ortaya koyması için zamana ihtiyacı vardır. Bu fikir üzerinde ısrarcı olmamakla birlikte, Yüksek Kurul'un idari etkiden muafiyetini sağlamak üzere diğer çözümlerle birlikte üzerinde düşünülmesinin yararlı olacağına inanıyoruz. İstinaf mahkemelerinin kurulması da Kurulun yapısını değiştirebilecektir. Gelecekte, Barolar gibi yargı dışı kuruluşlardan da üye temsili düşünülebilir.

## **Yüksek Kurulun Faaliyetleri**

Yüksek Kurulun kendisine ait Sekreteryası ve binaya sahip olmasını öneriyoruz. Aynı şekilde, kendisine ait bütçesinin olmasını ve bütçe hazırlanırken Kurul üyelerine danışılmasını ve Kurul'un bütçenin idaresi ve kullanımından sorumlu olmasını da tavsiye ediyoruz.

Yüksek Kurul ile Parlamento üyeleri arasında adaletin yönetimi ile ilgili yasal reformlarının tartışılacağı resmi toplantılar yapılmasını teklif ediyoruz

2.15. Anladığımızı, göre; Yüksek Kurul için ayrı bir bina tahsisi çalışmaları devam etmektedir. Bu durumu, memnuniyetle karşılıyoruz. Önceki tavsiyede ifade edilen bütçe ve personel ile ilgili hususlar tamamen Yüksek Kurul kontrolüne geçecektir. Yüksek Kurul tarafından da desteklenen bu değişim için Adalet Bakanlığının girişim başlatması gerekmektedir. Bu girişimin başlatılacağını ümit ediyoruz. Bütçe ile ilgili konularda, Danimarka'daki sistem örnek alınabilir.

2.16. Yüksek Kurul'a yaptığımız ziyaret esnasında, Yüksek Kurul üyelerinin Başbakan, Muhalefet Partisi Lideri ve Parlamento sözcüsü ile ikili görüşmeler yaparak yargının mevcut durumu ve geleceği üzerine görüştiklerini duymaktan memnun olduk. Ancak, bu görüşmelerin talep üzerine yapıldığı ve yasa yapma sürecinde Yüksek Kurul'un görüşlerinin alınabilmesine imkan tanıyacak resmi bir görüşme mekanizmasının bulunmadığını öğrenmekten şaşırдық. Halen, Hakim ve Savcılar Kanunu Taslağı gündemdedir. Kabul edilmesi esnasında Yüksek Kurul'un da katkısının gerekeceği izlenimi bulunmaktadır. En azından yılda bir kez olmak üzere Yüksek Kurul ve Parlamento arasında adaletin yönetimi ile ilgili yasal reformların tartışılacağı resmi toplantılar düzenlenmesini öneriyoruz.

## **Adalet Müfettişleri**

Biz, Hâkim ve Savcılar Kanununun, adalet müfettişlerinin Adalet Bakanlığı merkez teşkilâtı içerisinde çıkarılmasına yönelik olarak değiştirilmesini şiddetle tavsiye etmekteyiz. Adalet müfettişleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun doğrudan denetimi altında çalışmak üzere yeniden atanmalıdır. Yüksek Kurul bir yargı mensubu ile ilgili olarak araştırma veya soruşturma için talepte bulunma ve/veya araştırma veya soruşturmaya izin verme açısından yetkili tek otorite olmalıdır.

2.17. Anayasanın 144. maddesine göre hâkimler adalet müfettişlerinin denetimi altındadır. Müfettişler, teftiş birimi içinde Adalet Bakanlığı için çalışan hakim ve savcılardır. Hakimler ve Savcılar Yasasının (2802 sayılı ve 24 Şubat 1983 tarihli) 37nci maddesine göre, adalet müfettişleri en az beş yıl tecrübesi olan hakimler ve savcılar olmalıdır. Müfettişler bir bütün olarak yargı sisteminin durumu hakkında, fakat aynı zamanda hakimlerin ve savcılarının kendileri hakkında rapor verirler. Adalet müfettişlerinin işleyişi, Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliğinde daha detaylı düzenlenmektedir. Tüzüğün 4'üncü maddesi müfettişlerin doğrudan Adalet Bakanlığına bağlı olduğunu ve teftiş, soruşturma, inceleme ve araştırmalarını Bakan adına yaptıklarını belirtmektedir. Teftiş süresince, mesleki bilgi ve birikimleri meydana getirmek için gerekli olduğu düşünülen bütün hususlar araştırılacaktır (Tüzüğün 23 ve 24üncü maddeleri). Hem hakimler hem de savcılar hakkındaki hal kağıtları, özel formlara doldurulur. Formdaki bir bölüm, “*şahsi ve sosyal durumu*” ve diğeri “*mesleki bilgi ve çalışması*” başlığını taşımaktadır.

2.18. Önceki İstisari Heyetlerinin tavsiyesinin temeli, yargısal kariyerin değerlendirmesi Adalet Bakanlığı tarafından yapıldığında, yargı bağımsızlığının tehdit edildiği görüntüsü vermesi endişesidir. Teftiş birimini Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna devretmek problemi derhal çözecektir. O takdirde de, Yüksek Kurul'a, yargı sistemindeki eksiklikler hakkında Adalet Bakanlığı'na rapor verme görevi tevdi edilecektir. Bu husus, Yüksek Kurul tarafından desteklenmektedir. Yargıda atamalarla ilgili olanların yanısıra bu konunun önemini yeterince güçlü bir şekilde vurgulayamamaktayız.

## **Dosyalara Erişim**

Hâkim ve savcılara kendileri ile ilgili tutulan tüm sicil dosyalarına erişme hakkının verilmesini tavsiye ederiz.

2.19. İkinci İstisari Heyet raporu, Adalet Bakanlığı içinde hakimler ve savcılar hakkında tutulan gizli raporlar konusuna değinmiştir. Bunların, hakkında düzenlendikleri hakim ve savcılara açık olması tavsiye edilmişti. Adalet Bakanlığı cevap olarak, Bilgi Edinme Kanunu (4982 sayılı ve 9 Ekim 2003 tarihli) gereğince hakim ve savcılarının kendileri ile ilgili bütün veri ve bilgilere erişebileceğini söylemiştir. Ancak biz, bunun genel nitelikteki dosyaları kapsadığını, hakimler ve savcılar hakkında



tutulan gizli dosyalara teşmil edilmediğini anlıyoruz. Bu önemli konu yeniden incelemeyi gerektiriyor.

## **Yeniden İnceleme İmkânı**

Yüksek Kurulun özlük haklarına ilişkin olarak verdiği olumsuz kararlara karşı ya bağımsız bir yargı organı ya da eğer Yüksek Kurul dairelere ayrılmışsa, asıl kararı alanlardan başka yeni üyelerin çoğunluğu oluşturduğu diğer bir daireye itiraz için götürülebilmesini tavsiye etmiştik.

2.20. Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel Prensiplerinin 20 numaralı prensibi, disiplin ile ilgili kararların bağımsız bir organ tarafından yeniden incelemeye tâbi tutulması gerektiğini öngörmektedir. Bu temelde önceki raporlar Yüksek Kurulun bir hakim hakkında verdiği olumsuz kararların Danıştay nezdinde itiraza konu olmasını tavsiye etmişlerdi. Bununla birlikte, Adalet Bakanlığı tarafından ileri sürülen, Yüksek Kurulun komitelere ayrılması ve bir komitenin olumsuz kararlarına karşı, asıl kararı alanların dışındaki üyelerden oluşan bir diğer komiteye itiraz edilebilmesi çözümünü, Yüksek Kurul ile bu konu tartışılarak, kabul edilebilir bulmaktayız. Toplamda bir azınlık olan yeni üyelerle oluşan asıl komiteye basit bir ilaveyle ilgili bazı tartışmaların olduğunu anladığımızdan, bizim tek sorunumuz, itiraz komitesini yeni üyelerin çoğunluğunun oluşturmasıdır. Bu, meselenin yeni bir bakış açısı ile ele alınmasının teminatı olmayacaktır.

## **Meslek Birlikleri Kurabilme İmkânı**

Yargı Bağımsızlığı Hakkında BM Temel ilkelerinin 9. ilkesine ve Hâkimlerin Bağımsızlığı Hakkında Avrupa Konseyi Tavsiyesi'nin 4. ilkesine uygun olarak, hakimlerin meslek birlikleri kurabilmelerine olanak veren Taslak Yasanın en kısa sürede yasalaşmasını tavsiye etmekteyiz.

2.21. Hakimlerin ve savcılarının meslek birliği kurmasına olanak veren yasa tasarısı Danıştay'dan olumsuz g6rüş almıştır. Danıştay 2004 tarihli bir kararında 6nerilen yasanın Anayasaya aykırı olduğuna açıkça karar vermiştir. Sonradan, bizim anladığımız kadarıyla, diğerleriyle birlikte hakimler ve savcılar için de uygulanacak olan bir dernekler kanunu tasarısı hazırlandı. Ziyaretimiz sırasında hakimler ve savcılar ile bu hususu g6rüştüğümüzde, hakimler ve savcılar için bir meslek birliği fikrinin karışık bir reaksiyona yol açtığını s6ylemek doğru olur. Biz bunun faydalı bir gelişme olacağı g6rüşünde ısrar ediyoruz ve Adalet Bakanlığına hazırlanan taslak yasayı yeniden ele alması için 6ncülük etmesi yönünde yeniden tavsiyede bulunuyoruz. Sonradan değiştirilmesi gerekebilirse de, yeni Dernekler Yasasının Anayasaya uygunluğunun mümkün olduğunca erken açıklığa kavuşturulacağını umut ediyoruz.

## **Devlet Güvenlik Mahkemeleri**

G6zlemcilerin endişelerini hafifletmek için 5910 sayılı Yasa çerçevesinde kurulan mahkemelerde g6rev yapan eski DGM hakim ve savcılarının, b6y6k oranda diğer mahkemelere mümkün olduğu 6l6de atanmaları hususunun g6z 6n6nde bulundurulacağı umudunu ifade ediyoruz. Biraz 6nce s6z6 edilen mahkemelerin işleyişinin izlenmesi gerekmektedir. 5190 sayılı Yasa erevesinde Ağır Ceza Mahkemelerinin yetkisine giren suçlarla ilgili olarak yakalanan ve g6z altına alınan kişiler için, normalde hakim 6n6ne getirilmeden 6nce 24 saat olan 6zg6rlükten yoksun bırakma s6resi 48 saat olup, bu durum bizim sorguladığımız bir ayırım olduğuna dikkat çekeriz.

2.22. İlk İstişari Rapor Devlet Güvenlik Mahkemelerine hukuk devleti itirazını ve ikincisi onları kaldıran çok memnuniyet verici 5190 sayılı Yasanın ayrıntılarını açıklamıştı. Sonraki Rapor, 5190 sayılı Yasa ile, onların yerine kurulan yeni Ağır Ceza Mahkemelerinin yargı yetkisini 6zetlemişti. Bizim için bu konunun 6zerinde gitmenin gereği yoktur. 66nc6 İstişari Ziyaret s6resince bizim 6zerinde durduğumuz iki husus vardı, ilki; ikinci İstişari Ziyaret raporunda kayıtlara geçen, avukatların ve insan hakları derneklerinin , 5190 sayılı Kanun ile yetkilendirilen Ağır Ceza Mahkemelerinin farklı bir isim altında tıpkı Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi

işledikleri konusundaki kaygılarını değerlendirmek, ikincisi; ikinci İstisari Ziyarete ifade edilen, eski DGM hakim ve savcılarının büyük oranda diğer mahkemelere atanması ile ilgili temenniyi takip etmek.

2.23. Şimdiki İstisari Görev süresince biz, 5190 sayılı Kanun ile yetkilendirilen yeni Ağır Ceza Mahkemelerinin daha önceki Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile aynı şekilde işledikleri konusunu konuştuğumuz avukatlar ve insan hakları grupları arasında aynı kaygının olmadığını rapor etmekten memnuniyet duymaktayız. Bu, kısmen bizim yöneldiğimiz personelin kısa bir süre sonra değişmesi sebebiyle olabilir. Kısmen de 5190 sayılı Yasa ile kurulan Ağır Ceza Mahkemelerinin usulünün diğer Ağır Ceza Mahkemelerinkine ile uyumlaştırılmış olması sebebiyle olabilir. Raporun başka bir yerinde tartışılan savunma avukatının varlığını da içeren yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ile bütün mahkemelere getirilen değişiklikler özellikle faydalıdır. Ankara'da 5190 sayılı Yasa ile yetkilendirilen 11 inci Ağır Ceza Mahkemesi hala devlet karşıtı faaliyetler nedeniyle önemli bir dava yüküne sahip iken , bu azalmaktadır. İzmir'de 5190 sayılı Yasa ile yetkilendirilen 8inci Ağır Ceza Mahkemesinde işin büyük çoğunluğu halihazırda uyuşturucularla ilgilidir ve devlet karşıtı faaliyetler, çok fazla olmasa da, azalmaktadır. Bize İzmir de ayrıca, limanda yabancı patlayıcı maddelere el koyulduğu için yeni davalar olmasına rağmen, diğer hususlarda, eski terör suçlularının kaçtıktan sonra yeniden yakalanması sebebiyle, devlet aleyhine işlerin aslında eski işler olduğu anlatıldı. Van'daki 5190 sayılı Yasa ile yetkilendirilen 3. Ağır Ceza Mahkemesi, coğrafi konumunu yansıtacak şekilde, önemli bir ölçüde devlet karşıtı işlenmiş suçlarla ilgili iş yüküne sahiptir, fakat bu işlerin yaklaşık yarısı yasadışı uyuşturucu ithalatı ile ilgilidir.

2.24. 5190 sayılı Yasa ile yetkilendirilen Ağır Ceza Mahkemelerinin personeli ile ilgili olarak görüntü karışıktır. Ankara'da , Başsavcı Yardımcısı Devlet Güvenlik Mahkemesinde onlarca yıllık tecrübeye sahip idi; fakat o bize mahkeme ile bağlantılı diğer bazı personelin değiştiğini ifade etmiştir. İzmir'de her ne kadar bir savcı kalmış ise de , yargı personeli değişmemiştir. Aksine Van'da hepsi (kaldı), fakat mahkeme başkanı bu tür işlerde yeniydi ve Devlet Güvenlik Mahkemesinde sadece bir yıl geçirmişti. Biz, hakimlerin ve savcılarının terfisi ve nakli ile ilgili olarak iyi kadro sebepleri nedeniyle, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin önceki personelinin hepsinin yeniden atanmasının zor olabileceğini anlayabiliriz. En karmaşık uyuşturucu davaları ve organize suçlar gibi önemli alanlarda uzman olarak kalmaya devam etmenin de

avantajı vardır. Bu önemli hususların yol açtığı sınırlamalar dahilinde, eski Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile 5190 sayılı Yasa ile yetkilendirilen Ağır Ceza Mahkemeleri arasındaki personel ayırımına fazla mesai ayrılabilmesine olan umudumuz devam etmektedir. Gelecek istişari görevde bunu görmeyi sabırsızlıkla bekliyoruz.

2.25. Van'daki ziyaretimiz sırasında ortaya çıkan özel bir konu, kamunun duruşmalara katılmaktan men edilip, sadece sınırlı sayıda akrabaların mahkemeye girişine izin verilmesiydi. Tabi ki bu mahkemenin açık oturumlarında kesinlikle kabul edilemeyecek bir durumdur. Biz ayrıca, 5190 sayılı Yasa kapsamındaki Ağır Ceza Mahkemelerinin yetkisindeki suçlara ilişkin olarak gözaltına alınan ve tutuklananlar için, hakim önüne getirilmeden önce özgürlükten yoksun bırakma süresinin, diğer ceza mahkemelerindeki davalarda geçerli olan normal 24 saatlik süre yerine 48 saat olup, bu farklılığın haklı gerekçelerinin ortaya konulması gerektiğine de dikkat çekeriz.

## **3.HAKİMLER VE SAVCILAR ARASINDAKİ İLİŞKİ**

### **Giriş**

3.1. Önceki raporlar, Türk sisteminde hakim ve savcı arasındaki yakın ilişki konusunu ortaya koymuştur. Bu daha çok bir yargı bağımsızlığı konusu olmaktan ziyade, karar alma sürecinde hakimlerin bağımsızlığı konusudur. Gerçek ne olursa olsun, yine ortaya çıkan bir sorundur : gözlemci, Türk mahkemelerinde savcının konumu nedeniyle (mahkeme binalarında, mahkemenin idaresinden sorumlu hakimlerin yanında çalışma odalarının olması, duruşma salonunda hakimlerin yanında oturmaları gibi), hakimlerin her kararı, tarafsız ve objektif bir görüşle alamayabileceklerini düşünebilir. Biz, uygulamada gerçekleşen bu durumu engelleyen bir dizi sözleşmenin geliştirildiğinin farkındayız. Hakimler ve savcılar eğitimlerinde ve meslek hayatlarında vurgulanan oldukça farklı rollere sahiptirler. Onların farklı sorumlulukları hukuk çevrelerinde daha geniş çapta anlaşılır. Bununla birlikte biz, özellikle zor davalarda herhangi bir sistemin testi olan, hakimler ve savcılar arasında bizim açıkladığımız bağlantı nedeniyle, yargısal bir kararın tarafsızlığının sorgulanacağı durumlarda konu üzerinde düşünebiliriz.

3.2. Türkiye’de tarafsızlığın dışa yansımaları tehlikeye atabilecek, hakimler ve savcılar arasındaki kurumsal ve işlevsel bağlantıların, aynı zamanda mevcut sistemin avantajlarını tehdit etmeden nasıl ele alınacağı bir mesele haline gelmiştir. Önceki İstisari Görev raporları uygulamaya yönelik tedbirlere geçmeden önce Anayasal değişikliklerle işe başlamıştır. Adalet Bakanlığı Anayasal değişiklik fikrini ret etmiştir. Bu durumun ışığında, biz bu raporda, önemli olduğunu düşündüğümüz doğrultuda, sistemli değişikliğe yol açabilecek uygulamaya yönelik tedbirler üzerinde yoğunlaşan bir yaklaşım benimsemeye karar verdik. Bu yaklaşım, savunma avukatının konumunu güçlendireceğini umduğumuz yeni bir tavsiyeyi içermektedir.

3.3. Biz, bu konu üzerinde ortaya atılan bütün farklı konularda birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu gördüğümüz kadarıyla, bu bölümün sonundaki bir sonuç kısmında bizim çıkarımlarımızı vurgulayacağız.

## **Hakimler, Savcılar ve Türk Anayasası**

Bağımsız bir yargı konusunda en iyi uygulama yönünde, hakimlerin ve savcılarının mesleki hak ve görevlerinin kurumsal ve işlevsel ayırımını sağlamak amacıyla Anayasanın değiştirilmesini tavsiye ediyoruz.

3.4. Adalet Bakanlığı anayasal bir değişiklik fikrini reddetmiş ve Türkiye’deki durumun pek çok AB üyesi ülkeninki ile hemen hemen aynı olduğunu ve İkinci İstisari Raporda önerilen türde bir farklılığın sadece birkaç ülkede var olduğunu vurgulamıştır. Prensip olarak biz, bu konuda önceki tavsiyeyi onaylıyoruz.

## **Mahkemeler Arasında Savcıların Yeniden Görevlendirilmesi**

Biz, savcılarının düzenli bir temelde farklı mahkemelerde yeniden görevlendirilmeleri gerektiğine dair verilen olumlu bilgiye dikkat çekiyoruz.. Bununla birlikte edindiğimiz bilgiye atfen, bu hedefin tam olarak uygulanmasını tavsiye etmekteyiz.

3.5. Mesleki gayelerle, Türkiye’de savcılarının ilgili kanunlarda belirlenen standart kriterler uyarınca atanmaları sıradan bir uygulamadır. Savcılar, aralarındaki işbölümü gereğince farklı ceza

mahkemelerinde görevlerini yaparlar. İstisari Ziyaretler sırasında biz, yıllarca aynı hakimle çalışarak, bir mahkemedeki konumlarını muhafaza eden savcı örnekleriyle karşılaştık. Bu nedenle biz, düzenli bir temelde savcılarının farklı duruşma salonlarına yeniden görevlendirilmelerine ilişkin daha önceki tavsiyeyi tekrarlamaktayız. Adalet Bakanlığı, savcılarının bir süre için belirli bir mahkemede görev yapmaları anlamına gelen, savcılar arasında uzmanlaşma olabileceğine dair makul bir vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, Adalet Bakanlığı “savcılarının farklı günlerde farklı duruşma salonlarında görev yapması konusunda hiçbir yasaklama olmadığını, aslında uygulamada bu tür bir görev dönüşümünün yapılmakta olduğunu” belirtmektedir. Bununla birlikte, ziyaretimiz sırasında İzmir’de bir hakim tarafından bize son sekiz yıldır aynı savcı ile çalışmakta olduğuna ilişkin bilgi verildi. Biz, Adalet Bakanlığı’nın cevabından, bizim tavsiyemizin prensipte kabul edildiğini zannediyoruz. Bununla birlikte, uygulamada bu prensibin tam olarak uygulanması çok önemli olacaktır ve biz gelecekte onun uygulanmasının izlenmesini sabırsızlıkla bekliyoruz.

## **Hakim ve Savcı Ofislerinin Ayrılması**

Biz, savcılarının ya gerekirse adliye dışında ofislerinin olmasını ya da eğer bu uygulanabilir değilse o zaman, adliyenin hakimler tarafından kullanılan bölümünden tamamen ayrı bir yerde ofislerinin olmasını tavsiye ediyoruz.

3.6. Savcılarının, hakimlerden uzak, en azından adliye binasının ayrı bir yerinde ofislerinin olması gerektiğine ilişkin tavsiye, Adalet Bakanlığı tarafından yeni İstinaf Mahkemeleri projesi bağlamında kabul edilmiştir. Bu uygulama daha genel olarak da işletilmelidir. Örneğin Van’da savcılarının, adliye binasının hakimlerden ayrı bir katında ve tarafında olduğu görüldü. Tüm Türkiye’deki durum bu olmalı. Bizim Gevaş’ta ziyaret ettiğimiz adliye binası gibi küçük adliye binalarında bunun uygulanabilir olmadığı sonucuna vardık.

## **Silahlarda Eşitlik**

Ceza yargılaması usulleri uygulanırken iddia makamı ile savunma arasında eşitliğin sağlanması amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını tavsiye ediyoruz. Savunma avukatlarına konuyla ilgili sorumluluklarını tam olarak yerine getirebilecekleri bir

pozisyon sağlayacak tedbirlerin alınmasının önemini vurguluyoruz. Savunma avukatlarının çapraz sorgulama yapmasını mümkün kılan yeni düzenlemenin tam olarak uygulanmasının önemini altını çiziyor ve bunun gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını tavsiye ediyoruz.

3.7 Genel anlamda, silahlarda eşitlikle ilgili önceki tavsiye İstinaf Mahkemelerinin kurulması kapsamında Adalet Bakanlığı'na olumlu karşılanmıştır. Ancak, bu sorun bütün mahkemelerdeki ceza yargılamalarını ilgilendirmektedir. Önceki tavsiyemizi tekrar ediyoruz; ceza yargılaması sürecinde iddia ve savunma makamları arasında silahlarda eşitliğin sağlanmasını bakımından gerekli adımlar atılmalıdır. Bu konuyla ilgili aşağıda 5. bölüm içinde daha uzun açıklamalar mevcuttur. Ancak, savunmanın mahkeme önündeki durumu ile ilgili olarak yeni bir noktaya işaret etmek istiyoruz. Silahlarda eşitlik sadece savcılarının etkisini azaltmak anlamında değildir (örneğin savcılarını mahkeme yönetiminden çıkarma gibi) aynı zamanda savunmanın yeni bir rol alması anlamına da gelmektedir. Örneğin, yeni Ceza Muhakemesi Kanununa göre savunma avukatları çapraz sorgulama yapabilmektedirler ve bu husus yeni yetenekler kazanılması için zaman gerektirmektedir. Ancak, savunma avukatlarının yeni sorumluluklarını tam olarak sahiplenecek pozisyonda olamadıkları konusunda sorun olduğunu gördük. Kendisiyle yaptığımız görüşme sırasında İzmir Barosu Başkanı'nın belirttiğine göre, savunma avukatlarının yetkileri ve eğitimleri hakim ve savcılar kadar önemlidir. İzmir'de, yeni Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hakkında üniversitenin hukuk fakültesi, baronun sağladığı eğitime yardımcı olmuştur. Bu konuda daha fazlasının yapılması gerekmektedir. Yeni düzenlemenin tam olarak uygulanmasının sağlanmasını gerektiğine inanıyoruz.

## **Hakim ve Savcılarının Mahkeme Salonlarına Giriş ve Çıkışları**

Cumhuriyet savcılarının mahkeme salonlarına giriş ve çıkışlarında hakimlerin kullandıkları kapıdan başka bir kapıyı kullanmaları gerektiğini tavsiye ediyoruz. Bu hususun en azından belli bir ölçüde mevcut mahkeme salonlarında uygulanabileceğine inanıyoruz.

3.8 Duruşmaların başlangıcında, hakim ve savcılar uygulamada aynı anda aynı kapıdan duruşma salonlarına girmekteyken savunma avukatlarının dinleyicilerle birlikte yan kapıdan salona girmeleri gerekmektedir. Hakimler duruşma salonundan çekilirken

savcılar da aynı kapıdan birlikte çıkmakta olup savunma avukatları dinleyicilerle birlikte çıkmaktadırlar. Önceki raporlarda Cumhuriyet savcılarının hakimlerin kullandıkları kapıdan başka bir kapıyı duruşma salonlarına giriş ve çıkışlarda kullanmaları gerektiği tavsiye edilmiştir.

3.9 Adalet Bakanlığı tavsiyeyi prensip olarak kabul etmiştir. Bakan imzasıyla Komisyona gönderilen bir mektupta, Bölge Adliye Mahkemelerinin Desteklenmesi Projesinin İnşaat bölümünde bu tavsiyenin uygulamaya konulacağı vaat edilmiştir: Ancak mevcut duruşma salonlarında bu tavsiyenin uygulanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Yine de tavsiyenin en azından belli bir ölçüde mevcut duruşma salonlarında uygulanabileceğine inanıyoruz.

## **Savcı ve Savunma Avukatlarının Duruşma Salonlarındaki Konumları**

Cumhuriyet savcıları ve savunma avukatlarının duruşma salonlarında aynı seviyede konumlandırılmalarını tavsiye ediyoruz; her iki tarafın da zemin seviyesinde karşılıklı biçimde ayrı olarak oturmaları tercih edilebilir. Bu konunun belli bir ölçüde en azından mevcut duruşma salonlarında da uygulanabileceğine inanıyoruz.

3.10 Türkiye’de, Cumhuriyet savcısı duruşma sırasında, yükseltilmiş bir platformda ve hakimlerle aynı seviyede ve onlara bitişik olarak oturmaya devam etmektedir. Bu arada, savunma avukatları zemin seviyesindeki bir masada dinleyici ve sanıklarla aynı seviyede oturmaya devam etmektedirler. Önceki raporlarda, Cumhuriyet savcısının konumunun yüksek bir platformda hakimlerle aynı seviyede ve yan yana olmayacak şekilde değiştirilmesi ve savcının zemin seviyesindeki bir masada savunma avukatının yanında ya da karşı tarafında oturması gerektiği tavsiye edilmişti.

3.11 2003 yılı İstisari Ziyaret Raporu’na verilen cevapta, Adalet Bakanlığı tarafından duruşma salonlarında Cumhuriyet savcısının konumunun savunma avukatlarıyla eşit seviyeye getirilmesi hususunda prensip olarak aynı fikirde olduğu belirtilmiştir. Adalet Bakanlığı, yeni Bölge Adliye Mahkemelerinin, Cumhuriyet savcılarının yer seviyesinde bir masada, savunma avukatlarının yanında ya da karşı tarafında oturması şeklinde dizayn edileceği ve yeni mahkeme binalarının inşaatında da tavsiyenin dikkate alınacağı konusunda aynı fikirdedir. 2004 raporuna cevaben, Adalet Bakanlığı bu



yaklaşımını tekrarlamış ve avukatların savcılarla aynı seviyede oturmaları konusunun Bölge Adliye Mahkemelerinin İnşaatına Destek Projesine eklendiğini bildirmiştir. Bu sefer, Bakanlık avukatların konumlarının savcılarla aynı seviyeye yükseltileceğini ifade etmiştir. Bakanlık ancak tavsiyenin uygulanmasının zaman ve mali kaynak gerektireceğini belirtmiştir. Şu anda daha fazlasının yapılabileceğini düşünüyoruz.

## **Savcıların Hâkimlerle Birlikte Karar Müzakerelerine Katılması**

Hakimler kararları üzerinde müzakere yapmak amacıyla karar odasına geçtiklerinde Cumhuriyet savcılarının duruşma salonunda kalmaları gerektiğini tavsiye ediyoruz. Hakimler müzakerelerini yürütmek için duruşma salonunda kaldıkları durumlarda, savcı müzakereler sırasında hakimlerle herhangi bir temasa girmemelidir.

3.12 Önceki raporlarda bu konu üzerinde bir tavsiyede bulunulmuştu. Adalet Bakanlığı cevabında, savcıların hakimler hükümlerini vermek üzere çekildiklerinde onların yanında bulunmamaları konusunun vurgulandığı eğitimin hakim ve savcılara verilmesi gerektiği konusunda aynı fikirdedir. Önceki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 282/1. maddesi ve yeni Kanunun 227/1. maddesine göre Cumhuriyet savcısının muhakeme ile ilgili müzakerelere katılması mümkün değildir. Bu kuralın uygulanması için Adalet Bakanlığı, Adalet Akademisine resmi bir teklif iletmiştir. Adalet Akademisine bu eğitimi en kısa sürede uygulaması tavsiye edilmiştir. Tavsiyemizin uygulanmasının önemini altını çiziyoruz.

## **Sonuç**

3.13 Türk Yargı sisteminde hakimler ve savcılar arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Aynı altyapıya sahiptirler, hukuk fakültelerinde okumaktadırlar, hakimler ve savcılar aynı okulda eğitim görmektedirler. Bu okuldaki eğitim aynıdır ve hakim ya da savcı olma konusunda tercih yapılamamaktadır. Bu tercih, okuldaki eğitim sonunda yapılan sınavdan sonra Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılmaktadır. Adaylar bu kararı kabul etmek zorundadırlar. Tüm mesleki kariyerleri boyunca bir görevden başka bir göreve atanırlar ve nereye atanacakları konusunda fazla bir etkileri bulunmamaktadır. Hakimler ve savcılar aynı mahkemelerde çalışmakta ve genellikle aynı koridorda oturmaktadırlar. Görevlerinin ilk yıllarında normal olarak

kırsal kesimdeki küçük ilçelere yerleştirilmektedirler. Mahkemelerde bazen yıllarca, hep beraber bulunmaktadırlar ve duruşma salonlarına halkın görebileceği biçimde aynı kapıdan birlikte girip birlikte terk etmektedirler. İzmir'deki ziyaretimiz sırasında bir hakim, aynı savcıyla son sekiz yıldır birlikte çalıştığını söylemiştir. Kariyerleri boyunca aynı eğitim seminerlerine katılmaktadırlar. Belli şehirlerde bir günden fazla süren eğitimler boyunca ya da diğer vesilelerle, hakimler ve savcılar için özel konaklama mekanlarında birlikte kalmaktadırlar. Hakim ve savcılarının görevde olmadıkları zamanlarda da birlikte vakit geçirdikleri de düşünülebilir.

3.14 Türk hakim ve savcılar kesinlikle rollerinin farklılığının bilincindedirler. Mesleklerini icra ederken başka bir meslek mensubu tarafından hiçbir şekilde etki altına alınmadıklarını ileri sürmektedirler. Böyle olabilir ancak, yargı sistemine dışarıdan bakan birisinin bakışına göre bağlantılar, kuşkusuz bir menfaat çatışması izlenimi vermektedir. Yeni Bölge Adliye Mahkemelerinde farklı düzenlemeler olması olumlu bir gelişmedir. Türkiye'deki mahkeme binalarının yeniden inşasının büyük bir iş olduğunun farkındayız. Ancak ziyaret ettiğimiz bazı mahkeme binalarında, değişik personel için yeniden düzenleme yapmanın ne zor ne de masraflı olmadığı görülmüştür. Bu nedenle böyle yeni düzenlemeler yapılmasını tavsiye ediyoruz. Avukatlar farklı cüppe giyerken, duruşma salonuna dinleyicilerle birlikte farklı bir kapıdan girerken ve çıkarken ve mahkeme heyetinden ve savcıdan daha aşağı bir seviyede otururken, hakim ve savcılarının duruşma salonuna birlikte girip terk etmeleri, aynı yüksek kürsüde oturmaları, oldukça benzer cüppeler giymelerinin taşıdığı anlam görmezden gelinemez.

3.15 Savunma avukatının mahkeme heyeti ve savcı ile aynı seviyede oturacağı Bölge Adliye Mahkemeleri ileriye doğru atılmış bir adımdır. Bunun dezavantajı savunma avukatının mahkemede duruşma sırasında izin almaksızın ve yargılamaya ara verilmeksizin müvekkili ile görüşemeyecek bir şekilde ayrılacak olmasıdır. Avukat ve sanık aynı seviyede olsa da belli ölçüde fiziksel ayrılık zaten vardır, sanık genellikle duruşma sırasında ayakta durmaktadır.

3.16 Aynı zamanda savcıya devleti temsil etme yetkisi, özel bir statü ve görüntü verilmesini de anlıyoruz. Ancak, toplumu temsil etmesi gereken kurumun mahkeme olduğunu söylemeliyiz. Yargılama sırasında savcı devleti, avukat ise uluslararası standartlarda belli hakları bulunan gerçek bir kişiyi temsil etmektedir. En iyi

uygulamayı takip ederek, oturma düzeni açısından mahkemenin savcıdan ayrılmasını tercih etmekteyiz.

3.17 Tavsiyemizin savcılarının ve hakimlerin rolleri ve çalışmalarıyla ilgili herhangi bir eleştiri olarak alınmaması gerektiğini vurgulamalıyız. Bilakis, istişari ziyaret raporlarında savcı ve hakimlerin rollerinin güçlendirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur. Daha önce belirtildiği gibi, işlerin gerçekte nasıl yürüdüğü yanında görünüş de önemlidir. En iyi uygulama göz önünde bulundurulduğunda, yargılama prosedürünün yalnızca bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde silahların eşitliği ilkesine göre yürütülmesi yeterli değildir. Bu işin yapılış tarzı ve yargılamanın genel görünüşü de aksine bir izlenim uyandırmamalıdır. Avukatlar farklı cüppe giyerken, duruşma salonuna dinleyicilerle birlikte farklı bir kapıdan girerken ve çıkarken ve mahkeme heyetinden ve savcıdan daha aşağı bir seviyede otururken, hakim ve savcılarının duruşma salonuna birlikte girip terk etmeleri, aynı yüksek kürsüde oturmaları, oldukça benzer cüppeler giymelerinin taşıdığı anlam görmezden gelinemez.

## **4. CUMHURİYET SAVCILARININ ROLLERİ VE ETKİNLİKLERİ**

### **Adli Kolluğun Kurulması**

Cumhuriyet savcısına adli soruşturma ve davalarda polis güçleri üzerinde tam denetleme yetkisi veren ve aynı zamanda savcının polis üzerinde etkin bir denetleme yapabilmesini kolaylaştıran Adli Kolluk Yönetmeliğini memnuniyetle karşılıyoruz. Önceki İstişari Ziyaret Raporlarında Adalet Bakanlığı altında bir adli polis gücünün doğrudan Cumhuriyet savcılığına bağlı olarak görev yapmasını tavsiye etmişsek de tavsiyemizin yeterli ölçüde yerine getirildiğini düşünmekteyiz. Ancak, adli kolluğun gelecekte ne şekilde işlediğini takip etmek gerektiğine inanıyoruz.

Adli Kolluk elemanlarının ve aynı zamanda savcılarının yeni düzenlemenin gerekleri üzerinde eğitilmeleri için eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yürütülmesini tavsiye ediyoruz. Bu konuda Komisyonun destek sağlayacağını umuyoruz.

4.1 Birinci ve ikinci istişârî ziyaret raporlarında, Adalet Bakanlığı'nın kontrolü altında Cumhuriyet savcılıklarına doğrudan bağlı bir adli polis gücünün kurulması tavsiye edilmiştir. 2004 Raporunda, Adalet Bakanlığı'nın Cumhuriyet savcılarının

mahkemelere dosyaları tam bir şekilde sunmalarını mümkün kılacak etkin ceza soruşturması yapmalarını sağlamak için adli polis gücü kurmak amacıyla yasa çalışması başlatmasından olumlu bir gelişme olarak bahsedilmiştir.

4.2 Adalet Bakanlığı 2004 Raporuna cevabında, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun (Kanun no: 5271) 167. maddesinde öngörüldüğü üzere Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'nın birlikte "Adli Kolluk Yönetmeliği"ni çıkardığını bildirmiştir. Yönetmelik, yeni Ceza Muhakemesi Kanununun yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Haziran 2005'te yürürlüğe girmiştir. Böylece Cumhuriyet savcılarının adli soruşturma ve davalarda adli polis üzerinde tam denetleme yapması sağlanacaktır. Bakanlığa göre bu gelişme, yargısal reform sürecinde Cumhuriyet savcısının yeterli soruşturma yaparak mahkemeye tam dosya ve iddianame sunması sonucunu doğuracak bir kilometre taşıdır. Her davada, duruşma ve erteleme sayısı önemli ölçüde azalacak ve davaların ortalama süresi kısalmaktadır. Bu kapsamda, Ulusal Yargı Ağı'nın da mahkemelerin bilgiye çabuk ulaşmalarını sağlaması nedeniyle yargılama sürecinin kısalmasına katkı sağlayacağını da belirtmek gerekir, örneğin bugün yazılı bilgi istenilen şüphelinin kimlik ve diğer bilgilerine ulaşma gibi.

## **Adli Teftiş ve Takipsizlik Kararları**

Cumhuriyet savcılarının takipsizlik kararı vermeleri konusunda daha geniş takdir yetkisi verilmesini ve bu nedenle adalet müfettişlerinden olumsuz sicil alma riskinin azaltılmasını tavsiye ediyoruz. Ayrıca adalet müfettişlerinin doğrudan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na bağlı olarak çalışmalarını gerektiğini tavsiye ediyoruz.

İkinci İstişari Ziyaret Raporu bağlamında, Adalet Bakanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı ile ilgili Yönetmeliğin, savcılarının takipsizlik kararı vermeleri hususunda daha geniş takdir yetkisi kullanmalarına adalet müfettişlerince izin verilmesi şeklinde değiştirildiğini belirtmiştir. O zaman, yapılan değişikliğin uygulamaya ne ölçüde yansıdığını görmek için erkendi ama yine de prensip olarak bu gelişmeyi memnuniyetle karşılıyoruz. Ancak, uzmanlar bu konuda daha temel bir reform yapılabileceğini düşünmektedirler. Tavsiyenin etkisi halen değerlendirilmektedir. Önceki raporda, Adalet Bakanlığı, doğrudan Yüksek Kurula bağlı olarak çalışacak yeni adalet müfettişlerinin atanması konusunda cesaretlendirilmiştir. Bu tavsiyeyi tekrarlıyoruz.

## İddianameler için Esaslı Gerekçeler

Yeni Ceza Muhakemesi Kanunundaki tahkikat açılması için tatmin edici delil istenmesi, takipsizlik kararları ve eksik iddianamelerin iadesi ile ilgili düzenlemeler memnuniyetle karşılanmaktadır. Cumhuriyet savcılarının konuyla ilgili eğitilmeleri yönündeki çalışmaları da memnuniyetle karşılıyoruz.

4.4 Önceki İstişari ziyaret raporlarında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun, Cumhuriyet savcılarının yaptıkları delil değerlendirmesi sonucunda yalnızca mahkumiyetle sonuçlanacağı kanaatine vardıkları dosyaları mahkemeye sevk etmelerini sağlayacak biçimde değiştirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Ayrıca, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler sırasında Cumhuriyet savcılarının mahkumiyetle sonuçlanmayacak davaları algılayarak yargı sisteminden ayırt etmeleri konusunda cesaretlendirilmeleri gerekmektedir.

4.5 Adalet Bakanlığı tavsiyelerle ilgili aşağıdaki şekilde cevap vermiştir.1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Usulü Kanununun (Kanun no: 5271) kabul edilmesiyle Raporda eleştirilen sorunlar çözülmüştür.

Bu kapsamda;

- Cumhuriyet savcıları toplanan delillere dayalı olarak bir suçun işlendiğine dair yeterli şüphe bulunduğu ceza davası açmaya mecburdurlar (m. 170-172).
- Bir kere takipsizlik kararı verildiğinde, şüphe bulunduğu dair yeni delil elde edilmedikçe dosya yeniden açılmayacaktır (m. 172/2).
- Takipsizlik kararı, suçtan zarar görenin itirazı üzerine en yakın ağır ceza mahkemesi başkanı tarafından yeniden gözden geçirilir (m. 173).
- Mahkemelere yetersiz iddianameleri geri gönderme yetkisi veren 174. madde, mahkemelerdeki esasa ilişkin olmayan yargılama işlemlerini önleyecektir.

4.6 Ayrıca, Adalet Akademisi bu konuların hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim müfredatlarına alındığını bildirmiştir. Dolayısıyla, bu hükümler hizmet öncesi eğitim programlarında yer alan Cumhuriyet Savcılığı'nın işleyişiyle ilgili derslerde ve Cumhuriyet savcılarına yönelik hizmet içi eğitim programlarında vurgulanacaktır. Sonuç olarak, konuların gelecekte izlenmesi gerekmele birlikte, gelişmelerden memnunuz.

## **İddianamenin Reddi**

Belirtildiği üzere, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda mahkemelere eksikliği nedeniyle iddianameyi Cumhuriyet savcısına iade hakkı verilmesini memnuniyetle karşılamaktayız. Mahkemelere yalnızca iddianameyi iade etme yetkisi verilmesini değil, aynı zamanda iddianameyi reddetme yetkisi verilmesini tavsiye etmekteyiz. İddianameyi iade etme kriterinin açık olmadığını belirterek, bu hususun açıklanmasını ve daha şümulü bir hakkın düşünülmesini tavsiye etmekteyiz.

4.7 2003 tarihli Rapor, ceza hakimlerine yeterli delil getirilmediğinde iddianameyi reddetme imkanı veren yasa tasarısının mümkün olduğunca erken kabul edilmesini tavsiye etmişti. Adalet Bakanlığı Rapora cevabında, Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısı kanunlaştığında, mahkemelere yeterli delil sunulmayan iddianameleri iade yetkisi verileceğini bildirmişti. 4 Aralık 2004'te Parlamento tarafından kabul edilen ve 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bu hakkın 174. madde ile düzenlendiği bildirilmiştir. Bu maddeye göre, Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170. maddesinde belirtilen belli eksikliklerin varlığı halinde veya savcı ön ödeme imkanı bulunan suçlarda dava açtığında, hakimler iddianameyi geri çevirebilirler. Savcılar bu karara itiraz etme yetkisine haizdirler. Bu gelişmeyi ifade etmekle birlikte, elde ettiğimiz çeviri metni ve görüştüğümüz kişilerin beyanlarından, iddianameyi reddetme hakkının delilleri yetersiz iddianameleri kapsadığı; 170. maddede belirtilen şekli eksikliklerle sınırlı olmakla birlikte, bu hususun tam olarak açık olmadığını da belirtmeliyiz.

## **Adalet Bakanı'nın savcının takipsizlik kararını iptal etme yetkisi**

Adalet Bakanı'nın Cumhuriyet savcılarının takipsizlik kararlarını iptal etme hakkının kaldırılmasını memnuniyetle karşılamaktayız. Bu yöndeki eski tavsiye yerine getirildiğinden, sonuç olarak bu tavsiyeden vazgeçilmiştir.

4.8 İkinci İstişare Ziyareti esnasında Adalet Bakanlığı, tarafsız bir soruşturmanın suçlamanın mesnetsiz olduğunu gösterdiği durumlarda Cumhuriyet savcısının soruşturma açmama kararını iptal etmeye dair Adalet Bakanı'nın yetkisinin kaldırılmasına ilişkin tavsiyeyi resmen kabul etmişti. Adalet Bakanı'nın bu konudaki yetkisi 14 Haziran 2004 tarihinde Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu (5271 sayılı) ile kaldırılmıştır. Ayrıca, Adalet Bakanı'na emir verme ve valilere soruşturma başlatılmasını talep etme yetkisi veren hüküm de Yeni Ceza Muhakemesi Kanunuyla kaldırılmıştır. Tavsiye yerine getirilmiştir.

## **Cumhuriyet Savcılığının İdari Görevleri**

Aşağıdaki Bölüm 6'ya bakınız.

4.9 İdari görevlerin savcılardan idari personele devri konusu, aşağıdaki Mahkeme İdari Personeli başlıklı Bölüm 6 'da ele alınmaktadır.

## **Sonuçlar**

4.10 Türkiye'deki ceza davalarında yargılama usulünün önemli bir kısmı delillerin tespit edilmesi ve toplanmasında mahkemelerin usandırıcı rolüne ilişkindir ki, bu görev bazen tek bir davada tarafların ve tanıkların defalarca çağrıldığı sonu gelmez duruşmalara yol açmaktadır. Bir duruşma saatler alabilirken, birkaç dakikada da sonuçlanabilmektedir. Her iki durumda da dava bir başka celseye ertelenebilir. Üstelik, savunma avukatı ve taraflarca buna uyulmaması, yargılamayı etkisiz, yavaş ve yönetsel olarak ağır kılmaktadır. Bu bağlamda sorumluluklarını her zaman yerine getiremedikleri bazı avukatlarca söylene bile, mahkeme önüne delil getirme ve toplama yükünün taraflara ait olduğu hukuk davalarına tezat teşkil edebilir.

4.11 Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kabul edilen ve yukarıda tanımlanan yeni kavram, ceza davalarında daha elverişli ve etkin bir usul için iyi bir platform yaratmıştır. Bu reform, ziyaretimiz süresince görüştüğümüz hemen hemen tüm muhataplarımızca çok iyi olarak kabul edilmiştir. Sadece birkaç avukat bu hususu kanundaki bir reform olarak görmektedir. Soruşturma ve mahkeme prosedürleri hakkındaki etkilerini değerlendirmek için çok erken olsa bile, şimdiden yargılama

hızındaki gelişmelerin bazı göstergeleri bulunmaktadır. Van Cumhuriyet Başsavcısı, yeni mevzuat uyarınca, ceza davalarında hazırlık işlerinin % 90'ının, delil toplama vs. işlerin savcılar adına adli polis tarafından yapılacağını tahmin etmektedir.

4.12 Yeni Ceza Muhakemesi Kanununa göre, polis hem idare tarafından, hem savcılar tarafından yapılacak ikili bir denetime tabidir. Cumhuriyet savcıları, adli polis hakkında değerlendirme raporu hazırlamakla sorumludurlar. Bununla birlikte, İzmir Çağdaş Hukukçular Derneği tarafından belirtildiği üzere adli polisler, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan idare tarafından atanmakta ve finanse edilmektedirler.

4.13 Duruşma sayısını asgariye, tercihan bire indirme amacını sağlamak üzere, ele alınacak birkaç önemli konu bulunmaktadır. Reformların çok parlak olması için, adli polis özenle rolü ve görevleri hakkında eğitilmelidir. Polis tahkikatçıları ve savcılar arasında iyi işleyen bir işbirliği zorunludur. Bu sadece yeni emir zinciri altında etkin işleyen bir yapı değil, aynı zamanda iyi ve yapıcı kişisel ilişkilere talep doğurmaktadır. Ceza soruşturmasının ilk aşamasına savcının derinden dahil olması, iddianamenin içeriğine dair güçlendirilmiş koşullar, ki başvuru delilin tam olarak gösterilmesi bunlar arasındadır. Bu durum savcılar için ağır iş yükü yaratacaktır. Geniş ölçüde bu her davada duruşma ve diğer faaliyetlerin sayısının azaltılmasıyla dengelenecektir. Böylece, dikkat yeni mevzuata göre savcılarının kapasitelerinin artırılması imkanına verilmelidir.

4.14 İlk ve İkinci İstişare Raporlarında, Adalet Bakanlığı'nın kontrolü altında Cumhuriyet savcılığına doğrudan bağlı adli polis gücü tavsiye edilmişti. Aşağıda yer verilen , en iyi uygulama amacının arzu edileceği yönündeki önceki tavsiyeyi hala dikkate almakla birlikte, tavsiyenin uygun bir şekilde karşılandığını düşünmekteyiz.

4.15 Mahkemelere yetersiz iddianameleri geri gönderme (iade) hakkı veren yeni hüküm doğru yolda bir adımdır. Bir davayı iade etme kararı, hakim tarafından iddianamenin sunulmasından itibaren 15 gün içerisinde verilmelidir. Bu zaman süresince, savunma avukatının dosyayı elde edemeyeceği de kaydedilmelidir. Ayrıca, Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısında mahkemeye iddianameyi tamamen reddetme imkanı sağlayan düzenlemenin Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer almadığını belirtmeliyiz. İddianamenin geri gönderilmesi imkanının nereye kadar gidebileceği hususunda hakimler arasında bir görüş birliği bulunmadığının görüldüğünü de belirtmeliyiz. Muhataplarımızdan bazıları, yeterli delil bulunmadığında iddianamenin gönderilebileceğini düşünürlerken, diğerleri sadece şekli gerekçelerle davaların geri gönderilmesinin mümkün olacağını düşünmektedirler. Bu konuda kuşkusuz bir



açıklamaya ihtiyaç vardır. Gördüğümüz kadarıyla, bu yeni mevzuatla ve aynı zamanda hükmün Yargıtay tarafından yorumlanmasıyla yapılabilecektir.

## 5. AVUKATLARIN ROLÜ VE ETKİNLİĞİ

### Gözaltına Alınanların Derhal ve Ücretsiz Müdafiiye Erişimi

Yasal müdafiiye derhal ve ücretsiz erişim hakkındaki önceki tavsiyenin büyük ölçüde yerine getirilmiş olduğunu bildirmekten memnunuz. Ülkenin bazı kısımlarında bu problemin hâlâ devam ettiği görüldüğünden, bu konudaki uygulama izlenecektir. Aynı zamanda jandarma tarafından sivillere işkence veya kötü muamele yapıldığında sivil ve askeri mahkemeler arasındaki yetki hususunun açıklanması ve olası bir yasa değişikliği gerektiğine inanmaktayız.

5.1 İlk İstişare Ziyaret Raporu, herkese, tutuklandığı veya gözaltına alındığı ya da aleyhine bir suç isnat edildiğinde, kendi seçeceği bir avukattan yararlanma hakkı bulunduğunun yetkili makamlar tarafından derhal bildirilmesi için mevcut koşulların izlenmesi ve güçlendirilmesi hususunda adım atılmasını tavsiye etmişti. Bilhassa, Barolar Birliğine polis karakolları ile diğer gözaltı binalarına gözaltına alınanların haklarını gösterir posterler asma izninin verilmesi tavsiye edilmişti. Aynı zamanda, haftada bir polis ve jandarma karakollarının yerel Barolara önceki hafta boyunca gözaltına alınan herkesi gösterir bir listeyi göndermelerini tavsiye etmiştik. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 135 ve 136. maddeleri uyarınca izlemede, bu tür bir liste Barolara yardım eder ve gerektiğinde daha ileri gelişmelerde onları temsil edebilirler.

5.2 İkinci İstişare Ziyaret Raporunda, gözaltına alınanların özgürlüklerinden yoksun bırakılır bırakılmaz derhal ve ücretsiz yasal müdafiiye erişim hakkının uygulanmasıyla ilgili bazı ufak gelişmeler gözlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin güneydoğusunda, bu husustaki bariz problemler devam etmektedir. Tutuklandığında veya gözaltına alındığında ya da bir suçla isnat edildiğinde herkesin kendi seçeceği bir avukattan yararlanma hakkı bulunduğuna dair derhal yetkili bir makam tarafından bilgi verilmesi hususundaki şartların yerine getirilmesi ve izlenmesi için daha atılacak adımlar bulunduğunu uzmanlar tavsiye etmektedirler. Özellikle, Barolar Birliği'nin polis karakolları ve diğer gözaltı binalarında gözaltına alınanların haklarını gösteren posterler asmasına izin verilmesini tavsiye etmiştik. İkinci İstişare Ziyareti esnasında İçişleri Bakanlığı, Barolar Birliği'nin polis ve jandarma

karakollarına gözaltına alınanların haklarını gösteren posterler asmasına izin verileceğini resmi olarak kabul etmişti. Bu mutabakat, posterlerin şekil ve içeriği konusunda İçişleri Bakanlığı ve Barolar Birliği arasında anlaşmaya varılmış olması koşuluna bağlı olmasına rağmen, Bakanlık prensipte posterlerin sanık haklarını belirtmesi, gözaltına alınanları yasal olarak temsil edebilecek ve/veya herhangi bir insan hakkı ihlalinin varlığını şikayet edebilecek yerel Baroların telefon numarası ve adreslerine yer vermesi gerektiği hususunu kabul etmiştir. Adalet Bakanlığı ilk fırsatta posterlerle ilgili olarak çalışma başlatmaya teşvik edilmiştir.

5.3 Adalet Bakanlığı tavsiyeye cevabında, gözaltına alınanların haklarını gözaltına alınanların haklarını gösteren posterlerin asılmasıyla ilgili tavsiyeyi yerine getirmek üzere ilgili kurum, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Barolar Birliği, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü temsilcilerinin yer aldığı bir komisyon kurulduğunu bildirmiştir. Komisyon konuyu ele alacaktır.

5.4 Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 150. maddesinin 3. fıkrasına göre, küçükler, akıl hastaları, kendisini savunamayacak derecede malul kişiler ve beş yıldan daha fazla hapis cezası gerektiren bir suçtan şüpheli kişi için müdafii atamak zorunludur. Avukat ücretini karşılayamayacak olan sanıkların ücretsiz avukata sahip olma hakları bulunmaktadır. Van Barosu yeni hükümlerin savunma avukatı atanmasında önemli artışa yol açtığını söylemiştir. Bize, sanıkların çoğunun ücretsiz müdafii tayini hakkına sahip olduklarını bildikleri söylenmiştir. Bununla birlikte, muhataplarımızdan bazıları savunma avukatı talep etmenin hala yaygın bir şekilde suç delili olarak değerlendirildiğini ifade etmişlerdir. Sanıkların sadece yüzde birkaçının avukat talep ettiği belirtilmiştir. Rakamların Güneydoğuda ve kırsal kesimlerde çok düşük olduğu söylenmektedir. Ülkenin bir bölümünde daha beş yıl önce binde bir kişinin yasal yardım talep ettiği ve o zamandan beri çok şey değişmediği iddia edilmektedir.

5.5 Görüştüğümüz Barolar Birliği ve STK temsilcileri, genellikle gözaltına alınan kişiler için derhal bir avukatla temasa geçme ve özel bir avukata danışmada zorluklar bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, İzmir ve Van'daki avukatlar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Muhataplarımızdan bazıları tutuklu bir kişiyle mümkün olan bir görüşmeden önce uzunca bir zaman geçebildiğini, bazen jandarmanın görüşme boyunca hazır

bulduğunu ve hatta konuşmaların kaydedildiğini iddia etmişlerdir. Van'daki İnsan Hakları Derneği tarafından aynı zamanda, bu yıl 17 Haziran'da pek çok genç insanın polis karakoluna götürüldükleri, kelepçe takıldığı ve resmi bir gözaltına alma kararı olmaksızın özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları ve 3 saatten 3.5 saate kadar bir avukatla görüşme imkanı verilmediği iddia edilmiştir. İzmir'de ki Çağdaş Hukukçular Derneği, çocukların polis karakoluna götürüldükleri ve Cumhuriyet savcısıyla görüşülmeden önce uzun süre orada tutulduklarını iddia etmiştir. Çocukların herhangi bir hukuki yardım olmadan 16 saate kadar karakolda tutulduğu bazı davalar bulunduğunu da iddia etmektedirler. Van'daki İnsan Hakları Derneği ve Baro temsilcileri Cumhuriyet savcılarının jandarmaya karşı açılan işkence davalarını, yargılamada gecikmelere yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda "*Askeri Mahkemeler kendi dünyalarında yaşadığından,*" dava dosyasının sır olarak kalmasına yol açan askeri mahkemelere gönderdiklerini belirtmişlerdir. Bu husus aydınlatılmalı ve, bize doğru bilgi verildiyse, mevzuatta bir değişiklik yapılmalıdır. Avukatlar için cezaevlerindeki müvekkillerini, özellikle Devlete karşı suçlardan mahkum olanları ziyaret etmedeki zorluklar, bazen bir problem olarak görünmektedir.

5.6 İstisnâ ziyaret esnasında, Türk hukuk sistemindeki mevcut değişiklikten önce, yakalanan şüpheli veya sanık için kendisi ve yakınlarının da bir müdafii atayabildiği söylenmişti. Bununla birlikte, 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve Yeni Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'ne göre, bu imkanın kaldırıldığı söylenmektedir. Konuştuğumuz savunma avukatları bunu avukat belirleme hakkı üzerinde yeni bir sınırlama ve geriye doğru bir adım olarak görmektedirler. Ziyaret esnasında Adalet Bakanlığı yetkilileri sadece şüpheli ya da sanığın kendisine savunma avukatı atama hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, yeni düzenlemeye göre 18 yaşından küçük ya da sağır veya dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul olan ya da beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçtan şüpheli veya sanıklar için müdafii atamanın zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Ziyaretten sonra bu konu hakkında Adalet Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada, ne eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda, ne de Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinde yasal temsilcileri dışında şüpheli veya sanığın akrabalarına avukat atama yetkisi veren herhangi bir düzenleme bulunmadığı bildirilmiştir. Akrabaların tanımı geniş ölçüde yorumlandığı, avukat atama hakkının yasal temsilcilerle sınırlandırılmasının sebebinin bu kavramın Türkiye'de ki insanlara ve bölgelere göre değiştiği söylenmektedir. Gördüğümüz kadarıyla, bu konudaki farklı görüşler yasal hakların

farklı yorumlanmasının bir tezahürü olabilmektedir. Böylece, kanunun yeknesak uygulanması zorunluluğu üzerine dikkat çekerek konuyu bırakıyoruz.

5.7 Bu konuda yapılan önceki tavsiyeler büyük ölçüde karşılanmış görünmektedir. Bununla birlikte, problemlerin Türkiye'nin doğusunda hala devam ettiğine dair güçlü göstergeler bulunmaktadır. Bu izlenmelidir. Adalet Bakanı ve İçişleri Bakanını şüpheli haklarını yerine getirme gayretlerini güçlendirmeye teşvik ediyoruz. Van Cumhuriyet Başsavcısı bu konuda polis ve jandarmayı eğitmek üzere girişimlerde bulunmuştur. Bunu memnuniyetle karşılıyor ve başka yerlerde de benzer girişimlerde bulunulması çağrısını yapıyoruz.

## **Avukatlar ve müvekkileri arasında görüşmede mahremiyet**

### **Avukatlar ve gözaltına alınan müvekkileri arasında görüşme**

Adalet Bakanlığı ve aynı zamanda İçişleri Bakanlığı'na bağlı tüm kolluk birimlerini, gözaltına alınan herkesin savunma avukatlarıyla etkili ve gizli görüşme yapmak hakkına (mutlak hak) sahip oldukları hususunda aydınlatmak üzere güçlü gayretler üstlenilmesini tavsiye etmekteyiz. Adalet Bakanı'nın bu bağlamda harekete geçtiğini bilmekle birlikte, İçişleri Bakanlığı'nın yetki alanında bulunan gelişmelere dair herhangi bir bilgi elde edemediğimizi ifade etmeliyiz. Tavsiye izlenecektir.

5.8 İkinci ve Üçüncü Ziyaret Raporları, hali hazırda bu gibi imkanlar mevcut olmadığında, Türkiye'deki tüm gözaltı merkezlerinde bulunan ziyaret odalarının avukatların müvekkileriyle tamamen güvenli bir şekilde görüşme yapabilecekleri şekilde donatılmasını tavsiye etmekteyiz. Bu gibi görüşmeler güvenlik görevlilerinin gözetimi altında olabilmekle birlikte, güvenlik görevlileri tarafından dinlenemez. İkinci Ziyaret Raporu, bazı polis ve jandarma karakollarının avukatlar ve müvekkileri arasında güvenli görüşme sağlayacak uygun binalara hala sahip olmadıklarını bir kez daha belirtmişti.

Adalet Bakanlığı'na göre, avukatların müvekkileri ile gizli şekilde görüşmelerine imkan tanıyacak odalar halihazırda bu imkanın bulunmadığı yerler için düzenlenecek ve avukatlar müvekkileri ile görüşmeleri için boş bir odayı kullanacaklardır.

5.9 Gözaltı merkezleri ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, avukatların müvekkileri ile konuşmalarının duyulmayacağı bir odada herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın görüşebileceklerini bildirmiştir. Savunmaya ilişkin belgeler kesinlikle incelenmemektedir. Avukatlar, cezaevinin girişinden itibaren 10 dakika içinde müvekkileri ile görüşebilmektedirler. Adalet Bakanlığı'na göre, bir önceki ziyaret raporunda yer alan tavsiyeler yanlış bilgilendirmeden kaynaklanmış olabilir. TAİEX ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü ile 12-13 Mayıs 2005 tarihinde Ankara'da ortaklaşa düzenlenen "Mahkumların Medeni ve İnsan Hakları" konulu seminerde, eş başkan ve aynı zamanda Penoloji İşbirliği Konseyi Başkanı ile Avrupa Konseyi cezaevi uzmanı, Türkiye'nin mahkumların hakları ile ilgili olarak çok önemli ve kayda değer adımlar attığını ifade etmişlerdir. Gözaltı merkezleri ile ilgili olarak tavsiyemiz İçişleri Bakanlığı'na iletilmiştir.

5.10 Bu tavsiye ile ilgili olarak, kimin neden ve ne zaman için sorumlu olduğuna dair bir açıklamanın yapılmasına ihtiyaç duyulduğu gözükmektedir. Özgürlüğünden mahrum bırakılan kişiler farklı (hukuki) statüde olabilir ve farklı ortamlarda tutulabilirler. İlk önce, şüpheli bir kişi yakalandıktan sonra polis veya jandarma merkezine getirilir ve o merkezlerde gözaltında tutulur. Şüpheli gözaltına alındığında, gözaltı odasında (nezarethanede) tutulur veya bir cezaevinin gözaltı için ayrılmış bölümüne götürülür. İçişleri Bakanlığı polis merkezleri ve gözaltı merkezlerinden sorumluyken, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, tutukevleri ile cezaevlerinden sorumludur. Ceza ve tutukevlerinde savunma avukatlarının müvekkileri ile gizli görüşme imkanlarının sağlanması yönündeki tavsiyemiz en azından yasal çerçevede karşılanmıştır. Ancak, uygulamanın izlenmesinin devam ettirilmesini tavsiye ediyoruz.

5.11 Polis ve jandarma merkezleri ile ilgili durum ise halen net değildir. İnsan Hakları Derneği Van Şubesi, uygulamanın farklı olduğunu belirtmiş ve jandarma merkezlerinde, avukatların müvekkileri ile görüşmeleri esnasında jandarmaların da hazır buldukları rapor edilmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın gözetiminde olan gözaltı merkezleri ile ilgili olarak, avukatların müvekkileri ile tam gizlilik içinde görüşme imkanlarının bulunmadığı gözaltı merkezlerinde, bu imkanların sağlanması yönünde gerekli tedbirlerin alınmasını İçişleri

Bakanlığımıza tavsiye ediyoruz. Jandarmanın söz konusu görüşmeler esnasında mevcut olması zanlının haklarının açık bir şekilde ihlal edilmesidir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 21. maddesinin ilk ve son fıkralarında yer alan, avukat-müvekkil görüşmesinin başkaları tarafından dinlenememesi ve her gözaltı merkezinde uygun şartlara sahip görüşme odalarının düzenlenmesi gereğine bu noktada atıfta bulunuyoruz.

## **Tutuklu şahısların avukatları ile belge alışverişi**

Daha önceden tutuklu şahısların avukatları ile serbestçe belge alışverişinde bulunmaları ve bu şahısların yazılı belgelere erişim hakları konusundaki tavsiyelerimiz en azından yasal anlamda karşılanmış gözükmektedir.

5.12 Birinci ve İkinci İstişari Ziyaret esnasında tutuklu şahısların avukatları ile belge alışverişleri ve tutuklu kişilerin belgelere serbestçe erişimleri konusunda kanunla uyumlu olmayan uygulamalar olduğu not edilmişti.

5.13 Raporumuzda bu konuyla ilgili tavsiyelerimiz Adalet Bakanlığı tarafından tam olarak karşılanmıştır. Bu konuyla ilgili bir düzenleme, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Taslağına eklenmiş durumdadır. Yeni hükümlerle birlikte bu konudaki yasal çerçeve tavsiyelerle örtüşmektedir. Ancak, ziyaretimiz esnasında uygulamanın tam anlamı ile mevzuat ile uyumlu olmadığını tespit ettik. Van'da İnsan Hakları Derneği, normal davalar bakımından bir sorun bulunmadığını ancak Devlete karşı işlenen suçlar açısından dava süreci başlayana kadar problemlerin yaşanmaya devam ettiğini bildirdi. Bu nedenle, tavsiyemizin yasal anlamda karşılanmış olmasına rağmen uygulamanın halen izlenmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

## Adliyelerdeki Nezarethanelerde Tutuklularla İletişim İmkanları

Adalet Bakanlığı'na yeni inşa edilen bölge adliye mahkemelerinde, avukatların tutuklu müvekkilleri ile görüşme imkanlarının olacağı odaların bulunacağına dair taahhüdünü övgüyle karşılıyor ve Adalet Bakanlığı'na bundan sonra inşa edeceği tüm mahkeme binalarında da bu imkana yer vermesini tavsiye ediyoruz. Ayrıca, gizlilik içinde görüşme imkanı olmayan mevcut adliye binalarında, nezaret odaları dışında fakat güvenli görüşme odalarının inşa edilmesini tavsiye ediyoruz.

5.14 İkinci İstisari Ziyaret Raporumuza verdiği cevaplarda Adalet Bakanlığı, avukatların adliyelerde tutuklu müvekkilleri ile gizli görüşme yapmalarına sağlayacak imkanların oluşturulmasını kabul etmişti. Bakanlık yeni inşa edilecek bölge adliye mahkemesi binalarında bu tavsiyeyi uygulamayı taahhüt etmişti. Daha da ötesinde Adalet Bakanlığı, söz konusu tedbirler alınıncaya kadar, tutuklu kişilerin avukatları ile mahkeme binalarında dinlenemeyecekleri tarzda görüşebilmelerini teminen kısa vadede geçici tedbirler almayı kabul etmiştir.

5.15 2004 yılındaki raporumuz, Adalet Bakanlığı'nın yukarıda değinilen tavsiyeyi kabul edişini ve bu yönde uygulama başlatmasını sıcak karşılamıştı. Önerilen inşaat projesinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle tavsiyemiz korunmakta ve tekrar edilmektedir. Adalet Bakanlığı bu tavsiyeyi kabul etmiş ve Adalet Bakanı ve Müsteşarının imzalamış olduğu "Türkiye'de İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasının Desteklenmesi Projesi" bir parçası olan bir belgeye atıfta bulunmuştur. Bu belgede tavsiyenin, İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasının Desteklenmesi Projesi kapsamında Ankara, Erzurum ve Diyarbakır'da inşa edilecek üç adet model mahkeme binasının mimari projesinde dikkate alındığı belirtilmiştir. Sonuç olarak, avukatların tutuklu müvekkilleri ile gizli şekilde görüşmelerine imkan tanıyacak görüşme odaları, duruşma salonlarına bitişik olacak şekilde yapılması planlanmıştır.

5.16 Avukatlar ile müvekkilleri arasında gizli görüşme yapılması konusundaki güçlükler bu ziyaretimiz esnasında da doğrulanmıştır. Bu tarz görüşmelere imkan verecek yerler genellikle bulunmamaktadır ve bulunanlarda da tutuklu kişileri bu odalara getirip götürecek yeterli güvenlik görevlisi olmaması nedeniyle görüşmeler pratikte gerçekleştirilememektedir. Mazlum-Der'e göre bu görüşmelerde, polis memurlarının görüşmelere müdahalede bulunma



istekleri nedeniyle de güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ayrıca duruşma esnasında, avukat müvekkil görüşmesi ise mümkün olmamaktadır.

5.17 Adalet Bakanlığı'na yeni inşa edilen bölge adliye mahkemelerinde, avukatların tutuklu müvekkilleri ile görüşme imkanlarının olacağı odaların bulunacağına dair taahhüdünü övgüyle karşılıyor ve Adalet Bakanlığı'na bundan sonra inşa edeceği tüm mahkeme binalarında da bu imkana yer vermesini tavsiye ediyoruz. Ayrıca, gizlilik içinde görüşme imkanı olmayan mevcut adliye binalarında, nezaret odaları dışında fakat güvenli görüşme odalarının inşa edilmesini tavsiye ediyoruz.

## **Duruşmalar Esnasında Avukat-Müvekkil Görüşmesi**

Duruşmalar esnasında avukatların, duruşma düzenini bozmaksızın müvekkilleri ile görüşmesine (fikir alışverişine) izin verilmesinin uygulamada ne şekilde gerçekleştiğinin izlenmesini tavsiye ediyoruz.

5.18 İkinci İstişari Ziyaret Raporumuzda, birçok hakim ve savcının duruşmalar esnasında avukatların müvekkilleri ile fikir alışverişinde bulunmaya yönelik taleplerine sıcak bakmadıklarını ve tam tersine bu tarz taleplerin duruşmanın görülmesine engel oluşturduğu görüşünde olduklarını belirtmiştik. Bu yaklaşım tarzı, avukatların müvekkillerine duruşmanın gidişatı ve içeriği hakkında bilgi vermekten alıkoymuş ve bunun da müvekkillerin duruşmada ne olup bittiğini anlamaktaki zorluk nedeni ile avukatlarına davanın ne şekilde seyretmesini arzuladıklarını izah edecek yönde talimatlar veremediği, avukatların müvekkillerinden davanın gidişatına göre yeni bilgiler alamamaları sebeplerinden dolayı savunma hakkının kısıtlandığı şeklinde algılanmaktadır. Adalet Bakanlığı'nın bu konuyu hakim ve savcılara yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerde hatırlatmayı taahhüt ettiğini not etmiştik.

5.19. Adalet Bakanlığı'nın bu konuyu hakim ve savcılara yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerde hatırlatması konusundaki inisiyatifi ikinci istişari ziyaret raporumuzda memnuniyetle karşılanmış ve bu girişim desteklenmiştir. Ancak konunun mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere Adalet Bakanlığı'nın hakim ve savcılara yönelik bir idari genelge çıkarmasını ve/veya Ceza Muhakemesi Kanununda bu hususu kuvvetlendirecek bir vurgulamanın yapılmasını tavsiye

etmiştik. Bu tavsiye korunuyor ve tekrar ediliyor. Adalet Bakanlığı, yeni Ceza Muhakemesi Kanunu 349/3. maddesinin “Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın şüpheli ve sanıkla görüşme, ifade alma ve sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz.” ve 154. maddesinin “Şüpheli veya sanık, vekaletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz.” hükümlerini içerdiği bilgisini vermiştir. Bu nedenle tavsiyemiz kabul edilmiştir. Daha da ötesinde, Adalet Bakanı ve Müsteşar tarafından imzalanarak gönderilen bir mektupta, “Türkiye’de İstinaf Mahkemelerinin Kurulmasının Desteklenmesi İnşaat Projesi” kapsamında Ankara, Erzurum ve Diyarbakır’da inşa edilecek üç adet model istinaf mahkemesi binasında, avukatların müvekkilleri ile gizlilik içinde görüşebileceği odaların duruşma salonlarına bitişik şekilde yapılmasının planlandığı belirtilmiştir.

5.20 Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun hükümleri bu konuda yapılmış olan tavsiyeyi karşılamakta olduğu görülmektedir. Yorumlanması mahkemelerin görevine giren bu hükümlerin, mahkemeler tarafından duruşma öncesi ve duruşma sırasında olumlu ve yapıcı şekilde uygulanmasını ümit etmekteyiz. Bu nedenle bu tavsiyenin uygulamaya ilişkin sonuçlarının izlenmesi gerekmektedir.

## **Avukatların Çalışma Koşulları**

### **Tanıkların Çapraz Sorgulanması**

Türk hukuk sistemine çapraz sorgulamayı getiren yeni Ceza Muhakemesi Kanununu hükümlerini memnuniyetle karşılıyoruz. Bu yönde daha önce sunduğumuz tavsiyemiz yasal olarak karşılanmış ve bu nedenle geri çekilmiştir. Ancak uygulamanın izlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

5.21 Birinci İstişari Ziyaret Raporumuzda, Türkiye’de ceza muhakemesinde uygulanan usul, savunma avukatlarının tanıklara doğrudan soru yönelmelerine engel teşkil etmekte olduğunu not etmiştik. Bunun yerine, savunma avukatları soracakları soruları mahkeme başkanına yöneltecek ve başkan da önce bu sorunun sorulup sorulmayacağına karar vermekte ve sorulması gerektiğini düşündüğünde tanığa bizzat başkanın kendisi soruyu yöneltecekti. Bu uygulama savunma avukatının tanığa yönelteceği sorunun hem şekli hem de içeriği

bakımından sınırlanması sonucunu doğurmaktaydı. Ancak iddia makamı tarafından sorulacak sorular için şekle ve esasa ilişkin bir sınırlama, bu soruların dahi mahkeme başkanı aracılığı ile yöneltmesine rağmen bulunmamaktaydı. Raporda tanıkların sorgulanmasının şekle ve esasa dair hükümler bakımından, hem iddia hem de savunma makamlarını eşit bir konuma getirecek şekilde yeniden düzenlenmesi tavsiye edilmişti.

5.22 Adalet Bakanlığı 2004 yılında gerçekleşen istişari ziyaret esnasında yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısının tanıkların çapraz sorgulanması usulünü Türk hukuk sistemine sunacağı bilgisini vermişti. Bu değişiklik hem iddia hem de savunma makam ına, tanıklara doğrudan soru sorma imkanı tanıyacaktı. Raporda, iddia ve savunma makamlarının tanıkların sorgulanmasında çapraz sorgulama usulünün getirilmesi suretiyle eşit konuma getirilmesinden memnuniyet duyulduğu belirtilmişti. Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısının en kısa zamanda kabul edilmesi hususunda ısrarcı olmuş idik.

5.23 Adalet Bakanlığı 2004 yılında hazırladığımız Rapor'a verdiği cevaplarda, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı yeni Ceza Muhakemesi Kanununun 201. maddesinin sanık tarafına tanığa doğrudan soru sorma imkanı tanıdığını bildirmiştir. Yine de uygulamanın takip edilmesi gerekmektedir.

## **Avukatlara Karşı Gerçekleştirilen Takibatlar**

Avukatların mesleki faaliyetlerini uluslararası standartlara uygun şekilde; yıldırma, engelleme, taciz ve cezai takibata maruz kalmadan icra edebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınmasını şiddetli şekilde tavsiye ediyoruz.

5.24 Birinci İstişari Ziyaret Raporu'nda şu hususlar tavsiye olunmuştu:

-Avukatlar aleyhine başlatılmış olan tüm ceza takibatlarının, uygun olan en yüksek Savcılık makamı tarafından: i)Mahkumiyete yeterli delillerin varlığı, ii)Deliler var olmasına rağmen gerçek anlamda mahkumiyet olasılığı, iii)Söz konusu ceza takibatlarının BM Avukatların Rolü Hakkındaki İlkeler veya diğer uluslararası insan hakları standartlarını ihlal edip etmediği dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmelidir.

-Yetkili makamlar mesleki kuralları ihlal eden avukatlar aleyhine, mümkün olduğu ölçüde cezai sürece başvurmak yerine hukuki veya idari tedbirlere yönelmelidir.

-Avukatlar tarafından mesleki kuralların ihlal edilmesi neticesinde başlatılacak hukuki veya idari tedbirlerin yeterli olmadığı durumlar için cezai takibat ancak; a)açık ve inanılır delillerin varlığı, b)söz konusu ihlalin yargının işleyişine engel teşkil etmesi durumunda gerçekleştirilebilir.

5.25 İkinci İstisari Ziyaret Raporunda, Türkiye’de avukatların mesleklerinin icrası ile ilgili konular ve düşünce özgürlüğü haklarını kullanmaları nedeni ile cezai takibata maruz kalmaları konusunda oldukça kaygı verici bir durum olduğu ifade olunmuştur. Raporda, polisin, jandarmanın ve Cumhuriyet savcılarının, avukatları müvekkillerinin işlemiş olduğu suçlar nedeniyle özdeşleştirerek görevlerini yerine getirme konusunda yıldırma, engelleme, taciz ve cezai takibata maruz bırakılmaları konusunda ilgili otoritelere tavsiyede bulunulmuştu.

5.26 Adalet Bakanlığı’nın 2004 tavsiyelerine cevaplarında, avukatlara karşı cezai soruşturma ve kovuşturmalar konusunda Raporda belirtilen endişeler için gerekli hassasiyetin gösterildiğini belirtilmiştir. Ancak Adalet Bakanlığı tarafından ifade olunan iyi niyetli bu beyanlarla çelişen uygulamalar rapor edilmektedir (örneğin Van) Bu tavsiye korunmakta ve tekrar edilmektedir.

## **Avukatlara Karşı Yürütülen Disiplin İşlemlerinde Adalet Bakanlığı’nın Etkisi**

Baroların faaliyetleri ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı’nın ilişkisinin sona erdirilmesini tavsiye ediyoruz.

5.27 Daha önceki raporlarımızda, avukatların bağımsızlığı bağlamında kendi yönetsel düzenlemelerini oluşturabilmeleri için Adalet Bakanlığı’nın baroların faaliyetleri ile ilgili ilişkisine son verilmesi tavsiye edilmişti. Bu amaçla, avukatlara karşı yürütülen disiplin işlemlerinde Türkiye Barolar Birliği’nin yargı dışında nihai başvuru mercii olmasını tavsiye edilmişti. Barolar Birliğinin bu kararı Adalet Bakanlığı’na sunulmamalıdır. Mevcut düzenlemede Barolar Birliğinin disiplin işlemleri ilgili tüm kararlarının Adalet Bakanlığı’na sunulması zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca, Avukatlık Kanununun 58. ve 59. maddeleri avukatların mesleki görevlerini icra ederken işlemiş oldukları suçlar hakkında cezai takibat

başlatılmasından önce, görevli Cumhuriyet savcısının Adalet Bakanlığı'nın iznini alması ve iddianame hazırlanmasından önce de Adalet Bakanlığı Müsteşarının onayını alması gerekmektedir. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı'na bağlı müfettişlerin baroları da denetlediği belirtilmelidir.

5.28 Hukukun üstünlüğü ve adaletin yönetimi için bağımsız avukatlık mesleği çok önemli bir role sahiptir. Bağımsız olarak icra edilen bir avukatlık mesleği, avukatların hukuki meselelerde objektif görüş sunmasını temin eder ve toplumda bu mesleğe karşı inancın ve saygının oluşmasını sağlar. Bağımsız avukatlık mesleği, yürütme erkinden ziyade mahkemelere ve müvekkillerine karşı sorumludur. Bu çerçevede, Türkiye'de bağımsız bir avukatlık mesleğinin temini için avukatların mesleki faaliyetleri, etkisi çok az dahi olsa Adalet Bakanlığı'nın etkisi altındaki bir organ tarafından değil, yargı yolu da açık olmak üzere bağımsız bir organ tarafından denetlenmelidir. İkinci İstisari Ziyaret Heyetinin Adalet Bakanlığının etkisi ile ilgili Barolardan da bu yöndeki bir reform için güçlü destek elde edildikten sonra, *“Adalet Bakanlığının Barolar ile ilgili görevleri sona erdirilmeli.”* şeklindeki görüşleri sağlamışlardır. 2003 tavsiyesi muhafaza edilmekte ve tekrarlanmalıdır. 2003 yılındaki tavsiye tekrar edilmektedir.

5.29 Adalet Bakanlığı, Avukatlık Kanununun 142. maddesine göre, sadece Barolar Birliği Yönetim Kurulunun, Baro yönetim kurullarının disiplin kovuşturmasına yer olmadığına dair kararlarına karşı yapılan itirazların reddine dair kararlarının Bakanlığa gönderildiğini beyan etmiştir. Adalet Bakanlığı, Barolar Birliğine bu kararlarını tekrar incelenmek üzere gönderebilmektedir. Eğer yönetim kurulu, 3'te 2 çoğunlukla karar verirse, bu kararlar onaylanmış olarak kabul edilmektedir.

5.30 Bu yılki ziyaretimiz esnasında, Adalet Bakanlığı yetkilileri bu tedbirin, avukatları memnun olmayan müvekkillerine ve diğerlerine karşı korumayı amaçladığını ifade etmiştir. Son kararı yargı verecektir. Öngörülen usule göre, bir ön soruşturma açılacak ve deliller toplanacaktır. Cumhuriyet savcısı görüşü ile birlikte ilgili delilleri Bakanlık Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne sunar. Bakanlığın kararı, idari yargının denetimine tabidir. Bakanlık soruşturma açılmasını uygun görürse, dosya en yakın ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığına

iletilir. Mahkeme son kovuşturma açılmasına gerek görmeyebilir. 2004 yılı içinde, 5162 şikayetten sadece 1144'ünde izin verilmiştir. Ankara Barosu Başkanı ziyaretimiz esnasında, Bakanlığın, avukatlara karşı açılan davalara dahil olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Kamu görevlileri ile avukatlar arasında bir ayırım olmamalıdır. Van Barosu, çoğu davada Bakanlığın izin verdiğini beyan etmiştir. Bu husustaki önceki tavsiyemiz hala geçerlidir ve bu konunun takip edilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

## **Baroların üyelerinin yükselmesinin resmi incelemesi**

Türkiye'deki Baroların, savunma avukatlarının; nitelikleri, eğitim ve mesleki sorumlulukları itibarıyla ceza yargılaması sistemi içerisinde kendilerine verilecek önemli rollere uygun olup olmadıkları hususunu değerlendirmelerini tavsiye ediyoruz. Bu alanların herhangi birinde tespit edilecek bir ihtiyaçla ilgili olarak yardım talep edilirse, AB Komisyonunun, üye devletlerden gerekli yardımı sağlamasını tavsiye ediyoruz.

5.31 2004 Raporuna göre, Barolar Birliği, 2005 yılından itibaren, YÖK'ün merkezi bir sınav düzenleyeceğini bildirmiştir. Ancak, önerilen merkezi sınav, bağımsız bir hukuk mesleği oluşturulması bakımından, her ne kadar her şey sınavın nasıl yapılacağına bağlı olsa da olumsuz bir gelişme olarak görülebilecektir, Rapora göre bu konu üzerinde durulması gerekmektedir.

5.32 Kanaatimizce, herhangi bir ceza yargılama sistemindeki avukatlar, hakimler ve savcılar gibi mesleki sınavları geçerek mesleğe kabul edilmeli, meslek hayatları boyunca zorunlu sürekli mesleki eğitime tabi tutulmalı, en yüksek ahlaki standartlara göre hareket etmeli ve kendilerini yargının ve toplumun saygısına layık meslek mensupları olarak sunmalılardır. Türkiye'de bu açılardan bir zafiyet olup olmadığı hususunda bir yorum yapmak istemiyoruz. Bu konudaki görüşlerin de Baro içinde farklılaştığını belirtmek isteriz. Ancak, bu hususların doğru şekilde çalışan bir yargı için önemini dikkate alarak, aşağıdaki tavsiyede bulunuyoruz.

## **Avukatların soruşturma evrakına erişimi**

Avukatların sanıklar hakkındaki dosyalara erişimi, adil yargılanma hakkının önemli bir unsurudur. Bu husustaki tüm engellemeler sıkı bir şekilde izlenmelidir. Adalet Bakanlığına bu husustaki tüm engelleri kaldırması için gerekli tedbirleri alması hususunda tavsiyede bulunuyoruz.

5.33 Ziyaretimiz esnasında, yakalama, gözaltına alma ve ifade alma yönetmeliğinin 22. maddesinin ilk paragrafının, CMK'nın 153. maddesi ile çeliştiği söylenmiştir. Yönetmelik, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu maddeye göre, avukatın dosyaya erişimi için savcılığın yazılı izni gerekmektedir. Önceki CMUK ile Yönetmeliğe göre böyle bir izne ihtiyaç bulunmamaktadır. Yasaların yönetmeliklerden üstün olmasına rağmen, polis birimlerinin bu yönetmeliği uyguladığı ve böylelikle CMK ile Anayasanın bir parçası olan AİHS' nin 6.maddesini ihlal ettikleri tarafımıza söylenmiştir. Ankara Barosu bu durumu Danıştay' a taşımıştır. Bu yönetmeliğin uygulamasında, Van' da karşılaştığımız bir savcı, polise sözlü olarak emir verildiğini sonradan bunun yazılı hale getirildiğini söyledi. Çağdaş Avukatlar Derneği, küçüklerin işlediği suçlarda dosyaya erişimlerinin çok zor olduğunu ve çalışmalarının engellendiğini söylemiştir. Avukatlara kısa bir süre de olsa dosyalara erişim hakkı verilmemesi, etkili bir savunmayı tehlikeye sokacaktır.

5.34 Savunma avukatlarının sanıklar bakımından dosyalara erişim hakkının adil yargılanma hakkının önemli bir unsuru olduğunu işaret ederek, Danıştay'ın değerlendirmesini merakla bekliyoruz.

## **Savcılara ve avukatlara eşit araçlar**

Mahkeme imkanları Savcılara mahkemelerde katiplerin yazdıkları duruşma tutanaklarını görebilme imkanını sağladığı savunma avukatlarına da aynı kolaylığın da sağlanmasını tavsiye ediyoruz.

5.35 Türkiye'deki bazı mahkeme salonlarında, savcılara, hakimler gibi bir bilgisayar ve ona bağlı yazıcı kanalıyla, katip tarafından yazıldıkça, duruşma tutanaklarını görme imkanı

sağlanıyor. 2004 Raporunda, savcı önündeki ekrandan duruşma tutanaklarını görürken, savunma avukatının görememesinin bir açıklamasını göremediğimizi belirtmiştik. Böyle bir durum, savcı ile avukat arasında adil bir denge olması gerekliliğine aykırıdır. Ancak, memnuniyetle ifade etmek isteriz ki, Adalet Bakanlığı görünür bir gelecekte bu durumu düzeltmeye niyetlidir. Kasım 2005 tarihinde tamamen faaliyete geçecek olan Ulusal Yargı Ağı iki tarafın da duruşmayı izlemesine imkan verecektir. Ancak bu durum gerçekleşinceye kadar, bu tavsiyeyi muhafaza ediyor ve tekrarlıyoruz.

## **6. ADALET SİSTEMİNDE KALİTE VE VERİMLİLİK İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN HUSUSLAR**

### **Giriş**

6.1 Ziyaretimiz esnasında, memnuniyetle öğrendik ki; Bakanlık, hakim ve savcı sayısını iki yıl içerisinde, 1400 kadar arttırmayı planlamaktadır. Bu önceki raporlarımızdaki adalet sisteminin mevcut ve öngörülen taleplerinin karşılanması bakımından yetersiz kalan hakim ve savcı kaygısına bir çare olacaktır. Yukarıda 2.2 nolu paragrafta, hakim ve savcı sayısındaki bu artışın yargı bağımsızlığı ve eğitim hususundaki etkilerine genel olarak değinilmişti. Bu olumlu karşılanan kapasite artırımını, hem fırsat hem güçlüktür. Birikmiş iş ve gecikmeler ile sistem için yapılan harcamalar ve ödemeler de bizi kaygılandırmaktadır. Bize göre, bu ceza yargılama sistemine ilişkin yapılanlara ek olarak, özel hukuka ve özellikle ticari davalara dikkat gösterilmelidir. Türk mahkemelerinin genel bir incelemesi Ek C olarak rapora eklenmiştir.



## **Birikmiş iş yükü ve gecikmeler**

Yargıda birikmiş iş yükü ve gecikmeler hususunda önümüzdeki yıllar içerisinde meydana gelebilecek olumsuz gelişmeler hakkında endişeliyiz ve böylesi bir gelişmenin önlenmesi hususunda gerekli gayret gösterilmelidir.

6.2 Önceki raporlar Türkiye'deki adalet sisteminin önemli bölümündeki ağır iş yükü ve gecikmelerden bahsetmektedir. Sistem üzerindeki bu sıkıntılar Ankara, İzmir veya Van'daki ziyaretlerimiz esnasında da doğrulanmıştır. Bakanlığın 2 yıl içerisinde eğitimlerinin tamamlanacağı hususunda bizi temin ettiği 1400 yeni hâkim-savcı ile sağlanacak kapasite artırımını bir rahatlama getirecektir. Halihazırda avukatlık yapanların istihdam edilmesi bu hedefin karşılanması için bir formül olarak bulunmuştur. Özellikle birinci sınıf hakimlerin bölge adliye mahkemelerine atanması ihtiyacından dolayı, bize göre önümüzdeki yıllar da bu sıkıntı devam edecektir.

## **Adalet sistemine yapılan harcamalar**

Bütçeden yargıya ayrılan payın önemli oranda arttırılmasını tavsiye ediyoruz. Bütçenin hazırlanmasına hakim ve savcılarının dahil olması ve iç tahsisat yapılırken yargının sorumluluğunun arttırılması yönündeki adımları olumlu karşılıyoruz. Ancak yeni düzenlemenin uygulamasını görünceye değin bu tavsiyemizi muhafaza ediyoruz

6.3 Önceki raporlar, Türkiye'de adalet sisteminin bütçe sıkıntılılarına işaret etmiştir. Hakim ve savcı sayısındaki artış ile bütçede, Maliye Bakanlığında gelecek yeni kaynaklarla karşılanacağını sandığımız, nasıl bir artış olacağı hususunda emin değiliz. Türkiye'nin bu alandaki düşük düzeydeki harcamaları Avrupa Konseyinin, Adaletin Verimliliği Avrupa

Komisyonunun Aralık 2004 tarihli raporunda tespit edilmiştir.<sup>1</sup> Elbette ki bu rakamlar çok genel bir kılavuzdur; çünkü mahkemeler farklı ülkelerde farklı fonksiyonlar ifa etmektedirler. Her şeyin üstünde, mahkemeler ve adli yardıma yapılan kamu harcamaları, ulusal bütçe bağlamında, kişi başına düşen pay veya ortalama maaş yüzdeleri bakımlarından Türkiye’de diğer AB üyesi ülkelerden düşüktür. Bu yüzden bu tavsiyemizi muhafaza ediyoruz.

6.4 Adalet Bakanlığı, bütçeye ilişkin önceki tavsiyede dile getirilmiş olan ve hakimlerin bütçenin hazırlanmasına katılması ve onun tahsisinde yargının sorumlu olması gerektiği hususunun mali meselelere ilişkin 18 Haziran 2004 tarih ve 01/1425-55 sayılı genelge ile uygulandığını belirtmiştir. Memnuniyetle karşılıyoruz ve ileriki yıllarda uygulanmasını merakla bekliyoruz. Bu bakımdan, tavsiye muhafaza edilmektedir.

## **Hakim Ve Savcıların Artan Eğitimi**

-Adalet Akademisinin hakim, savcı ve avukatlara yönelik zorunlu hukuk eğitiminin yanında seçmeli yabancı dil kursları vermesine yönelik adımların atılmasını,  
-Tüm hakim ve savcılarının, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile hakim ve savcılarının rolü ve işleyişi hakkındaki uluslararası standartlar hakkında eğitim almasını,  
- Bu eğitimin BM Yargının Bağımsızlığı Hakkındaki Temel Prensipleri, BM Savcılarının Rolü ve BM Avukatların Rolü belgelerinde belirtilen prensiplere dayanmasını ancak bunlarla da sınırlı kalmamasını,  
tavsiye ediyoruz.

6.5 Bu bakımdan yapılan ilerleme çok cesaret vericidir. Şu ana kadar Adalet Akademisinin vermemesine rağmen, hakim ve savcılara yabancı dil eğitimi şu anda verilmektedir. Yargı bağımsızlığı hususundaki uluslararası standartlar ile ilgili eğitim verilmesi açısından, takdirle karşılıyoruz ki; geçen yıl boyunca yeni ceza mevzuatının eğitimi hususunda çok büyük gayret sarfedildi. Akademinin yeni müfredatını ve bu müfredatta, sürekli olmak üzere, bu hususlardaki bir eğitimin yer almasını heyecanla bekliyoruz.

<sup>1</sup> Avrupa Yargı Sistemleri, 2002. 40 adet Avrupa Konseyi ülkesinde yapılmış olan bir anketin sonuç ve rakamları, Strazburg, 10 Aralık 2004.

## Hakim ve savcılarının ücretlerinin arttırılması

Hakimlerin Bağımsızlığı, Verimliliği ve Rolü Hakkındaki Avrupa Konseyi Prensiplerinin 3/1-b maddesine uygun olarak, hem hakimlerin hem savcılarının maaşlarında önemli oranda bir artış yapılmasını tavsiye ediyoruz.

6.6. İkinci raporumuzda yer alan tavsiyeye yanıt olarak; Bakanlık bu hususta neler yapıldığını aktarmıştır. Avrupa'daki durumla karşılaştırıldığında, hakim ve savcılarının oldukça düşük gözüken maaşlarındaki herhangi bir artışı olumlu karşılıyoruz. (Maalesef, yukarıda söz edilen Avrupa Konseyinin, Adaletin Verimliliği Avrupa Komisyonunun Aralık 2004 tarihli raporunda Türkiye'ye ilişkin veri bulunmamaktadır.) Özellikle diğer AB ülkeleriyle yapılan ticaretin artması ile birlikte, Türkiye'de ticaret hukuku geliştikçe, bu durum daha doğru bir hal alacaktır. Başka ülkelerdeki tecrübeler göstermektedir ki; ticaret hukukunda çalışan avukatların kürsüye dönüşleri ücretler düzeldiği sürece çok yüksek oranlı olmuş, tam tersi durumda ise; bu alandaki en iyi avukatların kamu hizmetinde yer almaları çok güç olmuştur.

## Bilgi ve iletişim teknolojileri

Şu ana kadar yargının bilgisayar sistemiyle donatılması hususunda sağlanan ilerleme memnuniyetle karşılanmaktadır.

- Bakanlığın ulusal yargı sistemine bilgisayar ağı erişimi olmayan taşra birimlerinin gerekli olanaklarla donatılmasını,
- Elektronik dosya yönetimi sisteminin tüm mahkemelere, hakim, savcı ve personelin uygun eğitimi ile sokulmasını,

tavsiye ediyoruz.

**6.6** Hakimlere kişisel bilgisayar sağlanması yönündeki önceki tavsiyenin gerçekleştiğini ziyaretlerimizde gördük. Ayrıca, tüm hakim, savcı ve avukatların erişimine açık olan ve yüksek mahkemelerin tüm içtihatlarının yer alacağı bir internet sitesi kurulduğunu öğrendik. Bu ikinci istişari ziyaretin bir tavsiyesiydi ve Bakanlığın bu fikri kabul etmiş olmasını takdir ediyoruz. Ulusal Yargı Ağı Projesinde her şeyin programa uygun olarak işlediği söylenmiştir. 2006 sonuna kadar tüm adliyeler bu sisteme bağlanmış olacaktır. Böyle büyük bir projeye girişmiş olmanın zorluklarının farkındayız. Proje Ek B' de sunulmaktadır. Bunların modern

bir adalet sistemi için gerekli olduğunu düşünüyor ve ulusal yargı ağının ve bir elektronik dava yönetiminin tamamlanmasını sabırsızlıkla bekliyoruz.

## **Bölge Adliye Mahkemeleri**

Bölge Adliye mahkemelerinin, devam etmekte olan, kurulması çalışmalarını takdir etmekteyiz. Yeni kurulan bölge adliye mahkemelerine ilişkin tüm mevzuat ve uygulamaların yürütülmesinin yakından takip edilmesini tavsiye etmekteyiz.

6.8. Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun ziyaretimizin arifesinde yürürlüğe girmesi oldukça ümit verici gelişmelerdi. Örnek mahkemelerin kurulması ve gerekli personelin işe alınması uzun ve ağır bir görev olacaktır. İkinci İstişarî Ziyaret raporunda belirtildiği gibi, yeni mahkemeler adil yargılama hakkı, yargının hızının ve verimliliğinin artması için önemli bir adım olacaktır. Bundan başka bölge mahkemelerinin yargının bağımsızlığına doğrudan etkisi olacağını düşünüyoruz. Bu sebeple, mahkeme binalarının tasarlanması ve özellikle hâkimler ve Cumhuriyet savcılarları arasındaki ilişkinin nasıl sembolize edileceği son derece önemlidir. Mimarî, ilişkiyi belirleyemez, fakat kesinlikle onu kalıba dökebilir. Planları görmeyi dört gözle beklemekteyiz. İstinaf mahkemelerinin kurulmasına ilişkin eşleştirme projelerinin hazırlıklarında atılan olumlu adımları da dikkate almaktayız.

## **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**

Alternatif Uyuşmazlık çözümü ve ombudsman konularında taslak kanunların hazırlanmakta olduğunu öğrenmekten memnuniyet duymaktayız. Bu konu yakından takip edilmelidir.

6.9. Alternatif Uyuşmazlık çözümü küçük ihtilafların mahkeme dışı sürece dönüştürülmesiyle yargı sürecinin verimliliğini arttırabilir. Belki de daha önemlisi bilgi ve kaynak eksikliği nedeniyle bir olayı mahkemeye getiremeyen insanlar için yargıya erişime yardımcı olabilir. Birçok ihtimal bulunmaktadır: hükümet kurumları hakkındaki şikayetlerle ilgilenmek için ombudsman, iş ihtilafları için uzlaşma, ticarî ve tüketici ihtilafları için tahkim ve kiracı-ev

sahibi ve komşuluk ihtilafları için arabuluculuk. Bu sebeple bireylerin ve kamu kuruluşlarının özel hukuk ihtilaflarının uzlaştırma kurulları veya benzer kurumlarda çözülmesine yardımcı olması için usul hukukunda ve mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılmasını önermiştik.

6.10. Alternatif Uyuşmazlık çözümü ve ombudsman konularında taslak kanunların hazırlanmakta olduğunu öğrenmekten mutluluk duymaktayız. Türkiye Barolar Birliği'nin alternatif uyuşmazlık çözümü hakkında organize edeceği planlı oturumları da memnuniyetle karşılıyoruz. Alternatif uyuşmazlık çözümü, Türkiye'de elbette ki halen mevcuttur. İzmir'de ticaret odaları ve tüketici temsilcilerinden oluşan 5 kişilik tüketici kurullarının ihtilafların çözümüne yardımcı olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Ombudsman, uzlaştırmacılar ve arabulucular, olaylarda duruma göre hukukun ötesinde neyin doğru veya adil veya makul olduğuna ilişkin de yetkilendirilebilir. İdeal olarak yalnızca bireysel ihtilafları çözmeyecekler fakat aynı zamanda çalışmalarlarıyla faaliyette buldukları alan için kriterler\* (benchmark) geliştirebileceklerdir.

## **Cezaî Konulardaki (Yapay)\*\* Davalar**

Yargının ceza davalarındaki esasa ilişkin konulara konsantre olabilmesi bakımından cezaî takibatlarda Cumhuriyet savcılarının rolünün artması için tedbirler alınmış olduğunu not etmekteyiz. Önceki raporlarda adli polise ilişkin tavsiye 4.1 ve 4.2. paragraflarında ifade edilmiştir.

6.11. Bu başlık altında önceki İstişarî Ziyaret Raporlarında ceza usulüne ilişkin üç tavsiye bulunmaktaydı. İlki, cezaî yargı yetkisi kurallarının basitleştirilmesine ilişkindi: yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ve İlk Derece ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş Yetki ve Görevlerine ilişkin Kanun bu tavsiyeyi karşılamış gözükmektedir. Cumhuriyet savcılarının yetki ve görev hakkında hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleri konuları ise mevcudiyetini devam ettirmektedir.

\* Kadastro çalışmalarında bir yerin yüksekliğini göstermek için konulan işaret

\*\* İngilizce metinde "artificial law suits" ifadesi kullanılmıştır.

## Hukukî Konulardaki Davalar

Sulh Hukuk Mahkemeleri ve Asliye Hukuk Mahkemeleri arasındaki ayrımın kaldırılmasını, hukuk mahkemeleri arasındaki iş bölümünün ihtisaslaşma temelinde yapılmasını tavsiye etmekteyiz.

Ayrıca Adaletin idaresinin, gecikmeleri ve maliyetleri azaltmak bakımından daha büyük mahkemelerin kontrolü yoluyla yönetilmesini tavsiye etmekteyiz. Söz konusu kontrol, işlerin talimat verildiği gibi ve zamanında gerçekleşmesi için taraflar arasında bir beklenti oluşturmak bakımından ivedilik ve devamlılık gerektirmektedir.

Önceki raporlar hukuk adaleti sisteminin verimliliğine ilişkin olarak iki alt dereceli hukuk mahkemesinin işbölümü üzerine odaklanmıştır. Bu ziyaretin bir sonucu olarak Adalet Bakanlığı'nın Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu gözden geçirmek üzere kurduğu komisyonun, hukuk adaleti sisteminin verimliliğini arttırmaya ilişkin diğer konuları da kapsamak üzere havalesini genişletmesine ihtiyaç duyduğu kanısındayız. Bu kanıya iki nedenle sahibiz. İlk olarak, katılım sürecinde ve sonrasındaki dönemde daha yoğun ekonomik faaliyetlerle ilgili daha fazla sayıdaki davanın asıl yükünü çekecek olan ticaret mahkemeleri ile birlikte hukuk mahkemeleri olacaktır. İkinci olarak, Türkiye'deki hukuk davalarını yürütmede mevcut yolların bir şekilde zaman ve kaynak israfı olduğuna ilişkin ön görüşümüzü oluşturmuş bulunmaktayız. Bu, davaların mahkeme önüne gelmeden daha iyi hazırlanmasına ihtiyaç bulunduğunu, davaların sürekli mahkemeye geri dönmeleri gerektiğini ve mahkemeye geldiklerinde daha iyi bir zaman cetveline ihtiyaç bulunduğunu varsaymamıza neden olmaktadır.

6.13. İzmir ziyaretimiz sırasında İlk Derece Hukuk Mahkemelerini ziyaret ettik. Bunlardan 13 adet vardır ve her birinde bir hâkim, bir kayıt memuru, iki kâtip ve bir mübaşir bulunmaktadır. Trafik kazası iddialarında tazminat, gayrimenkul ve inşaat, miras, sözleşmeler, borç, nüfus kaydı, kamulaştırma ve yabancı yargı kararlarını kapsayan geniş bir yargı yetkisi bulunmaktadır. 2004 yılında 6796 dava açılmış ve 8851 dava sonuçlanmıştır ki bu mahkemenin iş yükü ile iyi ilgilendiğini göstermektedir. Dosyalar bilgisayara aktarılmıştır. Taraflar genellikle avukatlar tarafından temsil edilme eğilimindedir. Buna karşılık, İlk Derece Hukuk Mahkemelerinde görevli hâkim dosyaları bu etkileyici oranda belli bir düzende

tutmanın başarılmasını temin bakımından hâkime düşenin yalnızca sıkı çalışmak olduğunu anlatmıştır. Hakim, cevabın yargılama öncesi daha iyi mekanizmalardan ve alternatif uyuşmazlık çözümünün daha yaygın kullanımından geçtiğini düşündüğünü söylemiştir. Bu düşünceye katılıyoruz ve yalnızca, eğer problemin çözümü bu ise, avukatların daha iyi dosyalar hazırlamalarının beklenmesi gerektiğini gözlemlemekteyiz.

6.14 Van'da bir İlk Derece Hukuk Mahkemesinde gözlemde bulunduk. Bir Cumhuriyet savcısı, şahsi nüfus kaydı davalarındaki kamu menfaati nedeniyle başlangıçta mahkemedeydi. Kanaatimizce, bunun mahkemenin zaman cetveline etkileri bulunmaktadır. Bizde etki bırakan, birçok davanın tanıkların hazır olmaması veya daha sıklıkla dosyanın tekemmül etmemesi nedenleriyle ertelenmesiydi. Bu hâkim ve konuştuğumuz diğer bir hukuk hâkimi, dosyanın davanın tüm taraflarına ihbar edilerek, açık bir mahkemede tamamlanması gerektiğini söylemiştir. Bizim ön görüşümüz, dosyanın açık mahkemede sürekli çalkalanması adlî kaynakların israfıdır. Bunun yanında, avukatlar için de israf olduğu düşüncesini saptamaktayız. Van Baro Başkanı bir hukuk davası için ne zaman çağrıda bulunulacağını belirsiz olduğunu söylemiştir. Diğer meseleler şahsî nüfus kaydı davasının sonuçlanmasını beklemek zorundaydı. Bu davalar öncelikle çağrılmıştı, zira Cumhuriyet savcısı oradaydı. Avukatlar, onların davaları çağrılincaya kadar önemli bir zaman kaybedebilir.

6.15 Usul kuralları ve dava yönetimi hukuk davalarında maliyet ve verimlilik bakımından önemlidir. Bu meseleleri düzenli olarak gözden geçirmek ve sadeleştirmek gerekmektedir. Mahkemeler sınırlı kaynaklara sahiptir ve kaynakların herhangi bir davaya, önemi, karmaşıklığı ve tarafların malî durumu oranında temin edilmesi gerekmektedir. Tüm davalar eşit adlî kaynakların kullanımını gerektirmez. Adlî yönetimde modern eğilim, daha büyük mahkeme kontrolü ile gecikme ve muhtemel masrafların azaltılmasına yöneliktir. Söz konusu kontrol, işlerin talimat verildiği gibi ve zamanında gerçekleşmesi için taraflar arasında bir beklenti oluşturmak bakımından ivedilik ve devamlılık gerektirmektedir. Bu bağlamda tüm ülkelerin düzenli olarak usul hukuku kurallarını yenilemesi gereksinimi bulunmaktadır ki önceki tavsiyemizi muhafaza ediyoruz. Adalet Bakanlığı'nın Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nu gözden geçirmesi çalışmalarında bu konuları dikkate alacağını ümit ediyoruz.

## Hâkimlerin Bir Diğèrinin Yerine Geçmesi

Her ne kadar soruşturma sürecindeki değişikliklerin, duruşmaları daha yoğun bir hale getireceğine ve bunun da soruna bir ölçüde karşılık geleceğini düşünsek de, hâkimlerin bir diğèrinin yerine geçmesi uygulamasının terk edilmesini tavsiye etmekteyiz.

6.16 Bu konu daha önceki raporlarda ceza davalarının düzenli olarak ertelenmesi uygulamasının varlığı ve bu sebeple onların (hâkimlerin) nihaî karar için hazır olmamaları nedeniyle ileri sürülmüştü. Herhangi bir davada ne kadar çok duruşma olursa, mahkemenin üç hâkiminden en az birinin hastalık, tatil, yer değişikliği veya diğèr nedenlerle bulunmaması riski o kadar büyük olur. Burada ifade edilen kaygı oydu ki mahkumiyet veya masumiyet yönünde bir nihaî karar verildiğinde en azından bir hâkim tüm dava sürecinde bulunmamış olmaktaydı. Önceki raporlar hâkimlerin bir diğèrinin yerine geçmesi (yedeklik) uygulamasına ivedilikle son verilmesini tavsiye etmiştir. Adalet Bakanlığı, açık bir şekilde doğru olarak, Türk sisteminde yedek hâkim kavramı bulunmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık Bakanlığın önceki raporların gerçek bir soruna dikkat çektiğini kabul ettiğini anlamaktayız. Bizim görüşümüz her ne kadar duruşmaları daha yoğun bir hale getirecek olan soruşturma sürecindeki değişiklikler yoluyla soruna cevap verileceğini düşünsek de, hâkimlerin bir diğèrinin yerine geçmesi uygulaması hâlen bütünüyle istenmeyen bir şeydir.

## Ceza Usulünün Çeşitli Yönleri

Yeni Ceza Kanununun gelecekteki tam etkisinin izlenmesini beklemekteyiz. Ayrıca – diğèr hususların yanında mahkemeye eksik dosyaları Cumhuriyet savcısına geri gönderme yetkisi veren ve adlî dikkatin mahkemenin bilgisindeki hususları ele alması gerektiğini vurgulayan – yeni Ceza Muhakemesi Kanununun uygulamasının ve uzlaşmaya ilişkin yeni hükümlerin izlenmesini beklemekteyiz.

Adaletin idaresinin, gecikmeleri ve maliyetleri azaltmak bakımından daha büyük mahkemelerin kontrolü yoluyla yönetilmesini tavsiye etmekteyiz. Söz konusu kontrol işlerin talimat verildiği gibi ve zamanında gerçekleşmesi için taraflar arasında bir beklenti oluşturmak bakımından ivedilik ve devamlılık gerektirmektedir.



6.17. Daha önceki tavsiyelerimize karşılık olarak yeni Ceza Kanunu uzlaşmaya izin vermekte, ve yeni Ceza Muhakemesi Kanunu mahkemeye eksik dosyaları Cumhuriyet savcısına geri gönderme yetkisi vermekte ve adlî dikkatin mahkemenin bilgisindeki hususları ele alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu değişikliklerin diğerlerinin yanında az önce bahsedilen hâkimlerin bir diğerinin yerine geçmesine yol açan daha önceki raporlarda saptanan eksikliklere cevap vermesi beklenmektedir. Bu tedbirleri oldukça olumlu karşılıyoruz. Ne yazık ki yeni Kanunun hükümleri ziyaretimizden hemen önce yürürlüğe girdi ve bunların tam etkisini ölçmek mümkün değildi.

6.18. Her ne kadar yeni Ceza ve Ceza Muhakemesi Kanunları hakkında bazı eleştiriler duydu isek de, bu meselelere ilişkin değildiler. Gerçekten uzlaşma, daha iyi hazırlanmış iddianameler ve hâkimlerin adlî konuları ele alma kapasitesi hakkındaki hükümler hakkında eleştiri değil, destek işittik. İzmir Başsavcısı artık iddianamelerin hazır olunca hâkimin önüne gideceğini söylemiştir. 2'nci Ağır Ceza Mahkemesinde bazı duruşmaları izlerken mahkemenin cep telefonlarının değeri için adlî talimat aldığını gördük. İzmir 6'ncı Ağır Ceza Mahkemesi hâkimleri halen birçok davanın düşmüş olduğunu ve bu sayede Cumhuriyet savcılarının mahkeme önüne bir dosyayı getirmeden tamamladığından açık bir şekilde emin olduklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir şekilde Van Başsavcısı, yeni hükümlerin avantajlarını ve özellikle gereksiz bilirkişi raporundan kaçınmayı anlatmıştır. 3'üncü Ağır Ceza Mahkemesi (5190 sayılı Kanunla yetkilendirilen) hâkimleri ve Cumhuriyet savcısı ceza pazarlığının iş yükünü azaltmak için diğer mahkemeler bakımından daha fazla genişletilmesi gerektiği görüşünü ifade etmişlerdir. 2'nci Ağır Ceza Mahkemesi hâkimleri yeni hükümleri iyi karşılamış, şimdiye kadar eksik bir dosyayı Cumhuriyet savcısına geri göndermediklerini söylemişlerdir. Söz konusu bu yararlı tedbirlerin tam etkisini gelecekte izlemeyi beklemekteyiz.

## Mütercimler ve çevirmenler<sup>2</sup>

Türk mahkemeleri önünde Türkçe anlayamayan veya konuşamayan tarafların davalarını tam olarak ortaya koyabilmeleri için, Kanuna uygun olarak, mütercimler için bir yetkilendirme sisteminin belirlenmesini tavsiye etmekteyiz. Avrupa Komisyonunun yardım önermesi gerektiğini öne sürmekteyiz.

İstişarî Ziyaret raporlarındaki orijinal tavsiye, ceza mahkemelerinde Türkçe anlayamayan veya konuşamayanlara ücretsiz tercüman sağlanması gerektiği şeklindeydi. Adalet Bakanlığı Ceza ve Ceza Muhakemesi Kanunlarında mütercimler için hüküm olduğunu ve 1996 tarihli bir Yargıtay kararında davalılar için bunun ücretsiz olması gerektiğine karar verildiğini vurgulamıştır. Bu anlamda tavsiye karşılanmıştır. Bununla beraber, her ne kadar tercüme ücretsiz sağlansa da görüşmelerimiz, bunun bu amaç için bir defaya mahsus atanan kişilerce sağlandığını ortaya çıkarmıştır. Örneğin Van'da, tercümenin mahkemelerdeki idarî personel veya tarafların yakınları yoluyla yapıldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Aynı zamanda hukuk mahkemelerinde de böyle yapılmaktadır. Buna karşılık, mahkemede diğer kişiler tarafından saptanan hataların, mütercimlere (yorumcular) müdahale edilerek mahkemenin dikkatine sunulduğu bize söylenmiştir. Mahkemede tercüme bir uzmanlık becerisidir ve uzmanlık eğitimi gerektirir. (Mahkeme belgelerinde bu yönde bir gereklilik olduğu halde sıklıkla mütercimin adının atlandığı bize söylenmiştir.) Avrupa Komisyonunun tercüme alanındaki tüm tecrübeleriyle birlikte Adalet Bakanlığı'na mahkeme mütercimleri için bir eğitim ve yetkilendirme programı tesis etmesi için yardım önermekte olduğunu tavsiye etmekteyiz.

Van'da Türkçe konuşamayan fakat hukukla işi olan kimselere ilişkin oldukça can sıkıcı bir olay anlatıldı<sup>3</sup>. Van Barosu, hem Türkçe ve hem de bölgenin nüfusunu dikkate alarak Kürtçe bir broşür bastırmıştır. Broşür önceden hâkim ve Cumhuriyet savcıları ile de açıkça tartışılmış olup, hukukla işi olan insanların haklarını ortaya koymaktadır. Bununla ilgili olarak yanlış hiçbir şey görmüyoruz; gerçekten de Baro'yu böylesi bir girişiminden dolayı övdük. Buna karşılık, basılmış olan broşüre Cumhuriyet savcılarının ve hâkimlerin oldukça kötü tepki

<sup>2</sup> Metinde Türkçe anlamı hemen hemen aynı olan “interpreters ve translators” kelimeleri kullanılmıştır.

<sup>3</sup> Maalesef, biz bunu Van'dan ayrıldığımız sabah öğrendik ve konuyu, açıklaması için Van'daki Cumhuriyet başsavcısına sorduk.

verdiğini ve bir ceza soruşturması tehdidi bile olduğu bize söylenmiştir. Doğrusu, bunu anlamakta zorlanıyoruz.

6.21 Sonuç olarak, Türkçe konuşamayan veya okuyamayanlar için uygun bir tercüme hizmetinin organize edilmesi gerektiği sonucuna varmış bulunuyoruz. Mevzuat yeterlidir, fakat uygulamada işlememektedir. İhtiyaç duyulan, gerek ceza ve gerekse hukuk mahkemelerinde yüksek kalitede bir tercüme hizmetini temin için özel gayret sarf edilmesidir. Basitçe bu, gerekli becerilere sahip kişilerin yetkilendirilmesiyle yapılabilir. Bu Türkçe dışında bir dilde akıcılığı ve hukukî terim bilgisini kapsayacaktır. Mahkeme idarî memurlarının yetkilendirilmemesi için bir sebep bulunmamaktadır. Ancak yalnızca uygun testleri geçerek, gerekli standartlara ulaşmış olanlar mahkemelerde mütercim olmaya hak kazanmalıdır. Bunlara elbette ki Yargıtay kararında ortaya konan yükümlülüklerini yerine getirirken para ödenmesi gerekmektedir. Buna alternatif olarak, özellikle tercüme ihtiyacının çok olması halinde, mahkemenin tam yetkilendirilmiş mütercimleri tam günlük iş temelinde istihdam etmesi gerekebilecektir. Bizim ulaştığımız sonuç, sistemin daha iyi organize edilmeye ve geliştirilmiş mütercimlik standartlarına ihtiyaç duyduğudur.

## **Adlî Davranış (Etik) Kuralları**

BM Bangalore Etik Kuralları İlkelerinin yayımlanmış olması ve Adalet Bakanlığı'nın internet sitesinde yer almasından memnuniyet duymaktayız. Söz konusu ilkelerin resmî olarak kabul edilmesini ve hâkimlere ve aday hâkimlere bu konuda eğitim verilmesini tavsiye etmekteyiz.

6.22. Önceki raporlarda yer alan adlî davranış kuralları oluşturulması hakkındaki tavsiye, BM Bangalore Etik Kuralları İlkelerinin yayımlanmasıyla kısmen yerine getirilmiştir. Bu Adalet Bakanlığı'nın internet sitesinde yer almaktadır ve anladığımız kadarıyla kağıt ortamında da dağıtılmıştır. Umumî olmasa bile, Bangalore İlkelerinin mevcudiyetinin, yaygın olarak bilindiğine kanaat getirdik. Adlî etik kuralları Adalet Akademisi'nin yeni müfredatında yer almalıdır. Müfredatı görmeyi ve adlî etik kurallarının bunun önemli bir unsuru olmasını

beklemekteyiz. (Bu konuda, bu bölümde yukarıda Hâkimlerin ve Cumhuriyet Savcılarının Artan Eğitimi başlığının içeriğine bakınız.)

## **Çocuk Mahkemeleri**

- Çocuk mahkemelerinin sayısının Türkiye çapında önemli ölçüde arttırılmasını;
  - Genç suçlulara ilişkin çok küçük suçlara tek hâkimli mahkemelerde bakılmasını;
  - Mevcut olmadıkları yerlerde psikologlar, psikiyatri uzmanları ve pedagogların çocuk mahkemelerine atanmasını,
- tavsiye etmekteyiz.

6.23 Her ne kadar İzmir Çağdaş Hukukçular Derneği, ceza adaleti sisteminde çocukların durumunun halâ vahim olduğunu söylese de, bu İstişarî Ziyaret Görevi sırasında bu konuya büyük önem veremedik. Adalet Bakanlığı tarafından beş yeni çocuk mahkemesi kurulması ve yeni psikologlar, psikiyatri uzmanları ve pedagogların çocuk mahkemelerine atanması ve küçük suçlarla tek hâkimin ilgilenmesi bakımından taslak kanunun hazırlanması adımlarını olumlu karşılamaktayız. Bununla birlikte, bu adımların etkilerinin izlenmesine kadar mevcut tavsiye muhafaza edilmektedir.

## **Aile Mahkemeleri**

- Aile mahkemelerine atanan tüm hakimlere, adli görevlerini uygun bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak için yeterli aile hukuku uzmanlığı eğitimi verilmesini;
- Bu şekilde bir atama yapılmamışsa, aile mahkemelerine sosyal hizmet personeli ve çocuk psikologlarının atanmasını tavsiye ediyoruz.

6.24. Keza İstişari Görev boyunca aile mahkemelerini gözleyemedik. Adalet Bakanlığınca aile mahkemelerinin sayısını arttırmak için alınan tedbirleri ve ilave psikolog, pedagog ve

sosyal hizmet uzmanları atanmasını memnuniyetle karşılıyor. Bu umut verici bir gelişmedir ve bu durumu gelecekte detaylı bir şekilde incelemeyi sabırsızlıkla bekliyoruz.

## **Ticaret Mahkemeleri**

Türkiye'nin AB ile entegrasyonundan kaynaklanan sınır aşan davaları da kapsayan davalardaki artışla baş edebilecek bir konumda olmalarını sağlamak amacıyla Adalet Bakanlığının ticaret mahkemelerini gözden geçirmesini tavsiye etmekteyiz.

6.25. Önceki istişari ziyaret raporları, uygun olan durumlarda ticari davalara tek bir hakim tarafından bakılmasını tavsiye etmiştir. Adalet Bakanlığı denizcilik mahkemelerinin tek hakimle toplanacağını bildirmiştir ve bunu memnuniyetle karşılıyor. İzmir Ticaret Mahkemesi ziyaretimizin bir sonucu olarak Adalet Bakanlığı'na yeni bir Hukuk Usulü Kanunu taslağı hazırlanması ile birlikte ticaret mahkemelerini gözden geçirmesini tavsiye etmenin yararlı olacağı kanısındayız. Ticaret mahkemelerinin Türkiye'nin AB ile entegrasyonundan kaynaklanan sınır aşan davaları da kapsayan davalardaki artışla baş edebilecek bir konumda olmalıdır. Detaylı bir değerlendirme yapacak konumda değildik. Bununla birlikte gittikçe netleşen bir faktör, ekonomik gelişme ile özellikle uluslararası ticari işlemler olmak üzere ticari işlemlere uyum sağlamış yasal sistem arasında ilişki olduğudur. Bu, iyi işleyen piyasaları, uygun ticaret şekillerini ile temerrüt ve ödeme acziyle alakadar etkili yöntemleri sağlayacak önceden tahmin edilebilir şeffaf ve uygulanabilir kuralları yerine getiren bir mahkeme sistemi anlamına gelmektedir. Bilhassa etkili kredi tahsisatları ve borç geri alımı, bir ekonominin düzgün işlemesi için temeldir. Borç geri alımında bu kanun özellikle hayati bir rol taşımaktadır: genel anlamda bu sistem kredi verenlerin kredileri etkili bir şekilde izlemelerine yardım eder ve temerrüt durumunda borç geri alımı haklarını garanti edebilir ve teminatlar (maddi teminat) kolayca kullanılabilir.

## Mahkeme Binalarında İdari Görevler

Halen Cumhuriyet savcılar tarafından üstlenilen idari görevlerin idari personele aktarılması gerektiğini tavsiye etmekteyiz.

Avrupa Komisyonu'nun "Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu" ve "İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi" projelerinin kapsamına girmeyen mahkemelerdeki idari personelin eğitilmesi için bir projeye önem vermesini önermekteyiz.

6.26. 2003 raporu şu an Cumhuriyet savcılar tarafından üstlenilen idari görevlerin Adalet Bakanlığı idari personeline devredilmesini tavsiye etmişti. Bu tavsiye bazı açıklamalara ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'de mahkemeler ve Cumhuriyet savcılığı birlikte yerleşimi de içeren biçimde birbirine yakından bağlanmıştır. Anladığımız kadarıyla idari görevler iki organizasyonun temsilcilerini içeren bir iç kurul tarafından idare edilmektedir. Günlük idari işler ve yönetsel işlemler genelde bu görevleri savcılardan birine havale eden Cumhuriyet başsavcısının sorumluluğu altındadır. Cumhuriyet savcılarının idari fonksiyonları mahkeme binalarının ve hapisanelerin idaresiyle ilgilidir. Cumhuriyet savcılarının mahkemeler ve hapisanelerin günlük idaresi ve destek çalışmalarında kapsamlı sorumlulukları vardır. Adli sistemin etkili bir şekilde çalışmasını sağlamak için yargıya, mahkeme kullanıcılarına ve hapisanelerdeki personele gerekli hizmetlerin tedarik edilmesini sağlamak onların görevidir. Bu durumda, mahkemede hazır bulunmaları gereken tanıkları bilgilendirmek gibi konulardan Cumhuriyet savcıları sorumludur. Aydınlatmanın devamı, elektriğin tedariki, binanın temizliği ve yeterli kırtasiye malzemesini sağlamak gibi konulardan da sorumludurlar. Cumhuriyet savcıları ayrıca Cumhuriyet savcıları ve hakimlerin yaşadığı konutların yönetimine nezaret etmekten de mesuldürler.

6.27 2003 raporunda Cumhuriyet savcılarının idari görevlerdeki sorumluluklarının kaldırılmasının iş yüklerini hafifletebileceğini ve olayları soruşturma ve dava açma adli görevlerine yoğunlaşmalarına daha iyi şekilde imkan vereceğini önermiştik. Adalet Bakanlığı, mevcut idari personelin Cumhuriyet savcılarının gözetimi olmaksızın idari görevleri üstlenmeye yetkili olmadığını belirtmişti. Bakanlık, daha fazla sorumluluk yüklemek amacıyla mahkeme idari personelinin eğitim ve maaşlarının zaman içinde artırılması ihtiyacını tavsiyeye yönelik tavsiyenin yeniden formüle edilmesini önermişti.

6.28 2004 raporunda Adalet Bakanlığının zaman içinde daha fazla sorumluluk yüklemek amacıyla mahkeme idari personelinin eğitim ve maaşlarının artırılmasına ve ayrıca mahkeme sistemi içerisinde bir idari kariyer oluşturmaya kendini adanmış olduğunu not edilmişti. Bu taahhüdün uygulamada nasıl ve ne zaman yerine getirileceğini bekleyip görmek kararlaştırılmıştı. Mevcut idari personeldeki yetki eksikliğinin, Cumhuriyet savcılarının idari işlerdeki sorumluluklarının kaldırılması tavsiyesinin uygulanmasında ciddi bir engel oluşturabileceği kabul edilmişti. Bununla birlikte bu reformu yararlı kabul etmiştik. Adalet Bakanlığı zaman içinde mahkeme idari personeline daha fazla sorumluluk yüklemek amacıyla, eğitim ve maaşlarının arttırmayı kabul etmişti. Adalet Bakanlığı'nın zaman içinde mahkeme idari personeline daha fazla sorumluluk yüklemek amacıyla eğitim ve maaşlarının artırılması önerisini desteklemiştik. Bu tavsiye 2004 raporunda sürdürülmüş ve tekrarlanmıştı. Aynı zamanda Avrupa Komisyonunun, mahkeme idari personelini eğitmek için bir projeyi desteklemeyi dikkate almasını tavsiye etmiştik.

6.29. Adalet Bakanlığı bu konuda 2004 raporuna cevabında, Türkiye Adalet Akademisi ve Eğitim Dairesi Başkanlığının, idari personelin eğitimiyle ilgili olarak 2 farklı proje üzerinde çalıştığını bildirmişti. Türkiye Adalet Akademisi bir proje hazırlanması amacıyla Malatya Adliyesine 24-29 Nisan 2005 tarihleri arasında bir çalışma ziyareti yaptı. Şimdilik projenin hazırlanmasıyla ilgili değerlendirme süreci devam etmektedir.

6.30. Önceki raporlar bu suretle mahkeme idari işlerinin savcılardan nakledilmesi ihtiyacını saptamıştı. Savcılar soruşturma yürütür; mahkemelerin işleyişinden sorumlu olmamalıdır. Bizim hakim ve diğerleriyle birlikte mahkemeleri idare eden heyetlerde yer alan savcılara bir itirazımız bulunmamaktadır. Bizim karşı çıkacağımız şey idari destek ve hizmetler için hakimlerin Cumhuriyet savcılarından yardım dilemek zorunda oldukları durumlardır. Halen Adalet Bakanlığı çok övdüğümüz bir hareket olan, idari personelin eğitim ve maaşlarının artırılmasına kendini adanmıştır. Adalet Akademisi ileride bunda hayati bir role sahip olacaktır. İdari personelin savcının yaptığı işlerin niteliğini bilmeksizin ve bu bakış açısına sahip olmaksızın idari işlemleri üstlenmeye asla yetkili olamayacağı fikrini kabul etmiyoruz. Neyin mümkün olduğu İzmir'e ziyaretimiz boyunca bizim için belli olmuştur. Mahkemede geçirdiğimiz gün, İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı yazı işleri müdürünün mahkemelerin idari işlerini mükemmel bir şekilde idare ettiğini gözlemledik. Şüphemiz yok ki zamanla buna benzer bir yöneticiler kadrosu, yetki ve becerisiyle Türk mahkemelerini idare edebilecektir. Bu durum sorumluluk ve eğitim gerektirmektedir. Bunun önümüzdeki yıllarda daha fazla uygulanmasını sabırsızlıkla bekliyoruz.

6.31. Ziyaretimiz boyunca Cumhuriyet başsavcılarında bu tavsiyeye herhangi bir destek görülmemiştir. Bununla birlikte bu konuda Adalet Bakanlığında tatmin edici bir cevap verilmemiştir. 2004 tavsiyesi durmaktadır ve izlenecektir. “Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu” ve “İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi” twinning projelerine bir atıf yapılabilir. İkinci proje gelecekteki Bölge Adliye Mahkemelerindeki idari personelin eğitimini ve el kitabı oluşturulmasını kapsayacaktır. Avrupa Komisyonunun biraz önce bahsedilen projelerin kapsamadığı mahkeme idarî personelinin eğitimi için bir projeyi desteklemeyi göz önünde tutmasını önermekteyiz.

### **Duruşmalarda İfade Edilenlerin Aynen Kaydı**

Ceza muhakemesi işlemleriyle ilgili olarak, önceki raporlarda duruşmaların ses kayıtlı olması hakkındaki tavsiyeyi müteakip atılan adımları memnuniyetle karşılıyoruz. Ses kaydıyla ilgili hükümlerin yeni Hukuk Usulü Kanunu çalışmalarında dikkate alınmasını tavsiye ediyoruz.

6.32. Türk mahkemeleri şimdiye kadar tanık delillerinin veya avukat sunumlarının aynen kaydedilmesi için herhangi bir mekanizmaya sahip değildir ve sırasıyla delil, tartışma ve savunma ve savcılığın sunumları için farklı usuller kabul edilmesi sürmektedir.

6.33. Adalet Bakanlığı 2004 raporuna cevabında, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 numaralı Ceza Usul Kanunu'nun 52 nci maddesi uyarınca tanık ifadelerinin kaydedilmesine izin verildiğini ve bazı durumlarda bunun zorunlu olduğunu belirtmişti. Bu bağlamda gerekli altyapının kurulması çalışmalarına devam edilmektedir. İfadelerin kaydının zorunlu olduğu durumlar için kanunun ilgili maddeleri 1 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girecektir. Ağır ceza mahkemelerinde ses ve görüntü kayıt sistemlerinin kurulmasıyla ilgili Adalet Erişim Projesine AB'nin onayını beklemektedir. Tavsiye taslak Medeni Usul Kanunu çalışmalarında dikkate alınacaktır.

6.34 Ceza kovuşturmalarıyla ilgili olarak tavsiye karşılanmıştır. Bu tavsiye hukuk işlemlerinde de sürdürülmelidir.



## Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanması

Türk adliyesinin uygulamalarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) doğrudan uygulamaya teşvik edilmesi için bugüne kadar yapılan dikkate değer çabaların devam etmesini ve arttırılmasını tavsiye etmekteyiz.

6.35. Adalet Bakanlığınca hakim ve savcıların insan hakları konusunda eğitilmesi için üstlenilen önemli çabalara rağmen bu tavsiyeyi sürdürmemiz nedeniyle hata yaptığımızı düşünmüyoruz. Bu çabanın yararlı bir sonucu vardır; gittiğimiz her yerde hakim ve savcılar bu eğitim lehinde konuştu. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, verilen kararlar için belirleyici olmamasına rağmen; bize bazı durumlarda etkili olduğu (örn. orantılılık konusunda) ve tutum değişikliği getirdiği söylenildi. Ülke çapında Avrupa İnsan Hakları mahkemesi (AİHM) kararlarına atıf yapan önemsiz sayıda olmayan ilk derece mahkemesi bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı bize söylediğine göre insan hakları Adalet Akademisi müfredatına dahil edilecektir. Bu durum ziyaretimizden bir süre sonra onaylanacaktı ve yapıldığı zaman tüm detaylarını görmeyi sabırsızlıkla bekliyoruz. Hakim ve savcılarının devamlı eğitilmesi de, en azından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hukuku geliştiği için gereklidir.

### Ceza Kanunu ve İfade Özgürlüğü

Değiştirilen Ceza Kanununun kabulü ve hem değiştirilen hükümlerin doğası hem de uygulanma tarzının Türkiye'deki ifade özgürlüğü için hangi ölçüde uygulanabilir garantiler sağlayacağını daha ileri ölçüde değerlendirilmesi devam ettiğinden, ifade özgürlüğü hakkında önceki raporlardaki tavsiyeyi muhafaza ve tekrar ediyoruz.

6.36. 2004 İstisari Ziyaret Raporunda, eski Türk Ceza Kanunu'nun 159, 169 ve 312 nci maddeleri ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 7 ve 8 inci maddelerindeki hükümler ve uygulanmalarını AİHS'nin 10 uncu maddesiyle uyumlu olmamaları nedeniyle eleştirildiğini not etmiştik. Ziyaretimiz boyunca yeni Ceza Kanunu taslağı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce inceleniyordu.

6.37. Adalet Bakanlığı bu tavsiyeye Ceza Kanunu'nun 159, 169 ve 312 nci maddelerinin 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu'na aynen geçirilmediği cevabını vermişti. Yeni Kanundaki karşılık gelen maddeler belirli düzeltmelerle yeniden düzenlenmiştir.

- Önceki Ceza Kanunu'nun 159 uncu maddesinin yerini esasen yeni Kanunun 301 inci maddesi

almıştır. Yeni maddenin temel farklılığı “*tahrir ve tezyif*” ifadesinin “*aşağılama*” ifadesiyle değiştirilmesidir. Bununla suçun uygulanma sahası daraltılmıştır. Eleştiri amacıyla açıklanan düşüncelerin suç oluşturmayacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle suçun zorunlu unsuru olan “*niyet*” vurgulanmaktadır.

- Eski Ceza Kanunu’nun 169 uncu maddesinin yerini esasen “*suç örgütü kurmak*” başlıklı 220 nci maddenin 7 ve 8 inci paragrafları ve “*silah sağlama*” başlıklı 315 inci maddesi almıştır. Bu maddelerden 220 nci maddenin 7 nci paragrafı örgütün hiyerarşik yapısına dahil olmaksızın bir suç örgütünü bilerek destekleyenler ve örgütün amacının propagandasını yapan kişilerin cezalandırılmasını öngörmektedir. Madde somut tehlike suçunu düzenlemektedir.

- Yeni Ceza Kanunu’nun 315 inci maddesi devlet güvenliği veya anayasal düzen ve sistemin işleyişine karşı bir örgütün desteklenmesi amacıyla silah temini suçu için ceza düzenlemektedir. Kişinin örgütün amacından haberdar olmasını gerektirmektedir. Bu şekilde eski Ceza Kanunu’nun 169 uncu maddesinde düzenlenen silahlı bir örgütün desteklenmesi ve barındırılması suçunun unsurları yeniden düzenlenmiştir. Yeni maddede eski 169 uncu maddedeki çelişki giderilmiş ve sindirme, korku veya diğer tesirlerle basit yardım, bir suç örgütü üyesi olma kapsamının dışında değerlendirilmiştir.

- Eski Ceza Kanunu’nun 312 nci maddesinin yerini esasen yeni Kanundaki 215-218 inci maddeler almıştır. Bu maddelerden 215 inci madde suç ve suçlunun övülmesini, 216 ncı maddesi halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılamayı, 217 nci maddesi ise halkı kanunlara uymamaya tahriki düzenlemektedir. 218 inci madde de suçun özel hallerini düzenlemektedir ki bu, bu suçların ağırlaştırılmış şeklini oluşturan basın yoluyla işlenilmedir.

6.38. Adalet Bakanlığı bu suçların yeni şekilleriyle suçun soyut tehlike unsurunun, suçun oluşumu için somut olgular aranmasıyla değiştirildiğini bildirmişti. Dahası uygulamada olası adaletsiz hükümlerin önlenmesi için suçun unsurları daha açık olarak belirtilmiştir. Yukarıda bahsedilen yeni hükümlere, insan haklarıyla ilgili uluslararası anlaşmaların ulusal hukuka üstünlüğünü getiren Anayasa’nın 90 ıncı maddesinin ışığı altında bakılmalıdır. Bu nedenle Adalet Bakanlığına göre yeni Ceza Kanunu’ndaki bahsedilen hükümler insan haklarıyla çelişkili olmamalıdır. Bu bağlamda AİHS ve AİHM kararları dikkate alındığından, ilk derece mahkemeleri ve Yargıtay’ın yaklaşımıyla ilgili önemli değişiklikler gözlenebilir. İlk derece mahkemelerinin AİHM kararlarına yapmış oldukları atıflar düzenli olarak Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü’ne gönderilmektedir. Şu ana kadar 174 karar alınmıştır.

6.39. Bu tavsiyeyi uygulamaya aktarılmasını görmek için muhafaza ediyoruz. Yeni Ceza Kanunu’ndaki bu suçlarda, Adalet Bakanlığının İkinci İstisari Ziyaret Raporuna cevabında

anlatılan değişiklikler olmuştur. Bakanlığın cevabında kendisinin belirttiği gibi “bu suçların neticeleri kanunun belirli bir süre uygulanmasından sonra ortaya çıkacaktır”. Avrupa Konseyi uzmanlarının yeni Kanunun 217 ve 302 nci maddelerini eleştirdiğini - “Türkiye’nin taslak Ceza Kanunu hakkında Uzman Görüşleri”, Strazburg, PCRED/DG1/EXP (2004)49 – ve Avrupa’da Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu Basın Özgürlüğü Temsilcisinin 216 ve 217 nci maddeleri eleştirmesini (“Taslak Türk Ceza Kanunu’nun Eleştirisi: Basın Özgürlüğü Endişeleri”, Viyana, Mayıs 2005) kaydediyoruz. Yasadaki değişikliklerin uygulanması ve yorumlanması yakından izlenmelidir.

## **Ceza İnfaz Hakimlerinin Rol ve Fonksiyonları**

İnfaz hakimlerinin eğitimi, nezaret denetimi vb. alanlarda yapılan çabalara dair Adalet Bakanlığınca verilen bilgiler memnuniyetle karşılanmasına, önceki tavsiyeler en azından kısmen karşılanmış gibi gözüktüğü not edilmesine, ileri sürülen tüm sorular takip edilememesine rağmen aşağıda belirtilen önceki raporlardaki tavsiyeleri tekrar ediyoruz:

- İnfaz hakimlerinin herhangi bir tutukluluk veya hapis altında bulunan kişilerin haklarına ilişkin hem ilgili ulusal hükümler hem de uluslararası standartlara dair eğitimi sağlanmalıdır,
- İnfaz hakimlerinin yetkileri Türkiye’deki herhangi bir hukuk uygulayıcı kuruluş tarafından özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin şikayetlerini kabul etmeleri için genişletilmelidir,
- Şikayetin özünün gerektirdiği durumlarda infaz hakimlerinin şikayetin değerini tayin etmeleri için tutukluluk yerlerine ziyaretlere gitmelerine sağlamak için önlemler alınmalıdır,
- Cumhuriyet savcılarının polis ve jandarma karakollarında gözaltında tutulan kişilerin durumlarını düzenli olarak kontrol etmelerini sağlamak için tedbirler alınmalıdır.

6.40 Eğitimle ilgili önceki tavsiyemize cevaben Adalet Bakanlığı bu bağlamda başlanmış olan eğitimler hakkında bize bilgi vermiştir. Bunu memnuniyetle karşılıyoruz ve hakimlerin Mart 2006’da gerçekleşecek eğitimlerine benzer, gelecekteki eğitimleri sabırsızlıkla bekliyoruz. Adalet Bakanlığı ayrıca Ceza Usul Kanunu’nun 92 nci maddesi ve Cumhuriyet başsavcılarının düzenli denetimini gerektiren Yakalama, Tutuklama ve İfade Alma Kanunu’nun 12 ve 25 inci maddelerine vurgu yapmaktadır. Biz bu bağlamda “düzenli”nin ne anlama geldiği ve ziyaretleri kolaylaştırmak için polis ve jandarmaya tekabül eden bir sorumluluk olup olmadığı hakkında emin değiliz. Denetlemeler kesinlikle meydana

gelmektedir ki biz bunu memnuniyetle karşılıyoruz. Örneğin Gevaş savcısı hücreleri belirli ve belirsiz zamanlarda denetlediğini söylemiştir. Bunu düzenli olarak yapmıştır, her üç ayda bir, fakat küçük bir toplulukta herhangi bir olayda kimin gözaltına alındığını bilmektedir. Denetlemeler koşullara, kimin gözaltına alındığı ve salıverildiği kayıtlarına, doktor raporlarına, gözaltı sürelerine uygunluğa ve gözaltındakilerden şikayetlere yoğunlaşmıştır. Bu aşamada uzmanlık eğitimi yakında başlayacağından ve bu bağlamda detaylı araştırmalar üstlenemeyeceğimizden bu tavsiyeyi sürdürüyoruz.

Bu durumu memnuniyetle karşılıyoruz ve Mart 2006'da yapılan hakimlere yönelik eğitim benzeri gelecekte eğitimler görmeyi arzu ediyoruz. Bakanlık aynı zamanda başsavcılar tarafından düzenli olarak yapılması gereken teftişlerle ilgili Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 92. maddesi ile "Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Kanunu"nun 12 ve 25. maddelerini ileri sürmüştür Bu kapsamda "düzenli" kelimesinin ne anlama geldiğinden veya polis ve jandarmada buna muadil, ziyaretleri kolaylaştıran bir görev olup olmadığı konusunda emin değiliz. Tabii ki memnuniyetle karşıladığımız teftişler yapılmaktadır. Örneğin Gevaş Savcısı gözaltı mahallerini belli olan ve belli olmayan zamanlarda teftiş ettiğini belirtmiştir. Bunu her üç ayda bir düzenli olarak yapardı. Fakat küçük bir toplumda her durumda kimin tutuklandığını bilirdi. Teftişler şartlara, tutuklanan ve serbest bırakılanlara ait kayıtlara, tıbbi raporlara, tutuklama sürelerine uygunluk ve tutukluların şikayetlerine odaklanmıştır. Bu aşamada uzman eğitiminin başlamak üzere olduğu dikkate alındığında ve bu amaçla detaylı soruşturmalar yapamadığımız için tavsiyeyi tekrarlıyoruz.

## **Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı**

-Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığının rolü ve işleyişiyle ilgili kamuoyunun bilincinin artması için gereken önlemlerin alınmasını,  
-Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığının görevini yerine getirebilmesi için gerekli kaynakları temine yönelik önlemlerin alınmasını tavsiye etmiştik.

6.41-Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı bu tavsiyeye, minnettar olduğumuz uzunca bir cevap vermiştir. Bu ziyaret sırasında bu konuyu değerlendirecek kadar zamanımız olmadığı için tavsiyeyi tekrarlıyoruz.

## **Adli Tıp konuları**

### **Adli Tıp Muayenelerinin Yapıldığı Fizikî Binalar**

Daha önceki tavsiyelerimize uygun olarak adli tıp incelemelerinin devlet hastahaneleri ve sağlık ocaklarına devretme sürecinin faydalı olacağını tavsiye etmiştik. Dahası kısa vadede İzmir adliyesindeki adli tıp bölümünün geliştirilmesini de tavsiye etmiştik. Gerektiğinde çağdaş gelişmeleri yakalayabilmek amacıyla Adalet Bakanlığını diğer adliyelerdeki adli tıp birimlerindeki şartları denetlemek ve değerlendirmek için teşvik etmiştik.

6.42. 2003 Raporu, adliyelerdeki gözaltına alınanların adli muayenesi ve işkence ve diğer zalimane, gayrıinsani, veya aşağılayıcı muamele veya cezaların belgelendirilmesine ilişkin tüm işlemlerin devlet hastahaneleri ile sağlık ocaklarına nakledilmesini tavsiye etmişti.

6.43. 2004 İstisari ziyareti sırasında Adalet Bakanlığının halihazırda adliyelerde çalışan adli doktorları illerde hastahanelere veya ilçelerde sağlık müdürlüklerinin binalarına yeniden yerleştirmeyi üstlendiği rapor edilmişti. 22 ilden 19' unda adliyelerin içindeki adli tıp inceleme binalarının devlet hastahanelerine veya sağlık ocaklarına nakledilmesi gerektiği bize ifade edilmişti. Toplam 11 yeni kurulan merkezin çalışmaya hazır olduğu ve kalanın da kısa sürede nakledileceği söylenmişti. Raporda bu, önemli, olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmişti. Çabalardan memnun kaldık ve tavsiyelerimiz doğrultusunda gelişmelerin devam etmesi gerektiğini vurguladık. Devam eden yeniden yerleştirme sürecinin tamamlanmasına ilişkin tavsiyemiz sürdürülmüş ve tekrarlanmıştı.

6.44. 2005 yılında göreceli olarak yeni olan İzmir Adalet sarayına yaptığımız ziyaret sırasında da bir kez daha vurgulanmıştır ki incelemelerin yapıldığı, görüşmelerin yer aldığı, tek odayı üç doktorun paylaştığı, bölmelerle birbirinden ayrılmış ayrı çalışma kısımlarına ilişkin şartlar kabul edilemez. Bu tür binalarda konuşmalar mahremiyet içinde yapılamaz. Mazlum-Der tarafından da ifade edildiği gibi İstanbul protokolüne uygun inceleme yapılabilecek yeterli

malzememe var olup olmadığı sorgulanabilir. Dahası birimdeki işyükü İstanbul protokolüne tamamen uygun inceleme yapmayı, imkansız demeyelim, zorlaştırmış gibi gözükmektedir.

6.45. İlke olarak incelemelerin adliye binalarından nakledilmesine yönelik kararlılığı ileri bir adım olarak değerlendiriyoruz. Şimdiye kadar sadece iki adliye binasındaki adli tıp muayene bölümlerinin devlet hastahanelerine nakledildiği rapor edildiğinden bu gelişme çok sınırlı kalmıştır. Daha önceki tavsiyelerimiz doğrultusunda adli tıp incelemelerinin devlet hastahaneleri veya sağlık ocaklarına nakledilmesi süreci hızlandırılmalıdır. Kısa vadede İzmir adliyesindeki adli tıp çalışma binası geliştirilmeli, diğer adliyelerdeki adli inceleme binaları denetlenmeli ve gerektiğinde çağdaş gelişmeler için çözüm yolları bulunmalıdır.

## **Adli Tıp İdaresi**

Tıbbî personelin adli incelemelerinin bağımsızlığını temin etmek amacıyla, mahkeme resmi adli raporlarının hazırlanması sorumluluğunun Adli Tıp Kurumuna bağlı doktorlardan alınıp milli sağlık hizmetlerinde görevli doktorlara devredilmesi gerektiğini tavsiye etmiştik.

Eğer tüm adli muayenelerin hapisane binalarından hastahane veya sağlık ocaklarına nakli sağlanır, adli uzmanlar ve diğer doktorlar ve tabii ki hakim ve savcılar tam bir eğitimden geçirilirse inanıyoruz ki adli tıbbın sorumluluğunun devredilmesi vazgeçilmez gibi gözükmeyecek ve bu şartlar altında tavsiye geri çekilebilecektir.

6.46. 2003 Raporu, gözaltına alınanların genel mahkeme binalarında yapılan adli tıp muayenelerinin ve işkence ve diğer zalimane, gayriinsani, aşağılayıcı muamele ve cezaların belgelendirilmesine yönelik faaliyetlerin devlet hastahaneleri ile sağlık ocaklarına nakledilmesini tavsiye etmişti.

6.47. 2003 Raporuna verdiği cevabında Adalet Bakanlığı, tavsiyeyi kabul etmekten vazgeçti. Adalet Bakanlığı Adli tıp Uzmanlarının deneyimli tıbbi uygulayıcılar olduğunu ve görevlerini, hekimlik mesleğinin her meslek mensubu için gerektirdiği yüksek standartlara uygun olarak yerine getirdiklerini iddia etmiştir. Dolayısıyla Adli Tıp Kurumu uzmanlarının bağımsızlığına yönelik endişeler kurumu yanlış yere koymaktan kaynaklanmaktadır. (Kurumun yerinin yanlış değerlendirilmesinden) Adli Tıp Kurumunun raporlarının kalitesine

yönelik endişeler bağımsızlık unsurunun eksikliğinden değil, tamamen eğitim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Adli Tıp Kurumu, İstanbul Protokolü'nün uygulanmasına yönelik adli tıp uzmanları için eğitim faaliyetleri düzenlemektedir.

6.48 Tavsiye 2004 yılı raporunda muhafaza ve tekrar edildi. Bununla birlikte rapor, adli muayene binalarının adliyelerden hastahane ve sağlık ocaklarına taşınması yönündeki çabaları memnuniyetle karşılamıştır. Devlet görevlilerinin kötü muamelelerinin belgelenmesine yönelik çalışmalarda doktorların bağımsızlığını güvence altına almak amacıyla Türkiye'deki adli tıp hizmetlerinin daha köklü bir reforma ihtiyacı olduğu düşünülmüştü. Devlet görevlilerinin kötü muamelelerinin belgelendirilmesinde çalışanların bağımsızlığını güvence altına almak için Adli Tıp Hizmetleri yönetiminde daha kapsamlı(köklü) reforma ihtiyaç vardır. Adli muayeneleri yapan tıbbi personelin bağımsızlığını güvence altına alabilmek için Adli Tıp Kurumunun sorumluluğunun Adalet Bakanlığından alınarak Sağlık Bakanlığına devredilmesi veya mahkemelerin resmi adli raporlarını hazırlama görevinin Adli Tıp Kurumuna bağlı doktorlar yerine milli sağlık hizmetlerinde çalışan doktorlara devredilmesi gerekmektedir.

6.49 Adalet Bakanlığı 2004 yılı raporuna verdiği cevabında adli tıp alanının uzmanlık gerektirdiğini belirtmiştir. Türkiye'deki adli tıp uzmanlarının iyi eğitilmiş ve deneyimli olduğunun altı çizilmiş ve son yıllarda adli tıp uzmanlarına yönelik insan hakları eğitim seminerlerinin de dikkate alınması gereği vurgulanmıştır. Bu seminerlerin amacı insan hakları ihlallerini önlemektir. Bu eğitimleri temin etmek amacıyla AB tarafından finanse edilen adli tıp uzmanları ile hakim-savcıların İstanbul Protokolü temelinde eğitimine yönelik, bir projenin hazırlandığı ve fişinin de AB Komisyonuna iletilmiş olduğu belirtilmiştir. Adalet Bakanlığı, adli raporları hazırlama görevinin milli sağlık hizmetlerinde görevli personele devrini uygun bulmamıştır.

6.50 Adalet Bakanlığı Türkiye'deki adli tıp uzmanlarının iyi eğitilmiş ve deneyimli olduğunun altını çizmiştir. Adli raporların hazırlanması, alanında uzmanlık gerektirir ve sorumlu doktorlar adli muayenede gereken eğitimi almaları gerekir. Bu çalışmalar daimi uzmanlarca yerine getirilmesi gerekir. Bu yüzden adli raporların hazırlanmasına yönelik bu sorumluluğun milli sağlık hizmetlerinde çalışan, sıklıkla başka görevlerle görevlendirilen doktorlara devredilmesi uygun değildir.

6.51 Anladığımız kadarıyla normal süreç aşağıdaki gibidir. Mahkemelerin resmi tıbbi raporları, büyük şehirlerde çoğu kez adliye binalarında yer alan Adli Tıp Kurumuna bağlı

doktorlarla ve uzmanlarca hazırlanmaktadır. Resmi raporlar milli sağlık hizmetlerinde çalışan doktorlar tarafından, ara sıra da hastayı muayene etmiş ve Adli Tıp Kurumuna bağlı uzman doktorlarca hazırlanmaktadır. Normal olarak resmi rapor önceki belgelere dayanarak ve hastayı görmeden düzenlenmektedir. Adli tıp uzmanı hastayı aynı zamanda muayene de edebilmektedir. Bununla birlikte, anladığımız kadarıyla mahkemelerin resmi adli raporları, Adli Tıp Kurumunun her yerde teşkilatı olmadığı için her zaman adli tıp uzmanları tarafından düzenlenmemektedir. Ülkenin kırsal kesimlerinde bazı raporlar sadece hastahane, klinik ve sağlık ocaklarında çalışan sıradan doktorlar tarafından hazırlanmaktadır.

6.52 Adli tıp alanındaki eğitime yönelik çabaları görmekteyiz. Adli muayenelerin adliyelerden devlet hastahanelerine veya sağlık ocaklarına nakledilmesi, hakim savcı ve adli tıp uzmanları ve doktorlarının köklü ve kapsamlı eğitiminin tamamlanması halinde adli muayene görevinin Adli Tıp Kurumundan alınmasına gerek kalmayabilir. Bu şartlar altında Adli Tıp Kurumunun görevinin devri konusuna ilişkin tavsiye geri çekilebilir. Bununla birlikte ön koşullar yerine getirilene kadar bu mesele takip edilecektir.

## **Adli Tıp Uzmanlarının Eğitimi**

Adli tıp uzmanlarının eğitimi için Adalet Bakanlığının çabalarını memnuniyetle karşılıyoruz. Adalet Bakanlığını uluslararası uzmanların da yer aldığı eğitim planlarını gerçekleştirmeleri için teşvik ediyoruz.

6.51. 2004 Raporu, Türk Hekimler Birliğine, Adli Tıp Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfının, mahkemelerin resmi raporlarını düzenlemekle görevli doktorlarla eğitim programlarına katılmaları gereken doktorlar hakkında eğitim programları düzenleme konusunda yetkilendirilmelerini tavsiye etmişti. Bu ikinci istişari raporda teyit edilmişti. Adalet Bakanlığı 2004 Raporuna verdiği cevabında Adli Tıp Kurumu'nun, İstanbul Protokolünün mahkemelerin resmi adli raporlarını hazırlayan doktorlara yönelik hükümlerinin uygulanmasına yönelik bir takım faaliyetler yaptığını ve planladığını belirtmişti. Adli tıp alanında uzman olmayan doktorlar ve hakim savcılarının eğitimi için 2005 yılında 5 adet TAIEX semineri planlanmıştır. Eğitim Birleşik Krallık Tıp Vakfı, Türk Hekimler Birliği ve Adli Tıp Kurumu uzmanlarınca verilmişti. Uzman olmayan 4000 doktor, 1000 savcı ve 500 ceza hakimininin eğitimini öngören bir Twinning projesi hazırlanmıştır. Ek olarak hizmet içi



eğitim kapsamında 160 savcı için daha iyi yöntemlerle delil toplama ve değerlendirme konusunda ileri eğitim öngörülmüştür. Bu kapsamda adli tıp raporlarının değerlendirilmesi eğitimi de yer almaktadır. Bakanlık, Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan adli rapor düzenlemekle görevli doktorlara adli rapor düzenlenmesi konusunda Adli Tıp Enstitüsü akademisyenlerince 2004 yılından beri İstanbul’da eğitim verilmektedir. Proje sonunda 2500 doktor eğitilmiş olacak. Bakanlık sivil toplum kuruluşlarının da doktorlara eğitim vermesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. TAIEX seminerleri ve Adli Tıp Kurumunun eğitim programlarının sonunda İstanbul Protokolü ile uyum sağlamak açısından adli raporların hakim ve savcılar tarafından daha iyi değerlendirileceği umulmaktadır.

6.52. Böylece,yalnız İstanbul Protokolü değil, adli tıp eğitim faaliyetlerindeki olumlu gelişmeleri kaydediyoruz. Adalet Bakanlığı ve Adli Tıp Kurumu’nu planları uygulamaları ve uzmanları konuya dahil etmeleri hususunda teşvik etmekteyiz. Bu yıl, İstanbul Protokolü konusunda doktorlar, hakim ve savcılar için TAIEX seminerleri düzenlenecek olmasını çok olumlu nitelendiriyoruz. Adalet Bakanlığının Mayıs ayındaki seminerleri son dakikada iptal etmesini talihsizlik olarak rapor ediyor ve Bakanlığı, planları bu sefer gerçekleştirmek için teşvik ediyoruz.

### **Hakim ve Savcılarının Adli Tıp Eğitimi**

Adalet Bakanlığının hakim ve savcılarının adli tıp eğitimi konusundaki çabalarını memnuniyetle karşılıyoruz. Adalet Bakanlığını uluslararası uzmanların yer aldığı eğitim planlarını gerçekleştirmesi için teşvik ediyoruz.

6.53. Gözaltına alınanların mahkemelerin resmi raporlarına maddi tetkik konusu olabilmeleri için düzgün işleyen etkili adli muayene ve İstanbul Protokolü konusunda hakim ve savcılarının eğitim almaları için tavsiyede bulunduk. 2004 Raporu, hakimler ve savcılar için Nisan ve Haziran 2004 tarihleri arasında yapılan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eğitim programında gözaltına alınanların etkin adli muayenesinin tam ve düzgün işleyişi konusundaki eğitim eksikliğini kaydetmişti. Bununla birlikte Adalet Bakanlığının hakim ve savcılar için özellikle işkence ve kötü muamele konuları çevresinde başlattığı proje ve tüm hakim ve savcılara İstanbul Protokolünün fotokopisinin dağıtılması çabaları memnuniyetle karşılanmıştır. Rapor, Adalet Bakanlığını, sağlanan eğitimle hakim ve savcılarının mahkemelerin resmi adli

raporlarını maddi olarak incelemelerine yeterli hale getirmesi konusunda teşvik etmiştir. 2004 Raporu eğitim konusundaki çabaları memnunlukla karşılamıştır. Eğitim programının tamamlanması devam ettiği için tavsiye sürdürülmüş ve tekrarlanmıştır.

6.54. Adalet Bakanlığı tavsiyeye verdiği cevabında bir Eşleştirme(Twinning) Projesi ile adli tıpta uzman olmayan 4000 doktor, 1000 savcı ve 500 ceza hakiminin eğitiminin öngörüldüğü belirtmiştir.

Ek olarak hizmet içi eğitim programı kapsamında 160 cumhuriyet savcısına ileri teknoloji metotlarıyla delil toplama ve delil değerlendirme konusunda daha fazla eğitim verilecektir.

Program adli tıp raporlarının değerlendirilmesini içermekteydi. Bakanlık aynı zamanda bu tavsiyeyi değerlendirirken insan hakları konularında hakim,savcı, polis, jandarma, adli tıp uzmanları için geçmiş yıllarda teklif edilmiş seminerlerin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu seminerlerin amacı insan hakları ihlallerini önlemektir. Sonuç olarak güvenlik güçleri, hakim ve savcılar daha duyarlı davranacaklardır. Bu eğitimi genişletmek amacıyla AB tarafından finanse edilen, adli tıp uzmanları, hakim, savcıların İstanbul protokolü üzerine eğitimine ilişkin bir proje kabul edildi. Son proje fişi AB Komisyonuna gönderilmiş bulunuyor. Dahası hakim ve savcı adaylarının eğitiminin bir parçası olarak Türkiye Adalet Akademisinde Adli tıp ve Adli birimler adıyla 14 saatlik bir seminer müfredatta yer almaktadır. Seminer Ankara üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Bölümü başkanı ve o bölümdeki alanlarında uzman akademisyenlerce verilmektedir. Seminerlerin amacı hakim ve savcılarının adli tıp raporlarını incelemeye yeterli bilgi ve beceri kazanmalarınıdır. Hakim ve savcı adaylarının ilk ve son dönem eğitimlerinde yer alan Ceza Muhakemesi Hukuku kapsamında adli raporların talebi ve değerlendirilmesi konuları açıklanmaktadır.

## **Doktorların İşkenceye dair rapor verirken üzerindeki baskılar**

İşkence rapor eden veya adli tıp incelemesi yapan doktorların devlet kaynaklı veya devletten toleranslı her türlü rahatsız etme ve korkutma eylemlerine karşı korunması için daha fazla önlem alınmasını şiddetle tavsiye ettik.

6.57. 2004 Raporunda doktorlara yönelik baskı ve tehdite maruz kaldıkları şeklindeki iddiaların, işkencenin tekrarlanmadığı yönünde verdikleri raporlarından kaynaklanmakta

olduğu belirtilmiştir. Adalet Bakanlığı 2003 raporuna verdiği cevabında bu tür iddiaların büyük bir hassasiyetle ve öncelikli olarak soruşturulduğunu belirtmiştir. Bakanlık bu konu üzerinde bir idari genelge çıkarmaya karar vermiştir. Olumlu gelişmeler sürmekteyse de Adalet Bakanlığınca idari genelge çıkarılincaya ve uygulamanın tam bir değerlendirilmesi yapıncaya kadar tavsiye muhafaza edilmiş ve tekrarlanmıştır.

6.58 Adalet Bakanlığı 2004 raporuna verdiği cevabında 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren yeni "Yakalama, Tutuklama ve İfade Alma Yönetmeliği"nin 9. maddesine atıf yapmıştır. Kolluk görevlileri adli raporları kendileri elden alamayacakları için bu durumun adli raporları hazırlamakla görevli doktorların baskı altında kalmalarını önleyeceği umulmaktadır. Bakanlık aynı zamanda 27/106 numaralı ve 29 Eylül 2003 tarihli genelge ile 28/112 numaralı 20 Ekim 2003 tarihli işkence ve kötü muamele cezalarına ilişkin genelgelere de atıf yapmıştır. Bunlara göre doktorlara yönelik korkutma ve rahatsız etme iddiaları doğrudan Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturulacak ve bu etkin bir soruşturma imkanı verecektir. Bu bir caydırıcılık teşkil edecektir.

6.59 Van ziyaretimiz sırasında Baro, bir olayda 4-5 jandarmanın bir şüphelinin ciddi(ağır) yaralandıktan sonra acil tedaviye ihtiyacı olduğunu iddia etmeleri sırasında devlet hastanesindeki doktorun jandarmalar tarafından korkutulup tehdit edildiğini beyan etmiştir.

Bunların ışığında ve bu konuda övgüye değer çabalara rağmen şu anda tavsiyeyi koruyoruz.

### **Gözaltına Alınanları Adli Tıp Doktorlarına Götüren Görevliler ve Bunların Adli Muayene Sırasından Hazır Bulunmaları**

Gerçek suçun soruşturmasında yer alan kolluk görevlilerinin, kural olarak gözaltına alınanların naklinde ve tıbbi muayeneleri sırasında hazır bulunmalarına müsaade etmeyen yeni düzenlemeleri memnuniyetle karşılıyor. Bunları doğru yönde atılmış önemli adımlar olarak değerlendiriyoruz. Adalet Bakanlığına ve İçişleri Bakanlığına, kolluk görevlilerini ve adli muayene yapan doktorları konu hakkında bilgilendirmesi ve eğitmesi için her türlü tedbiri almalarını tavsiye ediyoruz.

6.60 2003 raporunda, gözaltına alınan adli muayeneye getiren kolluk görevlilerinin, gözaltına alan, sorgusunda bulunan veya gözaltına alınmasına sebep olan olayı soruşturan kolluk görevlisiyle aynı kişi olmaması tavsiye edilmişti.

6.61 2003 raporuna cevap verirken Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı gözaltına alınan adli muayeneye getiren kolluk görevlilerinin, gözaltına alan, sorgusunda bulunan veya gözaltına alınmasına sebep olan olayı soruşturan kolluk görevlisiyle aynı kişi olmadığını teyid eden taahhütlerini ifade ettiler. İçişleri Bakanlığı konu hakkında bir idari genelge yayınlama niyetindeydi. Adalet Bakanlığı da, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 10. maddesinde (sağlık muayenesi) şu cümleyle bir değişiklik yapmaya hazırlanıyordu. “Gözaltına alınan adli muayeneye getiren kolluk görevlilerinin, gözaltına alınmasında ve sorgusunda bulunan görevlilerden başkası olması gerekir.” İdari genelge yayınlanması ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 10. maddesinde yapılacak değişikliğin kabul edilmesi bağlamında tavsiye korundu ve 2004 raporunda tekrar edildi.

6.62 2004 yılı tavsiyelerine cevap olarak Adalet Bakanlığı, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 9/4. maddesi gereğince kişiyi gözaltına alan ve sorgulayan kolluk görevlileri ile bu kişiyi sağlık muayenesine getiren kişilerin farklı görevliler olmasının zorunlu olduğunu belirtmişti. Ancak farklı kolluk görevlileri personel azlığı nedeniyle temin edilemediği durumlarda bu durum belgelendirilmelidir.

6.63 2004 yılında Adalet ve İçişleri Bakanlığına yapılan iştirah ziyaretlerde bu Bakanlıklar, hekimlerin güvenlik nedeniyle bulunmalarını talep ettiği haller dışında polis ve jandarma görevlilerin kişinin sağlık muayenesinde hazır bulunamayacakları uygulamasının sağlanmasına yönelik kararlılıklarını dile getirmişlerdi. İçişleri Bakanlığı, polis ve jandarma görevlilerine gözaltındaki kişilerin adli muayenesi sırasında hazır bulunamayacaklarını hatırlatan bir genelge yayımladığı konusunda bizleri bilgilendirdi.

3 Ocak 2004’te, “doktor ve hastanın yalnız olması ve muayenenin doktorlar ve hasta ilişkileri kapsamı içerisinde yapılması zorunluluğunu” sağlamak amacıyla, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin 10. maddesi değiştirilmiştir. Bununla birlikte, doktor güvenlik gerekçesiyle muayenenin kolluk memurlarının denetimi altında yapılmasını talep edebilir. Bu talep, yazılı gerekçelerle yerine getirilecektir. İçişleri Bakanlığı, polis ve jandarma memurlarına, gözaltına alınanların adli muayeneleri esnasında bulunmamalarını hatırlatan bir

genelge yayınlamıştı. Adli Tıp Kurumu Başkanı da, gözaltına alınanların haklarını açıklayan posterlerin pek yakında adli muayene odalarına asılacağını heyete bildirdi. 2004 Raporunda, Adalet Bakanlığı'nın ve İçişleri Bakanlığı'nın polis ve jandarmanın adli muayene odalarına kabul edilmemelerini temin etmeye yönelik almış oldukları inisiyatifler olumlu karşılanmıştır. Tavsiye doğrultusunda ilerleme başlamış durumdadır. Söz konusu önlemlerin etkin yürütülmesi bağlamında, tavsiye korundu ve tekrar edildi.

6.64 Adalet Bakanlığı 2004 Raporuna, yeni Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 9. maddesinin 10. fıkrasında aşağıdaki hükümlerin yer aldığını belirterek cevap verdi: “Kural olarak adli tıp muayenesi, doktor-hasta ilişkisine uygun bir çerçevede muayene edilen kişi ile doktor arasında olacaktır. Bununla birlikte, doktor güvenlik gerekçeleriyle muayenenin kolluk memurlarının denetimi altında yapılmasını talep edebilir ve bu talep yazılı olmalıdır. Bu durumda, avukatlar müvekkillerinin talebi halinde hiçbir geciktirmeye karşılaşmaksızın adli tıp muayenesine katılabilirler”. Adli Tıp Kurumu, konuya ilişkin posterleri muayene odalarına asmaya başlamıştır.

6.65 Alınan önlemleri olumlu karşılıyor ve bunları doğru yönde atılmış önemli adımlar olarak değerlendiriyoruz. Ancak, 2005 İstisari Ziyareti sırasında, yakın zamandaki davalarda, gözaltına alınan adli muayeneye, gözaltına alınanın sorgusunda veya gözaltına alınmasında görev alan kolluk memurlarının getirdiğine dair duyular aldık. Aynı zamanda, kolluk memurlarının adli muayene sırasında hazır bulunarak, şüphelinin yaralarının nedeni hakkında doktora özgürce ifade vermesini daha da zorlaştırdıklarına dair haberler duyduk. Bunun yanında, adli tıp muayenesinden sorumlu doktorların konuya ilişkin yeni kabul edilen düzenlemelerden habersiz olduklarını fark ettik. Yönetmeliğin tam ve doğru olarak uygulanmasını sağlamak amacıyla, Adalet Bakanlığı'na ve İçişleri Bakanlığı'na, adli muayene görevini ifa eden doktorları ve kolluk memurlarını konuyla ilgili eğitmek ve bilgilendirmek için gerekli tüm faaliyetleri üstlenmesini tavsiye ediyoruz. Tavsiye takip edilmelidir.

## Adli tıp raporlarının gönderilmesi

Tıbbi raporların gözaltına alınanın muayenesine refakat eden kolluk memurlarına verilmemesi hakkındaki önceki tavsiye en azından şekli olarak yerine getirilmiş görünmektedir. Bununla birlikte, öngörülen prosedürün takip edilmediğine ilişkin duyular aldığımızdan, Adalet Bakanlığı'na, kolluk memurlarına ilgili hükümleri hatırlatmak için gerekli adımları atmasını tavsiye ediyoruz.

Geçici adli rapora ilişkin prosedür bizce çok açık değildir. Bu nedenle, bu konudaki bir açıklamanın ve ikinci adli rapora ilişkin hükümlere paralel nihai hükümlerin, yararlı olacağına inanıyoruz.

6.66. Her ne olursa olsun, raporlar kolluk memurlarına verilmemelidir. Bunun yerine, derhal sorumlu savcıya gönderilmeli, o da hemen bir örneğini gözaltına alınana ve/veya avukatına vermelidir.

6.67. 2004 İstişari Ziyareti sırasında, Adalet Bakanlığı, adli raporların gözaltına alınanları adli tıp muayenelerine getirmekle görevli kolluk memurlarına verilmemesini temin etmek amacıyla ilgili mevzuatı değiştirmeye hazır olduğunu ifade etti. Adalet Bakanlığı, “*Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği*” nin 10(5). maddesinden, “örneklerden biri gözaltına alan birim tarafından alınacaktır” cümlesini çıkarmayı kabul etti. Bundan sonra, gözaltına alınanların adli tıp muayenesini tamamlayan doktorlardan, raporlarını mühürlü bir zarf içinde doğrudan, soruşturmayı yürütmekle görevli savcıya göndermeleri istenecektir. 2004 Raporunda, Adalet Bakanlığı'nın Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 10(5). maddesini değiştirmesi olumlu karşılanmıştır. Bununla birlikte, sadece “örneklerden biri gözaltına alma birimi tarafından alınacaktır” cümlesinin çıkarılmasının, bir örneğin o birime verilmesinin yasaklandığı sonucunu doğurmadığını ifade ettik. Değiştirilen hükmün tüm Türkiye çapında etkin bir uygulama bütünlüğünü sağlaması bağlamında daha ileri önlemler gerektiği düşünüldü. Uzmanlar, tıbbi raporların gözaltına alınanın muayenesini müteakip polis ve jandarmaya verilmesine olanak sağlayan gözaltına alma mevzuatındaki hükümlerini 1 Ekim 1998'de iptal eden Danıştay kararının, etkin kılınmasını sağlayacak önlemlerin alınmasını tavsiye ettiler. 2004 Raporunda, tavsiyeye uygun ilerlemenin başladığını belirttik ama bunun takip edilmesi gereken bir sorun olduğu düşünüldü. Bu nedenle tavsiye korundu ve tekrar edildi.

6.68. Adalet Bakanlığı, tavsiyeyi müteakip “*Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği*” nin 9(7), (8) ve (9). maddelerinin aşağıdaki şekilde olduğunu belirterek cevap verdi: “Adli tıp raporları üç nüsha olarak hazırlanacaktır. Kolluk memurları yakalananın raporunun, gözaltı odasına giriş için mi çıkış için mi olacağını, resmi adli raporu hazırlamakla görevli birime yazılı olarak bildirecektir. Yakalama veya gözaltı odasına giriş hakkındaki raporun bir örneği, raporun hazırlanması için sağlık kurumunda muhafaza edilir, ikinci örnek gözaltına alınana verilir ve üçüncü örnek soruşturma dosyasına konulmak üzere kolluk memuruna verilir. Gözaltı süresinin uzatılması veya gözaltı yerinin değiştirilmesi veya gözaltı odasından çıkış için verilen rapor aşağıdaki şekilde yapılır: raporun bir örneği raporun hazırlanmasından sorumlu sağlık kurumunda muhafaza edilir, iki örnek ise raporun hazırlanmasından sorumlu sağlık kurumu tarafından kapalı ve mühürlü bir zarf içinde en hızlı şekilde ilgili Başsavcılığa gönderilir. Bunlardan biri, savcı tarafından gözaltına alınanın kendisine veya avukatına verilir, diğeri soruşturma dosyasına konulur. Sağlık kurumu, bu raporların hazırlanmasında ve Başsavcılıklara gönderilmesinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 157. maddesinde belirtilen gizlilik kurallarına riayet etmeli ve bu yönde gerekli tüm önlemleri almalıdır”. Böylece, Adalet Bakanlığı tavsiyenin ilk cümlesinin yerine getirildiğini ifade etti.

6.69 Eğer durumu doğru bir şekilde anladıysak, gözaltına alınanların muayenesi ile ilgili adli raporların uygulanmasındaki prosedür genel olarak aşağıdaki gibidir. Bir adli rapor, adli tıp kurumu veya resmi bir sağlık kuruluşu tarafından verilmektedir. Bu raporun bir örneği sağlık kuruluşunda tutulurken, ikinci örneği gözaltına alınana ve üçüncü örneği soruşturma dosyasına girmesi için ilgili kolluk memuruna (tahminen gözaltına alınana refakat edene) verilir. Gözaltı süresinin uzatılması veya gözaltı yerinin değiştirilmesi veya serbest bırakılmaya ilişkin verilen raporlar da aynı şekilde bir adli tıp kurumu veya resmi bir sağlık kuruluşu tarafından verilmektedir. Bu raporlar, uzman ofisinde tutulur ve iki örneği mühürlü bir zarf içinde hemen, Başsavcılığa gönderilmelidir. Örneklerden biri savcı tarafından gözaltına alınana veya avukatına diğeri de soruşturma dosyasına konulur. Öngörülen prosedür doğru olarak anlaşılırsa, ikinci tip raporun nihai adli rapor olarak görülüp görülmediği net olmasa bile, bu raporlar için öngörülen prosedürle, önceki istişari ziyaretlerdeki öneriler yerine getirilmiş görünmektedir. Bununla birlikte, prosedüre uyulmadığına ve resmi adli raporların gözaltına alınana refakat eden kolluk memurlarına verildiğine ilişkin duyular aldık. Üstelik geçici adli rapora ilişkin prosedür açık değildir. Adalet Bakanlığı’na, kolluk

memurlarına mevzuattaki hükümleri hatırlatacak ve ikinci rapora ilişkin hükümlere paralel geçici adli rapora ilişkin bir düzenleme yapmasını tavsiye ediyoruz.

## **Adli muayene sırasında savunma avukatının hazır bulunması**

Yönetmelikteki, doktorun adli muayene sırasında kolluk memurlarının bulunması talebini yazılı yapmasını ve kolluk memurları bulunacaksa savunma avukatına da bulunma hakkı verilmesini öngören yeni hükmü olumlu karşılıyoruz. Bununla birlikte, kötü muamele ve işkence iddialarının olduğu durumlarda, muayene edilen isterse adli muayeneye avukatların iştirak etmesine izin verilmesini tavsiye etmekteyiz..

6.70. 2003 raporunda, avukatlara müvekkillerinin talep etmesi durumunda onların adli muayenelerine katılma hakkı veren ve gözaltına alınanlara avukatlarının herhangi bir muayenede bulunabilme hakkı olduğunu bildiren gerekli önlemlerin alınması gerektiği tavsiye edilmişti.

6.71. Rapora cevabında, Adalet Bakanlığı, müvekkilin talebi halinde muayene odasında bir avukatın bulunmasını sağlamak amacıyla Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 10. maddesinin son fıkrasının ikinci cümlesini değiştirmeyi kabul etti. Böyle bir değişiklik, avukatlara müvekkillerine herhangi bir adli muayene sırasında avukat bulundurma hakları olduğunu tavsiye etme yükümlülüğü yükleyecektir. 2004 raporunda, tavsiye doğrultusunda ilerlemenin başlamış olduğunu belirttik ama bunun takip edilmesi gereken bir sorun olduğu düşünüldü. Bu nedenle tavsiye korundu ve tekrar edildi.

6.72. Adalet Bakanlığı cevabında, yeni Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 9(10). maddesinin aşağıdaki şekilde olduğunu belirtmiştir: "Kural olarak adli tıp muayenesi, doktor-hasta ilişkisine uygun bir çerçevede muayene edilen kişi ile doktor arasında olacaktır. Bununla birlikte, doktor güvenlik gerekçeleriyle muayenenin kolluk memurlarının denetimi altında yapılmasını talep edebilir ve bu talep, yazılı olmalıdır. Bu durumda, avukatlar müvekkillerinin talebi halinde hiçbir gecikmeyle karşılaşmaksızın adli tıp muayenesine katılabilirler." Yukarıda 5. Bölümün 5.3'üncü paragrafında bahsedilen, gözaltına alınanın haklarına ilişkin önlemleri düşünmek için bir araya gelen ilgili kurumlardan oluşan Komisyon, meseleye dikkat çekecektir.



6.73. Adli tıp muayenesinin, kural olarak doktor-hasta ilişkisine uygun bir çerçevede muayene edilen kişi ile doktor arasında olması konusunda Adalet Bakanlığı ile tamamen hemfikiriz. Doktora, muayenenin kolluk memurlarının denetimi altında yapılması talebinin yazılı olmasını şart koşan ve kolluk memurları bulunuyorsa avukatlara da bu hakkı sağlayan yönetmelikteki yeni hükmü olumlu karşılıyoruz. Ancak, işkence ve kötü muamele iddialarının olduğu durumlarda, muayene edilenin talebi halinde avukatların adli muayenelere katılmasına her zaman izin verilmemesini kabul etmemiz güçtür. Kötü muamele ve işkence gibi insan hakları konularına odaklanan sivil toplum örgütleri (NGO) ve bazı avukatlar arasında adli raporların içeriğine ve yapılan adli muayenelere ilişkin hala bir güvensizlik vardır. Adli tıp uzmanları için daha iyi ve tamamen bağımsız çalışma şartlarının oluşturulması, bu mesleğin bilgi ve eğitim durumunun İstanbul Protokolü dahil geliştirilmesi ve adli tıp uzmanlarının makul bir iş yükü almaları bu güvensizliği azaltmak için sunulan araçlardır. Bu elde edilmedikçe, ki muayene edilen kişinin talebi halinde bir avukatın bulunma olasılığı uygun bir muayenenin garantisi olarak hizmet edecektir. Adli muayene sırasında bir avukat bulundurma hakkındaki tavsiye sonradan korundu ve tekrar edildi.

6.74. Bu bağlamda şu belirtilmeli ki, Yargıtay yakın bir zamandaki davada, özel tıbbi raporun delil olarak kabul edilmesine izin verdi. Bununla birlikte, bize söylendiği kadarıyla, aynı mahkeme bir başka davada aksi yönde karar verebilmiştir, bu nedenle hukuki durum net değildir.

### **Tıp uzmanı tanıklardan sözlü delil**

Daha önceki raporlardaki, avukatlara ve savcılara, mahkeme adli raporlarını yazmaktan sorumlu doktorların, bilirkişi tanıklar olarak mahkemede sözlü delil vermek amacıyla bulunmasını talep etmelerine olanak sağlanması gerektiği yönündeki tavsiye yerine getirilmiştir ve sonuçta tavsiye geri çekilmektedir.

6.75. 2003 Raporu, avukatlara ve savcılara mahkeme adli raporlarını yazmaktan sorumlu doktorların bilirkişi tanıklar olarak sözlü delil vermek amacıyla mahkemede bulunmasını talep edebilmelerine olanak sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını tavsiye etmişti. Adalet Bakanlığı rapora cevabında, Ceza Muhakemesi Yasa Taslağınının 65. maddesinin TBMM

Adalet Alt Komisyonunda olduğunu belirterek cevap vermiştir. “Bilirkişilerin Atanması” başlığı altındaki bölüm, eğer kabul edilirse, “bilirkişilerin gerek mahkeme tarafından doğrudan atanması veya savcının, tarafların veya avukatların talebi halinde mahkemece atanmasına karar verilmesine olanak sağlayacaktır. Bunun yanında, Ceza Muhakemesi Yasa Taslağının 69. maddesi, eğer kabul edilirse, “duruşmada bilirkişinin açıklaması” başlığı altında “bilirkişinin açıklama yapmak üzere mahkemenin kendi kararıyla veya talep halinde duruşmaya getirilebilmesini sağlayacaktır.” 2004 Raporunda, tavsiye doğrultusunda ilerlemenin başlamış olduğu belirtilmişti. Ceza Muhakemesi Kanunu Taslağının kabul edilmesi bağlamında tavsiye korundu ve tekrar edildi.

6.76. Adalet Bakanlığı, 1 Haziran 2005’te yürürlüğe giren 5271 sayılı yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nun Tavsiyeye paralel bir hüküm içerdiğini belirterek cevap verdi. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “duruşmada bilirkişinin açıklaması” başlıklı 68. maddesine göre, mahkeme kendi isteğiyle bilirkişiyi her zaman duruşmada dinleyebilir ve aynı zamanda taraflardan birinin talebi halinde açıklama yapmak üzere getirebilir. Adalet Bakanlığı’na göre düzenleme, bilimsel görüş hazırlayan bilirkişinin savcının, katılanın, avukatının, şüphelinin, sanığın, avukatının veya hukuki temsilcisinin talebi üzerine dinlenmesinde uygulanabilir. Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki düzenleme sonucunda, tavsiye tamamen yerine getirildi ve sonuçta geri çekildi.

## **Adli muayene ücretleri**

*Resmi mahkeme raporlarının hazırlanması nedeniyle gözaltına alınanların bütün adli muayenelerinin onlara hiçbir bedel çıkartılmamasının sağlanması hakkındaki önceki tavsiye yerine getirilmiştir. Bununla birlikte, hükmün tamamen uygulanmasını sağlamak amacıyla ilave önlemlerin alınmasını öneriyoruz.*

6.77 Resmi mahkeme raporlarının hazırlanması nedeniyle gözaltına alınanların bütün adli muayenelerinin onlara hiçbir bedel çıkartılmamasının sağlanması için önlemler alınmasını tavsiye ediyoruz.

6.78. 2004 tarihli İstışari Ziyaret Raporunda Gözaltına Alma, Yakalama ve İfade Alma Yönetmeliğinin 10(5). maddesinde tıbbi muayene, kontrol ve tedavinin Adli Tıp Kurumu, resmi sağlık kuruluşları veya yerel sağlık birimleri tarafından ücretsiz olarak yerine getirileceği belirtilmiştir. Her ne kadar muayene ücreti konusundaki bu düzenleme yeterli olarak gözükse de uygulamanın alması gereken mesafeler bulunmaktadır.

6.79 2004 tarihli rapora cevap olarak, Adalet Bakanlığı 2005 mali bütçe yılında gözaltına alınan kişilerin adli muayenelerinin Sağlık Bakanlığı Bütçesinden karşılanmak üzere fon tahsis edildiğini bizlere bildirilmişti. Bu bağlamda Sağlık Bakanlığı bu sürece ilişkin usulleri içeren bir genelge yayınlandı. Bu kişilerin sağlık giderlerinin mahkeme masrafları adı altında karşılaması öngörüldüğünden söz konusu kişilerin bu masraflardan sorumlu tutulmamalarını öngören ve Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı tarafından sağlık giderlerine ilişkin genelge 18 Ocak 2005 tarihinde çıkarıldı. Adli Tıp Kurumu, uygulamada giderin bu kişileri getiren kurumlara gönderildiğini belirtmiştir.

6.80 Tavsiyelerimizin bu konudaki genelgeler ve bahsedilen ödeneklerle yerine getirildiği gözükmekte ise de uygulamanın amaca ulaştığı henüz açık değildir. Bu tür muayenelerden hala bu kişilerin sorumlu tutulmakta olduğunu belirten İnsan Hakları Derneği tarafından kuşklar gündeme getirilmektedir. İlgili hükümlerin uygulanması gerektiğini tavsiye ettik.

## **TAVSİYELERİN ÖZETİ**

1. Adalet Bakanlığının hâkim adaylarının seçimindeki etkisinin kaldırılmasını tavsiye ediyoruz.
2. Hâkim adaylığına kabulde yeterlilik, yetenek ve etkinlik gibi özellikler çerçevesinde liyakat esasının temel alınması hedefinin sağlanmasını teminen hakim adaylarının atanmasında ve bu konuda tavsiyede bulunulmasında yetki sahibi ,objektif kriterleri esas alan ve bunları yayımlayan kurumlar kurulmasını tavsiye ediyoruz.
3. Adalet Bakanlığının hakimlerin meslek öncesi ve meslek sonrası eğitimindeki etkisi ortadan kaldırılmalıdır.
4. Adalet Bakanı ve Müsteşarını Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeliğinden çıkarmak için Anayasanın 159. maddesinin değiştirilmesini tavsiye ediyoruz.

5. Cumhurbaşkanının HSYK üyelerinin atamasındaki rolünün sadece resmi ve rutin bir eylem olduğu ve en iyi uygulamaları yansıttığı şeklinde ifade edilen görüş bizi ikna edememiştir. Bu nedenle Cumhurbaşkanının bu süreçteki yetkisinin kaldırılmasına ilişkin tavsiyemizi tekrarlıyoruz.
6. Göz önüne alınmaya değer bir düşünce olarak ,Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun idari etkisine paralel olarak Kurulun üye sayısının artırılmasını ve diğer mahkemelerden de üye atanmasını tavsiye ediyoruz.
7. HSYK'nın kendisine ait bir sekreteryasının ve binasının olması gerektiğini öneriyoruz. Aynı şekilde kendisine ait ayrı bir bütçesinin olmasını öneriyoruz ve bütçenin hazırlanmasında Kurul üyelerine hem danışılmalı hem iç tahsisat ve yönetimden Kurul üyeleri sorumlu olmalıdır.
8. Adalet hizmetlerinin yönetimiyle ilgili olan yasal reform konularının müzakere edilmesine ilişkin olarak, HSYK ve TBMM üyeleri arasında resmi görüşmeler yapılmasını tavsiye ediyoruz.
9. Adalet müfettişlerinin Adalet Bakanlığının merkez birimlerinden biri olmaktan çıkarılmasını teminen Hakimler ve Savcılar Kanununda değişikliğe gidilmesini ısrarla tavsiye ediyoruz.
10. Hâkim ve Cumhuriyet savcılarının kendileri ile ilgili olarak tutulan bütün değerlendirme dosyalarına ulaşma konusunda yetkili kılınmasını tavsiye ediyoruz.
11. HSYK'nın medeni haklarla ilgili olarak aleyhe verdiği kararların bağımsız bir yargısal organ tarafından incelenmek üzere temyize tabi olmasını veya HSYK dairelere ayrılmış ise ilk kararı alan asıl üyelerden değil de yeni üyelerin çoğunluğu oluşturduğu diğer bir daireye itirazın mümkün olmasını öneriyoruz.
12. Hâkimlerin meslek örgütü kurmasına ilişkin kanun tasarısının mümkün olduğu kadar kısa süre içerisinde kanunlaştırılmasını tavsiye ediyoruz.
13. 5910 sayılı kanunla kurulan mahkemelerde görev yapan önceki Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakim ve savcılarının mümkün olduğu kadar kısa süre içerisinde başka mahkemelere atanmasına önem verilmesi hususunu tavsiye ediyoruz.
14. 5190 sayılı kanun gereğince Ağır Ceza Mahkemesinin görevine giren suçlarla ilgili olarak yakalanan veya tutuklanan kişilerin hâkim karşısına çıkarılmadan önce özgürlükten yoksun bırakılma (gözaltı) süresinin 24 saatten 48 saate uzatılmasına ilişkin hüküm konusunda şüphelerimiz vardır.

15. Yargı bağımsızlığı konusunda en iyi uygulamayı sağlama amacı çerçevesinde, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının mesleki görev ve haklarının fonksiyonel ve kurumsal ayrımının sağlanmasını teminen Anayasanın değiştirilmesini tavsiye ediyoruz.
16. Cumhuriyet savcılarının sabit ve düzenli esaslara göre değişik mahkemelerde tekrar görevlendirilmesine ilişkin uygulama idealini tavsiye ediyoruz.
17. Cumhuriyet savcılarının çalışma bürolarının ya mahkemelerden ayrı bir binada olmasını ya da eğer bu uygulanabilir değilse, Cumhuriyet savcılarının hakimlerle aynı binada ancak mutlak olarak ayrı bölümde çalışmasını tavsiye ediyoruz.
18. Cezai soruşturma sürecince savunma ve iddia erkinin eşit olmasını teminen gerekli önlemlerin alınmasını tavsiye ediyoruz.
19. Cumhuriyet savcılarının duruşma salonlarında hakimlerin kullandığı kapıdan değil de başka bir kapıdan girmesini ve çıkmasını öneriyoruz. Bunun en azından mevcut mahkeme salonlarında belli ölçülerde uygulanabileceğine inanıyoruz.
20. Cumhuriyet savcısının ve savunma avukatının mahkeme salonlarında eşit seviyede birbirine karşı oturmasını; tercihan, zemin seviyesinde bulunmasını tavsiye ediyoruz.. Bunun en azından mevcut mahkeme salonlarında belli ölçülerde uygulanabileceğine inanıyoruz.
21. Karar öncesi müzakerede hakimlerin karar vermek üzere odalarına çekildiğinde Cumhuriyet savcısının mahkeme salonunda kalmasını; hâkimlerin müzakereyi mahkeme salonunda yapması halinde Cumhuriyet savcısının hakimler arasındaki bu müzakereye katılmamasını ve hakimlerle herhangi bir temasa geçmemesini tavsiye ediyoruz.
22. Adli Polis ve Cumhuriyet savcılarına yönelik eğitim faaliyetlerinin yeni düzenlemelerin zorunlu kıldığı gerekliliklerin ışığı altında geliştirilmesini ve yerine getirilmesini tavsiye ediyoruz. AB Komisyonunun bu konuda yardımcı olacağını ümit ediyoruz.
23. Cumhuriyet savcılarına, adalet müfettişlerinin tenkidini alma riskini taşımadan takipsizlik kararı vermesi için geniş takdir hakkı tanınmasını tavsiye ediyoruz.
24. Adalet müfettişlerinin doğrudan doğruya HSYK'nin kontrolü çalışmasını tavsiye ediyoruz.
25. Mahkemelerin iddianameleri iadesinin yanı sıra reddetme konusunda da yetkili kılınmasını tavsiye ediyoruz. İddianamenin savcıya iade edilmesinin şartlarının açıklığa kavuşturulmasını tavsiye ediyoruz. Aynı şekilde bu konuya ilişkin daha geniş çaplı hakların dikkate alınmasını tavsiye ediyoruz.
26. Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu ile öngörülen çarpraz sorgu yönteminin uygulanmasının izlenmesini tavsiye ediyoruz.

27. Uluslararası standartlara uygun olarak avukatların mesleklerini her türlü korku, engelleme, taciz ve soruşturma olmaksızın yerine getirmesi yönünde gerekli önlemlerin alınmasını önemle tavsiye ediyoruz.

28. Adalet Bakanlığının Baroların işleyişiyle ilgili rolünün kaldırılmasını tavsiye ediyoruz.

29. Türkiye'deki Baroların, yeni ceza adalet sisteminde avukatların güçlendirilen rolünü göz önüne alarak avukatlık için gereken nitelikleri, eğitimleri ve mesleki sorumlulukları gözden geçirmesini tavsiye ediyoruz. Aynı zamanda bu alanların herhangi birinde tanımlanan ihtiyaçların karşılanması talep edildiğinde, *AB Komisyonunun üye ülkelerden yardım sağlaması gerektiğini de tavsiye ediyoruz.*

30. Adalet Bakanlığına, avukatların sanıkla ilgili bütün dosyalara ulaşmasına ilişkin bütün engelleri kaldırmasını teminen bu konuda gerekli bütün tedbirleri almasını tavsiye ediyoruz.

31. Mahkeme imkanlarının duruşmada tutulan tutanakların zabıt katibi tarafından girildiğinde Cumhuriyet savcısı tarafından izlenmesini imkan verdiği durumlarda, aynı imkanın avukatlara da sağlanmasını tavsiye ediyoruz.

32. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesinden kaynaklanan sınır aşan davalar da dahil olmak üzere ticaret mahkemelerinin artan dava sayısına cevap vermesini teminen Adalet Bakanlığının ticaret mahkemeleri hakkında inceleme yapmasını tavsiye ediyoruz.

33. Halen cumhuriyet savcıları tarafından yerine getirilen idari görevlerin idari personele devredilmesini tavsiye ediyoruz.

34. AB Komisyonuna, "*Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu*" ile "*İstinaf Mahkemeleri Projelerinden*" yararlanmayan idari personelin eğitilmesi projesinin desteklenmesine önem vermesi gerektiğini tavsiye ediyoruz.

35. Yeni Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanuna ilişkin çalışmalarda duruşmalarda sesli kayıt yapılabilmesine imkan veren hükümlerin dikkate alınmasını tavsiye ediyoruz.

36. Türk yargısının şimdiye kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerini doğrudan doğruya uygulamasına dönük gayretlerinin artarak devam etmesini tavsiye ediyoruz.

37. Değiştirilen Ceza Kanununun kabulü ve hangi ölçüde hem değiştirilen hükümlerin doğası hem de uygulanma tarzının Türkiye'deki ifade özgürlüğü için uygulanabilir garanti sağlayacağını değerlendirilmesi devam ettiğinden, ifade özgürlüğü ile ilgili önceki raporlardaki tavsiyeyi muhafaza ve tekrar ediyoruz.

38. -Hükümlü veya tutuklu kişilerin haklarına ilişkin uluslararası standartlar ve ulusal düzenlemeler konusunda infaz hakimlerinin eğitilmesini tavsiye ediyoruz.

-Türkiye'nin herhangi bir yerindeki yasal infaz kuruluşunda hürriyetinden mahrum bırakılan herhangi bir kişinin şikayetini değerlendirmeye yetkili kılacak şekilde infaz hakimlerinin yetkilerinin genişletilmesini tavsiye ediyoruz. Aynı şekilde şikayetin esasını değerlendirmek üzere infaz hakimine o infaz kuruluşunu ziyaret etme imkanı sağlanması yönündeki tedbirler alınmalıdır.

- Jandarma ve emniyet birimlerinde gözaltında bulunan kişilerin durumlarının Cumhuriyet savcılar tarafından düzenli olarak kontrol edilmesini teminen tedbirler alınmalıdır.

39. -Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığının fonksiyonu ve rolüyle ilişkin olarak kamuoyu bilincinin artırılmasına dönük tedbirler alınmalıdır.

-Görevlerinin gereklerini yerine getirmeye imkan verecek şekilde Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına yeterli kaynaklar sağlanmasına dönük tedbirler alınmasını tavsiye ediyoruz.

40. Önceki tavsiyelerimize uygun olarak adli tıp muayenelerinin devlet hastanelerinde ve sağlık merkezlerinde yapılmasına ilişkin sürecin hızlandırılması gerektiğini tavsiye ediyoruz. Aynı zamanda İzmir adliyesindeki adli tıp birimi çalışma faaliyetlerinin geliştirilmesini tavsiye ediyoruz. Gerekli olduğunda geçici iyileştirme yollarının bulunması amacıyla diğer adliyelerdeki adli tıp muayenesi birimlerinin şartlarının Adalet Bakanlığı tarafından denetlenmesi ve değerlendirilmesini istiyoruz.

41. Adli Tıp Kurumu bünyesinde çalışan hekimler tarafından adli tıp raporlarının hazırlanmasına ilişkin yükümlülük kaldırılmalıdır ve adli tıp muayenesini yapan personelin bağımsızlığını teminen ulusal sağlık servislerinden çalışan hekimlerin görevlendirilmesini tavsiye ediyoruz. Ancak, bütün adli muayenelerin cezaevleri bünyesinden devlet hastanelerine veya sağlık merkezlerine devredilmesi halinde, hakim ve savcılar ile adli tıp uzmanları ve diğer hekimlerin eğitiminin tamamlanmasıyla Adli Tıp Kurumunun sorumluluğunun devri ihtiyacının zaruri olmadığına inanıyoruz.

42. Uluslararası uzmanlar da dahil olmak üzere adli tıp uzmanlarının eğitilmesine ilişkin planların hayata geçirilmesini Adalet Bakanlığında istiyoruz.

43. Uluslararası uzmanlar da dahil olmak üzere adli tıp konusunda hâkim ve savcılarının eğitimine ilişkin planların hayata geçirilmesini Adalet Bakanlığında istiyoruz.

44. İşkence muayenesi veya adli tıp muayenesi yapan hekimlerin her türlü devlet kaynaklı veya devletin görmezden geldiği korku ve tehditlerden korunmasının güçlendirilmesine ilişkin daha fazla tedbir alınmasını özellikle tavsiye ediyoruz.

45. Cezai soruşturmalarda gözaltına alınan kişinin bu soruşturmayı yapan kimseler tarafından bu sağlık birimlerine getirilmesine veya muayenede hazır bulunmalarına izin verilmemesini teminen adli tıp muayenesi yapan hekimler ile kolluk görevlilerinin eğitilmesine dönük olarak Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının daha fazla önlemler almasını tavsiye ediyoruz.

46. Adli muayene raporlarının bu kişiyi sağlık kurumuna getiren kolluk görevlilerine teslim edilmemesine dair hükümlerin, bu kolluk memurlarına hatırlatılmasına yönelik gerekli adımların atılmasını Adalet Bakanlığında istiyoruz.

47. İşkence veya kötü muamele iddialarının bulunması halinde muayene edilecek kişinin istediği her zaman, avukatların adli muayeneye katılmasına yetkili kılınması gerektiğini tavsiye ediyoruz.

48. Mahkemeye sunulacak raporu hazırlamak amacıyla, gözaltındaki kişinin adli muayenesinin yapılması durumunda, bu kişiden herhangi bir ücret alınmamasına ilişkin hükmün tam olarak uygulanmasına ilişkin daha ileri tedbirler alınmasını tavsiye ediyoruz.

## **EK A**

### **ADALET BAKANLIĞI Personel Genel Müdürlüğü**

Öncelikle, İş yükü çok az olan 138 adet taşra adliyesi kapatılmış ve bu adliyelerde görev yapan hakim ve savcılar iş yükü daha fazla olan merkez adliyelere atanmışlardır. 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'unun 4 ve 9 maddeleri uyarınca Hakimler ve savcılar yüksek kurulunun da görüşü alındıktan sonra ilk derece mahkemeleri yurt çapında aşağıdaki şekilde yeniden yapılandırılmıştır:

206 Ağır Ceza Mahkemesi

1093 Asliye Ceza Mahkemesi

828 Sulh Ceza Mahkemesi

960 Asliye Hukuk Mahkemesi

803 Sulh Hukuk Mahkemesi

704 Kadastro Mahkemesi

174 İcra Mahkemesi



- 98 İş Mahkemesi
- 149 Aile Mahkemesi
- 54 Ticaret Mahkemesi
- 20 Tüketici Mahkemesi
- 4 Fikri Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi
- 19 Çocuk Mahkemesi
- 18 Ağır Ceza Mahkemesi (5190 sayılı kanun gereği kurulan mahkemeler)
- 5 Fikri Sınai Haklar Ceza Mahkemesi
- 141 İnfaz Hakimliği
- 1 Özel Yetkili Denizcilik Mahkemesi

Bu mahkemelerde 4488 Hakim ve 2994 savcı görev yapmaktadır.

Bunlara ek olarak halen ,983 icra müdürü,782 icra müdür yardımcısı,2550 kalem müdürü,158 idari işler müdürü,206 icra memuru ,12631 kalem memuru,2589 mübaşir görev yapmaktadır.Bir ay içinde2360 adet sınavda başarılı olan memurun göreve alınması planlanmaktadır.

58 psikolog ,55 pedagog ve 20 sosyal hizmet uzmanı kurulan Aile Mahkemelerine atanmıştır. 12 psikolog ,10 pedagog ve 4 sosyal hizmet uzmanı da çocuk mahkemelerinde görevlendirilmiştir.

Son yapılan sınavlarla alınan 1114 hakim adayı Adliye mahkemelerinde 444 hakim adayı idare mahkemelerindeki stajları devam etmekte olup bu adaylar 1 ay ila 2 yıl arasında bir sürede dönemler halinde hakim veya savcı olarak göreve başlayacaklardır.

Son bir gelişme olarak Adli Tıp Kurumu ,Avrupa Adli Bilim Kurumları Ağı'na 06.05.2005 itibariyle üye olarak kabul edilmiştir.

## **EK B**

### **ULUSAL YARGI AĞI PROJESİ (UYAP)**

#### **UYAP PROJESİNİN AMACI**

Yargının hızlı ve etkin işleyişinin sağlanması amacı ile, Adalet Bakanlığı Teşkilatı, Mahkemeler, Savcılıklar, Cezaevleri, Adli Tıp Kurumu ve icra müdürlükleri ve diğer yüksek yargı organları ve yargı ile bilgi iletişimi içinde olması kaçınılmaz olan diğer kurumları içine alacak bir bilgisayar ağı kurulması planlanmıştır. Elektronik vasıtalarla bilgi alışverişi ve karar destek sisteminin amacı, yargılama sürecinin kısaltılması, vatandaşlarının dosyalarına ilişkin bilgilere internetten ulaşabilmelerini, Aynı yol ile avukatların bürolarından dava açmalarını açtıkları davayı takip etmeleri, şikayette bulunmalarını ,dilekçe vermeleri ve dosyaları ile ilgili bilgilere ulaşabilmelerini,Aynı zamanda yargı dışından talep edilen bilgileri zamanında hazırlanmasını sağlamaktır.Bu yaklaşım ile yargılama sürecinin şeffaflığı artacak ve etik kurallarının uygulanması daha etkin olarak sağlanacaktır.

#### **UYAP PROJESİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER**

Uyap bilgi ve belge akışının mümkün olan en kısa sürede gerçekleşmesi amacı ile kurulacak diğer kamu kurumlarının bilgisayar ağları ile uyum halinde çalışacaktır. UYAP sayesinde artık tapu ve nüfus dairelerinden istenen bir belge için dosyalar haftalarca veya aylarca ertelenmeyecek ve kararlar daha kısa sürede verilecektir. Örneğin yazılımın kullanmaya başlandığı pilot bölgelerde mahkemeler MERNİS projesi ve adli sicil veritabanının uyumlu çalışması sayesinde kimlik bilgileri ve adli sicil kaydı örneklerine birkaç saniye içinde ulaşabilmektedirler.

Bu uygulamadan önce bu bilgilere ulaşabilmek için mahkemelerin bu kurumlar ile yazışmaları ve bu sebeple duruşmayı bazen birden fazla bu bilgi ve belgelerin gelmemesi sebebi ile ertelemeleri gerekmektedir.

UYAP projesi ile hedeflenenler özetle:

- Adli ve idari DGM tüm Mahkemeler ve savcılıklarda uygulanan yargısal usul işlemler ve işlemlerde kullanılan kayıt ve kitaplar( ceza ve tutuk evlerindeki idari usul işlemleri dahil) tüm yargısal sürecin elektronik ortamda sürdürülebilmesi amacı ile sanal ortama aktarılmaktadır.
- Soruşturma ve Yargılama aşamasında karşılaşılması muhtemel adli hataları en aza indiren süreçte yapılan hatalar konusunda uyarıcı sistemlere sahip olmak.
- Bazı kısa kararlar ve kararların bazı bölümleri sistem tarafından hazırlanmaktadır.Ceza yargılamasında kullanılacak mevzuat ve bu mevzuatın uygulanma sırası ve oranı cezanın hesaplanması sırasında hesaba katılmakta ve bu hesaplama yaparken uygulayıcıdan kaynaklanan hataların önüne geçilmektedir.
- Belgeler (duruşma tutanakları, hükümler, tutuklama arama vb. kararları,talimatlar vb.) sistem tarafından düzenlenebilmektedir.
- Yargı makamlarının karar alma süreçlerini destekleyecek ve hızlandıracak uygulamalar sisteme dahil edilmiştir.Sistem yargılama sürecine ilişkin mevzuatta öngörülen usul ve ilkelere uygunsuzluk halinde uyarı işlevine sahiptir.( örneğin, sanıktan son sözü sorulmadan duruşmayı bitiren hüküm verilmesi durumunda sistem uyarı yapacaktır. veya yargısal süreler sistem tarafından takip edilecek ve kullanıcı zamanında uyarılacaktır. Zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu, sanığın 18 yaşından küçük olduğu durumlarda müdafii yoksa veya sanık 15 yaşından büyük 18 yaşından küçük olmasında rağmen 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 31 maddesi gözetilmemiş ise sistem kullanıcıyı uyaracaktır.)
- UYAP kapsamında avukatlar ,bürolarından bilgisayar ortamında dava açabilecek, dilekçe verebilecek, dosya inceleyebilecek icra takibi yapabilecek ,harç ödeyebilecek, temyiz başvurusu yapabilecektir.
- Veri akışı yönetiminin yapısı yetkili kurumların gözetiminde mevzuatın tanımı çerçevesinde yapılandırılmıştır.
- Yayınlanan kanunlar, tüzükler, yönetmelikler içtihatlar ve benzer içerikli yayınlara sistemden ulaşılabilir ve tüm bu yayınlara kronolojik sırayla ulaşmak mümkün olacaktır.
- Adliyeler arası veya bağlı kuruluşlar ve diğer merkezler ile olan bilgi ve belge akışı bilgisayar ortamında gerçekleşecektir.
- UYAP avukat bilgi sistemi sayesinde avukatlar bürolarından sisteme güvenli giriş yapabilecekler, mahkeme dosyalarına ve ilgili her türlü belgeye

ulaşabileceklerdir. Ayrıca para cezalarını ve mahkeme harçlarını elektronik ortamda yatırılabilmelerine imkan sağlayan bir altyapıya da sahip olacaklardır.

- Savcılık bilgisayar ortamında hazırlık soruşturması yapabilecek ve dava açabileceklerdir.
- 18333 masaüstü bilgisayar, 8600 yazıcı, 435 tarayıcı, 5087 UPS ve 8200 diz üstü bilgisayar savcılıkların hizmetine verilmiş ve sistemin fiziki yapılandırılması büyük ölçüde tamamlanmıştır.

## **UYAP PİLOT BİRİMLERİ**

Aşağıdaki birimler pilot olarak seçilmiş sistemin aktif olduğu birimlerdir.

Ankara, İstanbul, İzmir, Aydın, Yozgat, Kızılcahamam, Ayaş Adliyeleri;

Ankara ve Trabzon Bölge İdare Mahkemeleri;

Ankara ve Çorum Kapalı Cezaevleri;

Ankara ve Çorum Açık Cezaevleri;

İzmir ve Keçiören İslahevleri;

Elmadağ Çocuk Cezaevi;

Sincan ve Kocaeli F tipi Cezaevi;

Adli Tıp Kurumu;

Adli Tıp Kurumu Ankara ve İzmir bölge temsilcilikleri;

Ankara ve Bolvadin Adalet Meslek Yüksek okulları;

Ankara ve İstanbul Hakimevleri;

Adalet Bakanlığı Antalya Eğitim ve Dinlenme Tesisleri;

## **UYAP PROJESİNİN MALİYETİ**

Başlangıçta projenin toplam maliyeti 160 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Şu ana kadar maliye 60-65 milyon dolara ulaşmış durumdadır. 18833 adet masaüstü bilgisayar, 7100 adet lazer yazıcı , 8200 adet masaüstü ve 5087 adet UPS ile birlikte , proje tamamlandığında, öngörülen maliyetin yaklaşık % 40'ının tasarruf edileceği tahmin edilmektedir (bu da yaklaşık 71 milyon dolar civarındadır.) Proje giderleri, hiçbir dış bağış ve yardıma başvurmaksızın, Adalet Bakanlığının kısıtlı bütçesinden karşılanmıştır.

## EK C

### Raporun hazırlık çalışmalarında görüşülenlerin listesi

- Sn. Saadet ARIKAN- Avrupa Birliği Genel Müdürü
- Sn. Maksut METE - Adalet Bakanlığı Müsteşar Yrd.
- Sn. Nazım KARA- Hukuk İşleri Genel Müdürü
- Sn. Gülsevi COŞKUN- Hukuk işler Genel Md. Yrd.
- Sn. Kenan İPEK- Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürü
- Sn. Yüksel ERDOĞAN- Kanunlar Genel Müdürü
- Sn. Yüksel HIZ- Kanunlar Gen. Md. Daire Başkanı
- Sn. Mehmet KURTUL- Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdür Yrd.
- Sn. Abdullah CEBECİ- Personel Genel Md. Yrd.
- Sn. Birol ERDEM- Personel Gen. Md. Daire Başkanı
- Sn. Zeki BAYRAK- Adalet Müfettişi , Teftiş Kurulu Başkanlığı
- Sn. Fahri MUTLU- Hakim , Eğitim Dairesi Başkanlığı
- Sn. Zümra YILMAZ- Avrupa Birliği Gen.Md. Daire Başkanı
- Sn. Hasan SÖYLEMEZOĞLU- Hakim, Avrupa Birliği Gen.Md.
- Sn. Yavuz AYDIN- Hakim, Avrupa Birliği Gen.Md.
- Sn. Hazma KELEŞ- Ankara Başsavcı Vekili
- Sn. Kadir KAYAN -11. Ağır Ceza Mahkemesi Hakimi( Yeni Ceza Usul Kanunu 250 maddesi hakkında yetkili)
- Sn. Albin DEARING -ifade alma usullerinin geliştirilmesi ve ifade odaları twining projesi danışmanı
- Sn. Karlheinz GRUNDBOCK- İfade alma usullerinin geliştirilmesi ve ifade odaları twining projesi danışmanı
- Sn. Jean-Jacques HEİNTZ – Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi uzun dönem danışmanı
- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
- Sn. Celal ALTUNKAYNAK- Başkan Vekili
- Sn Çetin ZONGÖR,
- Sn. Yasar Engin SELIMOĞLU,
- Sn. Mahmut ACAR,

Sn. Sinan TUNCA.

Sn. Vedat Ahsen COŞAR- Ankara Barosu Başkanı

Sn. Günel KURŞUN-Uluslararası af örgütü

## **İzmir**

Sn.Emin Özler – İzmir Başsavcısı

Sn. İlhan Mesutoğlu- İzmir Başsavcı yardımcısı

2. Ağır Ceza Mahkemesi: Sn. Turgut Yıldırım, Mahkeme Başkanı;Sn. Şevket Erol Ceyhan, Hakim; Sn. Arif Akçay ,Hakim; Sn. Erol Güngör, Cumhuriyet Savcısı

6. Ağır Ceza Mahkemesi:Sn. Nevzat Sevinç, Mahkeme Başkanı;Sn.Niyazi Erdoğan, Hakim;Sn.Yahya Kesim, Hakim;Sn.Erol Güngör Cumhuriyet Savcısı

14. Asliye Ceza Mahkemesi:Sn. Nail Kartal, Hakim;Sn.Nevzat Ertaş, Cumhuriyet Savcısı

4. Ticaret Mahkemesi :Sn.Mehmet Öktem, Mahkeme Başkanı ;Sn İbrahim Karanfil, Hakim; Sn. Adnan Tuncay, Hakim;Sn.Vedat Uğur, Hakim

5.Asliye Hukuk Mahkemesi:Sn. Fadime Akbaba, Hakim

8.Ağır Ceza Mahkemesi( Yeni CMK 250 ile yetkili):Sn. Galip Dinçer Cengiz, Mahkeme Başkanı;Sn.Güngör Tosunoğlu,Hakim; Sn.Erdem Yandımata, Hakim,Sn. Hasan Dine, Hakim;Sn. Mehmet Doğan, Cumhuriyet Savcısı

Mazlum-Der: Sn. Arif Koçer ve Sn Süleyman Çetintulum

İnsan Hakları Vakfı: Prof. Dr. Veli Lok, Dr. Çağlayan Üçpınar, Dr. Alp Ayan, Dr.Türkcan Baykal, Sn.Gülsele Kaya,Dr.Zeki Gül,Sn. Nevzat Özdemir,İzmir Barosu Başkanı

Sn.Özgür Yılmaz ,Çağdaş Avukatlar Derneği

Sn. Mustafa Rovlaz, İnsan Hakları Derneği

## **Van**

Sn. Kemal Kaçan, Başsavcı

Sn. Ali Nevzat Açıkgöz, Cumhuriyet Savcısı

Sn. Necmi Şahdalaman, Cumhuriyet Savcısı

Sn. Hasan Hüseyin Solmaz, Cumhuriyet Savcısı

3.Ağır Ceza Mahkemesi( Yeni CMK 250 ile yetkili):Sn. İlhan Kaya , Mahkeme Başkanı; Sn. Ferhat Erbaş, Hakim; Sn. Muharrem Ballı, Hakim;

2.Ağır Ceza Mahkemesi Sn.Hali Eriş, Mahkeme Başkanı;Sn.Tevfik Erdoğan, Hakim; Sn. Yusuf Kara, Hakim

Asliye Hukuk Mahkemesi : Sn. Arzu Esra Kotan, Hakim

Sn. Ersan Erdem, Gevaş Cumhuriyet Savcısı, Sn. Asım Yücetaş, Hakim Gevaş Asliye Hukuk Mahkemesi

İnsan Hakları Derneği: Sn. Hüseyin Ayaz, Sn. Cüneyt Caniş, Sn. Zeki Yüksel

Sn.Ayhan Çabuk, Van Barosu Başkanı